

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM
EDITA CURANTE
CAROLO SCHENKL.

M. TULLI CICERONIS

BRUTUS

DE CLARIS ORATORIBUS.

RECENSUIT

TH. STANGL.

LIPSIAE
SUMPTUS FECIT G. FREYTAG
MDCCCLXXXVI.

M. TULLI CICERONIS
BRUTUS

DE CLARIS ORATORIBUS.

RECENSUIT

TH. STANGL.

LIPSIAE
SUMPTUS FECIT G. FREYTAG
MDCCCLXXXVI

PROOEMIUM.

ARGUMENTUM.*

In prooemio libri huius anno a. Chr. n. XLVI ineunte ante bellum ciuile apud Thapsum in Africa decertatum compositi (coll. § 178. 212. — 2. 4. 7. 10. 24. 157. 251. 266. 281. 328 sq.) Cicero primum Q. Hortensii, qui quinto anno ante defunctus erat, mortem deplorat, additis consolationis causis, c. 1—2; deinde occasionem huius dialogi exponit: nimirum Tullii domum Romanam (coll. § 20. 300) M. Junius Brutus et T. Pomponius Atticus uenerant eumque rogauerant ut, quem nuper in Tusculano, solo audiente Attico incohasset sermonem de claris oratoribus, nunc utrique plenum ederet, c. 3—5.

sequitur ipse dialogus, in quo Cicero, postquam unde ductus esset sermo cum Pomponio in Tusculano habitus exposuit, c. 6, primum breuiter Graecos oratores artisque rhetoricae scriptores recenset, c. 7—13. deinde ad Romanos accedit, in quibus primum antiquiores, de quorum eloquentia nihil certi habebat dicere, enumerat, ut L. Brutum, M. Valerium Maximum, L. Valerium Potitum, Appium Claudium, C. Fabricium, Ti. Coruncanium, M.' Curium, M. Popilium, C. Flaminium, Q. Fabium Maximum Verrucosum, Q. Metellum, c. 14.

sequuntur ei de quibus certior quaedam eloquentiae memoria constabat in hisque primus M. Cornelius Cethegus, c. 15, M. Cato censor, cuius orationes oratoriaeque laudes cum Lysia comparantur et cur hic felicior sit ab omni laude quam ille exponitur, c. 15 extr. — 19. post Catonem nominantur quidam

*) Depromptum fere ex editione Bruti quam a. 1815 instituit Chr. God. Schuetz.

qui cum eograndiores natu uixerant: C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, P. Cornelius, Scipio Africanus superior eiusque filius, Sex. denique Aelius; deinceps minores aetate: C. Sulpicius Gallus, Ti. Sempronius Gracchus P. F., P. Scipio Nasica Corculum, Q. et M. Fuluii Nobiliores, T. Annius Luscus, L. Aemilius Paulus Macedonicus, Africani minoris pater, c. 19 extr. — 20; tum A. Albinus, Ser. Fabius Pictor, Q. Fabius Labeo, Q. Metellus, L. Cotta, C. Laelius Sapiens, P. Cornelius Scipio Aemilianus Africanus minor, c. 21, inprimis de Laelii, Africani minoris, Galbae laudibus dicitur, c. 22—24.

post illos nominantur L. et Sp. Mummii fratres, Sp. Albinus, L. et C. Aurelii Orestae, P. Popilius eiusque filius C.; porro C. Tuditanus, M. Octauius, praecipue autem M. Aemilius Lepidus Porcina; deinde Q. Pompeius, L. Cassius, M. Antius Briso, duo Caepiones Cn. et Q., c. 25.

sequitur P. Licinius Crassus, ualde probatus orator, eiusque aetati iuncti duo C. Fannii, C. et M. filii, M. Scaeuola augur, iuris ciuilis intellegentia, non oratoria laude clarus, L. Caelius Antipater, c. 26.

praecipue uero eminent Ti. Sempronius Gracchus et C. Carbo, c. 27. minorem eloquentiae laudem adepti D. Brutus M. F., Q. Maximus Pauli N., Scipio Serapio, P. Lentulus, L. Furius Philus, P. Scaeuola, M.' Manilius, M. Fuluius, C. Cato, C. Decius, M. Drusus C. F., eiusque frater C. Drusus, M. Pennus, T. Flamininus, c. 28.

his adiunguntur M. Scaurus, c. 29, P. Rutilius, c. 30, Q. Aelius Tubero omninoque Stoici oratores, c. 31, praestantissimusque ingenio studio doctrina C. Sempronius Gracchus, c. 33.

successit huic aetati C. Galba, P. Scipio, L. Bestia, C. Licinius Nerua, C. Fimbria, C. Sextius Caluinus, M. Brutus, accusator ille uehemens et molestus, L. Caesulenus, c. 33 extr. — 34.

porro T. Albucius, Q. Catulus pater et filius, Q. Metellus Numidicus, M. Silanus, M. Aurelius Scaurus, A. Albinus, Q. Caepio, c. 35; C. et L. Memmii, Sp. Thorius, M. Marcellus, P. Lentulus, L. Cotta, c. 36.

sequuntur summi oratores L. Licinius Crassus et M. Antonius, de quibus diligentius agitur, c. 36 extr. — 44, interiecto Q. Mucio Scaeuola pont. max., qui cum Ser. Sulpicio comparatur, c. 40 extr. — 41.

tum recensentur Cn. Domitius, C. Caelius, M. Herennius, C. Clodius, C. Titius, L. Afranius, Q. Varro, M. Gratidius, c. 45.

his adiunguntur nonnulli ex sociis et Latinis oratoribus: Q. Vettius Vettianus, Q. et D. Valerii Sorani, C. Rusticelius Bononiensis, T. Betucius Barrus Asculanus priorque aetate L. Papirius Fregellanus, c. 46.

hos excipiunt e Romanis L. Philippus orator Crasso et Antonio, sed longo interuallo, proximus, eiusdemque aetati fere coniuncti L. Gellius, D. Brutus, L. Scipio, Cn. Pompeius Sex. F., M. Brutus, C. Bellienus, Cn. Octauius, c. 47; tum C. Julius Caesar Strabo L. F., P. Cethegus, Q. Lucretius Vespillo, Ofella, T. Annius Velina, T. Juuentius, P. Orbius, T. Aufidius, eiusque frater M. Vergilius, P. Magius, Q. Sertorius, C. Gargonius, T. Junius, c. 48.

sequuntur ei quos Cicero ipse audiuit: inter quos facile primas tulisse ait cum suo tum omnium iudicio C. Cottam et P. Sulpicium, c. 49 in., idque eum in hanc disputationem inducit, ut quomodo populus, quomodo intellegentes de oratoribus iudicare soleant, disquirat c. 49 extr. — 54; tum laudes Cottae et Sulpicii fusius exponit, c. 55. 56, agitque porro de Pomponio, c. 57, de Curione, c. 58 — 61; ubi simul de domestica institutione ad linguam emendatam multum ualente disputat; deinceps de C. Carbone, Q. Vario, L. Fufio, compluribus aliis uel e numero oratorum exclusis uel breuiter memoratis, ut de L. Appuleio Saturnino, seditiosorum omnium principe, c. 62.

succedit P. Antistius, c. 63, L. Sisenna, c. 64; iam Hortensio, de quo postea pluribus uerbis agit, in hanc superiorem aetatem incluso dicitur de M. Crasso, C. Fimbria, Cn. et P. Lentulis, c. 64. extr. — 66; de M. Pisone, P. Murena, C. Censorino, L. Turio, C. Macro, c. 67; de C. Pisone, L. Torquato, Cn. Pompeio Magno, D. Silano, Q. Pompeio, P. Autronio, L. Octauio, C. Staieno, c. 68; porro de C. et L. Caepasiis fratribus, de Cosconio et Arrio,

c. 69; his adiciuntur L. Torquatus, M. Messala, Celer et Nepos Metelli, Cn. Lentulus Marcellinus, C. Memmius, c. 70.

iam rogatus a Bruto Cicero, ut de C. Iulio Caesare dictatore et M. Marcello, utroque uiuo, iudicium suum exponat, primum Marcellum ipse laudat, Caesaris autem laudes fere ad Atticum remittit, ita tamen ut eisdem ipse non minus quam Brutus assentiatur, c. 71 — 75.

post illos recensentur C. Sicinius, C. Visellius Varro, L. Torquatus, C. Triarius, c. 76; M. Bibulus, Appius Claudius, L. Domitius, P. et L. Lentuli, T. Postumius, c. 77; P. Cominius, T. Accius, C. Piso, c. 78; subicitur M. Caelius, c. 79, M. Calidius, c. 80, C. Curio, P. Crassus, c. 81, et is qui Tullio uehementissimus exstitit aemulus et obtrectator C. Licinius Caluus: a cuius exilitate sumit occasionem de nouorum Atticorum dicendi genere seuerius iudicandi, c. 82 — 84; qua digressione laudata Atticus Ciceronem peruellit, quod nimiis laudibus multos Romanos extulerit oratores gregatimque eos eloquentiae ciuitate donauerit, c. 85 — 87. iam peruentum est ad Hortensii laudes, c. 88, quibuscum coniungit Cicero de suis studiis, laboribus forensibus, gradibus tamquam ac processibus narrationem, c. 88 — 94.

tum quaestioni, cur Hortensius magis adulescens quam prouecta aetate floruerit, respondetur, c. 95. 96.

epilogus hortatur Brutum, ut quamquam iniqua nunc sint rei p. oratorum studiis tempora, armis ciuilibus strepentia, tamen eloquentiae laudem tueri seque ex turba patronorum eripere uelit, c. 97.

DE SVBSIDIIS CRITICIS
HVIVS EDITIONIS.

Codices Bruti Tulliani cum codicibus Oratoris et de oratore librorum trium hoc habent dissimile, quod Bruti non exstat mutilorum codicum genus, simile, quod integri codices, quibus is solis seruatur, omnes ex eodem illo **archetypo Laudensi**, rhetorica Ciceronis omnia complexo, quasi fonte fluxerunt, qui a Gerardo Landriano, ciuitatis Laudis Pompeiae episcopo, a. 1422 mense fere Aprili repertus post tertium inde annum, ubi exemplis Gasparini Barzizii Bergomatis opera et liberalitate multiplicatis per omnem Italiam diffusus est, coepit delitescere. [1] hunc nos Bruti archetypum sex apographis restituere conabimur, quorum tria item in Oratoris editione nostra occurrere uides, tria noua accedunt. sunt autem haec:

F = cod. Florentinus Magliabecchianus I 1, 14, fol. 32ʳ—74ʳ, olim Nicolai de Nicolis, exaratus a. 1422 exeunte uel 1423 ineunte. [2]

O = cod. Ottobonianus 2057, fol. 93ʳ – 124ʳ, qui Francisco Bossio episcopo Nouocumano ex archetypo Laudensi corrigi desitus est a d. VI Kal. Mai. a. 1425 per Antonium Johannis Simonem Petri Bossios et per Vigleuium de Ardiciis. [3]

G = cod. Neapolitanus IV B 43, fol. 1ʳ—57ʳ, olim Guiniforti Barzizii Bergomatis. [4]

B = cod. Ottobonianus 1592, fol. 14ʳ—58ᵘ, a Flauio Blondo Foroiuliano scriptus a nonis ad idus Octobres a. 1422. [5]

H = cod. Neapolitanus IV B 36, fol. 120ʳ—153ᵘ, quem de exemplo Blondi Hugo Mazolatus Ferrariensis, ab a. 1415—1427 Guarini Veronensis familiaris, in suum Guarinique usum transcribere coepit a 1422 exeunte.[6])

M = cod. Mutinensis VI D 6, fol. 1ʳ—35ʳ, qui Francisco Calcagnino Rouigensi, tum Mantuae uersanti apud Victorinum de Feltre, ab homine nescio quo ad Blondinianum quoddam exemplum corrigi desitus est pridie id. Sept. a. 1425. [7])

L = consensus codicum FOGBHM.

C = ceteri codices excepto eo uel eis, quorum lectio suo quaeque loco ante uel post separatim posita est.

O² uetus = O ex uetere codice Laudensi correctus a Vigleuio.

B¹ uetus = B ex uetere codice Laudensi correctus a Blondo; item H¹ M¹ uetus.

ε = selectae codicum aetate inferiorum lectiones.

v = uulgata lectio.

iam formam ipsam ac speciem singulorum librorum diligentius cognoscamus. atque codices F B H chartacei sunt, celeriuscule scripti, omni ornatu uacui; O G M membranacei itaque exarati, ut codex O et litterarum aequalitate et liniamentorum colorum aurique ornatu, quo primae litterae singulorum fere capitum praecipueque librorum principia distingui solent, ceteris longe antecellat.

deinceps O et G, dum triginta tribus locis coeptas lineas sine ulla necessitate non explent nouasque incipiunt, omnem Bruti uerborum contextum in triginta quattuor capita discerpserunt; in libris B H ex his ipsis interpunctionibus sex fiunt, quo accedit septima in uno B; codex M duo eiusdem generis capita habet, ne unum quidem liber F. [8]) et recte; nam ab L, qui codex fuit saec. VIII uel IX, capitum distinctionem abfuisse cum aliae similitudines pleraeque docent tum testantur Blondus et Mazolatus, qui, ubi § 48 transcribendo absoluerunt, in suo quisque exemplo propriaque linea usi sic adnotant: *In ueteri continuat testus ubique sine capitulo uel testiculo. uerum unde hec c.* [*hoc cap.* H], *tu mi Guar.* [= Guarine] *intellegis* [*Intelligis* H]. inde primum colligitur libros O G non ex ipso archetypo Laudensi translatos esse, sed ex aliquo exemplo ab uno homine eisdem illis quos dixi locis triginta tribus interpuncto; deinde codices B H, id quod ex aliis etiam rebus constat, artissimo quodam societatis uinculo teneri.

iam de exemplo illo, unde libri O G descripti uidentur, accuratius quaeramus; quae quidem quaestio quoniam tota est in codicum inscriptionibus

et subscriptionibus, dc eis uerbis, quae singulis singulorum codicum libris prima manu uel praefixa uel subiecta leguntur, dicamus. codicis F quidem, qui Oratorem et Brutum continet, librarius suam cuique libro inscriptionem praefixit, Oratori etiam subscriptionem adiecit;[9]) nam Bruto, cuius de archetypo duas fere chartas extremas abscissas fuisse Blondus Mazolatusque affirmant[5]), legitimam subscriptionem reddere idem nequiuit, alienam sua sponte addere noluit. codex G Bruti, quem solum habet, nec inscriptionem fert nec subscriptionem. in libris B H, qui item Brutum exhibent, Blondus et Mazolatus ei quae in extremo archetypo perierat subscriptioni suam quandam et parem fere inter sese substituerunt, quae quamuis utilis sit et ad uolumen archetypi et ad tempus Blondinianae translationis definiendum, tamen non ex ipso Laudensi libro deprompta est[5]). liber M, qui Brutum et deinceps Oratorem habet, inscriptionem utrique praefixit, sed eam quae aliquantum abhorreat a uetusta forma libri F, idemque ualet de subscriptionibus. etsi enim Bruti subscriptio merito abest, Oratori tamen extremo subiecta legitur subscriptio quaedam communis ambobus libris[9]). ad extremum codex O prima manu nullam omnino inscriptionem prae se fert, subscriptiones duas, Bruti extremae paginae adiectas easque communes quinque quos O amplectitur libris oratoriis. quarum altera in infima pagina pusillis litteris expressa est haec: *MCCCCXXII die penultimo nouembr. in sero finit.* significari uidetur quo tempore codicis et transcriptio et foliorum discriptio finita sit[3]). altera, fusissima et gloriosa quodammodo, a Francisco Vigleuio de Ardiciis in ciuitate Papia (i. Ticino) exarata, de Laudensi archetypo narrat per Gerardum Landrianum reperto, per Franciscum Bossium episcopum 'primum in Latinas et explicatas bene litteras studioseque interpunctas summa diligentia renouato', ut qui 'non satis a plerisque legibilis esset ob antiquarum litterarum effigiem stilumque incognitum'; denique de Bossiano hoc libro ad archetypum Laudensem per eos quos supra dixi homines corrigi desito 'quamuis cursim MCCCCXXV. die XXVI Aprilis. Indictione tertia'[3]). uides igitur hic referri Ottoboniani exempli pristinum herum Franciscum Bossium episcopum primum omnium Laudensis archetypi scripturam uetustam, hoc est Longobardicam, et continuam, hoc est litterarum discriptione plerumque, capitum plane uacuam, ad nouicias illius aetatis rationes redegisse, immutata scilicet palaeographia quae uocatur et orthographia et capitibus dispositis. quam rem a Bossio neque in ipso Laudensi libro, quem donatum a Landriano seruabat Gasparinus, neque in expolita hac Pergamena charta nouatam esse, sed in alio quodam exemplo medio quasi et interiecto, hoc quidem et per se intellegitur et ex eo, quod codex G, Ottobonianorum capitum aliorumque eiusdem[8]) propriorum socius, non ex libro O, sed ex gemello quasi eius ortus esse maximis argumentis conuincitur. accedit quod epistula exstat[10]) a Barzizio ad eundem Bossium data, qua Barzizius Bossio se Brutum (nam ceteros

quattuor libros a Cosma Cremonensi transcriptos Bossius iam tenebat) missurum esse promittit, Brutum uidelicet non Laudensem, sed a Cosma post Blondum translatum. et uero Vigleuius, is qui cum Bossiis nepotibus codicem O ex uetere exemplo emendauit, decies fere per quinque libros oratorios ita ueram archetypi lectionem, iterum a se collati, in margine opponit falsae lectioni, quam ipsi de transcriptione Cosmiana adsciuerant, ut 'primus translator et lector', quem eundem alias 'amicum' sibi esse dicit, 'male uetustissimi codicis antiquarum litterarum effigiem cognouisse' audiat.[11]) ne illud quidem silentio praetermittemus, quod Vigleuius Bossianum se librum ex archetypo quamuis cursim, hoc est nimia quadam celeritate, emendasse confitetur. quid enim? hic non illud putamus latere, Barzizium, archetypo libro tamquam thesauro inhiantem, et tam tardum fuisse in tradendo, ut inter translationem Bossiani libri et emendationem plus quam duo anni intercesserint, et tam acrem in flagitando, ut multa Bossiani exempli uitia corrigi non potuerint? certe decem fere loci in solo Oratore sunt siue corrupti siue dubii, quibus in margine libri O siglum 'uetus' adest, ipsa ueteris codicis lectio deest. codex F, qui unus restat, quoniam ante translationem primam a Blondo id. Oct. a. 1422 finitam oriri non potuit, ex Blondiniana uero ipsa, id quod post intellegetur, ortus non est, aut ad ipsum Laudense exemplum referendus est aut ad Cosmianam illam transformationem, e cuius altero quodam exemplo libros O G manauisse supra demonstratum est.

ueniamus ad maiora generaque codicum magis iam ex ipsorum ui ac natura quam forma aut specie dinoscamus. **principatum** haud dubie omnium librorum **F tuetur**: primum uetustae orthographiae (qualis cernitur in formis: Hortensi (§ 1) pro Hortensii, alis (161) pro aliis, nobilis (3) pro nobiles, clarissumo (5) pro clarissimo, sexagensumo (324) pro sexagesimo, ornatissumae (21) pro ornatissime, comprendo (19) pro comprehendo, rectioribus denique formis pro tritioribus positis) locupletissimus auctor.[12]) deinde quamuis plus triginta menda neque ab ipso librario neque ab Nicolao hero aut posterioribus lectoribus sublata ferat, uiginti fere locis unus genuinae scripturae seruator. idem et in locis uel ab ipso archetypo falso expressis uel corruptelae signo ◡ notatis scripturae Laudensis optimus testis.[13]) hoc unum codex F habet miri, quod non bonarum solum lectionum aliquam uim cum uno codice o tuetur sed etiam prauarum, quarum aliae quidem ad omissa spectant, aliae ad interpolata, aliae ad transposita,[14]) ita ut Brutum codicis F pariter atque OG ex Cosmiana archetypi translatione manasse malis quam ex ipso archetypo.

alterum codicum **genus** quodque multo propius abest a primo quam a tertio libris **O G** efficitur, quorum G, etsi summa ei uerborum conuenit cum libro O, tamen non descriptus est ex O multaque uitia uel unius O uel librorum F O propria uitauit, alias codicis O uirtutes non habet, alia denique archetypi menda sustulit, ut Bossiano eum libro comparando sociare non paenituerit. atque ut qualis Bossiani in Bruto libri condicio

sit ex singulis perspiciatur: ad quinquaginta loci exstant a superioribus transcriptoribus male habiti, a correctoribus ad Laudensem archetypum redacti[15]) (singulis emendationibus in margine positis **vet'** sigli loco addi solet, uni praeterea subicitur **f.**, i. e. Franciscus, quale praenomen fuit Vigleuii de Ardiciis); item quadraginta fere loci sunt, quorum emendationes decem siglo **al.** aut etiam *l* notantur, triginta nullo siglo distinguuntur;[16]) deinceps septem fere locis emendationum nomine margini affiguntur deprauationes scripturae traditae, al. siglo conspicuae, item septem deprauationes siglo uacuae[17]); tertium loci quindecim paene reperiuntur quibus O^1 melior est quam O^2 uetus, i. e. lectio ab Vigleuio ex archetypo petita: quo in numero tertia certe pars emendationum a Bossiis uel a Gasparino excogitata est neque eaedem in aliquo ex ceteris libris primariis exhibentur[18]); quartum genus eis locis paucis sane constat, quibus neque O^1 aut O^2 uetus neque O^1 aut O^2 al. aut O^2 emendatum textum ferunt[19]). restant ad quinquaginta loci in uno O corrupti (in quis fere decem uerborum transpositiones), quas corruptelas neque O^2 uetus neque O^2 al. neque O^2 remouit.[20]) accedit quod, ut supra dictum est, uetustatis forma illa, praeclare elucens ex libro F, in Bossiano codice paene exstincta est, atque etiam suspicio subrepit diligentius rem anquirentibus esse quosdam locos, ubi aut O^2 al. ueditetur pro O^2 uetus aut O^2 uetus iusto neglegentius exprimatur.[21])

Dicit Flauius Blondus Foroiulianus in Italia sua illustrata (opp. omnia Basil. 1559. I 346), primum se omnium, cum publicis patriae tractandis negotiis adulescens Mediolanum adiisset, Brutum de claris oratoribus e Laudensi archetypo nuper reperto mirabili ardore ac celeritate transcripsisse, ex quo primum Veronam Guarino, post Leonardo Justiniano Venetias misso omnem Italiam exemplis pariter esse repletam. horum trium **exemplorum Blondinianorum** duo adhuc exstare iam supra diximus: Ottobonianum librum ab ipso Blondo a nonis ad idus Octobres a. 1422 exaratum, Guarinianum ab Hugone Mazolato Ferrariensi paulo post confectum; Justiniani quod desideratur exemplo tertium illud Mutinense substituere placet, quod etsi ex Ottoboniano Blondi libro transformatum uidetur, tamen Mantuanorum grammaticorum proprias quasdam habet emendationes easque non margini tantum adscriptas sed etiam Blondinianae scripturae in textu subditas. communes sunt tribus his codicibus quinquaginta fere uerborum omissiones neque lacuna neque aliquo signo notatae; triginta quinque fortasse immutationes scripturae Laudensis in hisque quinque fere additiones, duodecim transpositiones. praestat idem Blondinianum genus codicum, cum quo consentit aliquotiens liber G, primo ac secundo locis fere quindecim, quorum tres ad uerborum ordinem pertinent, quinque ad interpolationes archetypi uel margini uel inter lineas spatio illatas et inde in codices F O inuectas, ceterorum unus propter praenomen quoddam seruatum excellit.[22]) in orthographicis similibusque rebus libri Blondiniani medium quendam

locum tenent inter codicem F et O G. ita si quis uniuersam huius codicum generis uim definiet, Blondiniani nominis dignitati Blondinianos hos codices satis facere negabit idemque eis, quoniam fata fausta archetypi Laudensis duplicem formam tantumque secum discrepantem posteris tradi uoluerunt, ita utetur libens, ut sine Blondiniano genere codicum archetypum Laudensem fere posse perfici sibi persuadeat, ceteris duobus generibus abiectis truncum esse hunc Brutum ac mutilatum.

codicem O princeps adhibuit Fr. Ellendt, codices FM demonstrauit G. Detlefsen, uir de his studiis cum primis meritus, codicis B reperti omnis laus debetur Fr. Heerdegen, H G ubi aut quid essent nos ante significaueramus omnesque libros ipsi excussimus uno excepto codice B, quem in nostram editionem excussit Joh. Gatti Romanus.

emendatorum codicum selectas lectiones aetateque eis quos diximus sex inferiorum, quales in Italia Germania Britannia praecipueque Lutetiae Parisiorum multi seruantur, e Turicensi maxime editione altera adsciuimus, pariter atque in Oratore signantes littera *ε*. uulgatam lectionem uel *v* Riuius plerumque peperit et Manutius et Lambinus et Ernesti.

testimonia ueterum,[23]) quamuis pauca sint minutaque et historicorum magis quam grammaticorum aut rhetorum, meliore tamen saepe condicione utuntur quam Tulliani codices qui seruantur satisque significant quam corruptus ipse fuerit liber Laudensis quamque aegre mutilorum codicum genus uel prauissimorum in Bruto requiramus.

quamquam in pessimis his subsidiis criticis magnum inde suppetit adiumentum, quod et multos multarum gentium grammaticos in Bruto emendando fuisse uidemus et acutissimum quemque inde a Lambino id consensisse, Laudensem archetypum nulla re alia magis uideri laborasse quam **additamentis**[24]) uetustorum interpretum curiositate, fortunae ludibrio, librariorum inscitia in textum uerborum illatis. quarum interpolationum immanis quaedam uis etsi ex ipso Laudensi archetypo in omnia nostra apographa delata est, illud tamen bene accidit, quod Blondiniana codicum classis archetypi glossas quattuor uel quinque uerae scripturae non immiscuit omninoque ab ea remouit. idemque bis etiam in Florentino libro contingere uidemus, ut uacuus sit a singulis particulis in ceteros codices falso intrusis. nam quae in Bossiano codice uno occurrunt eiusdem generis omissiones, eae Bossiani transcriptoris consilio, non neglegentiae aut fortunae tribuendae sunt. desudauerunt autem egregie in archetypo additamentis purgando Dion. Lambin, Chr. God. Schuetz, O. Jahn, A. Eberhard; licen-

tius quam scientius in eadem causa fuerunt Bake, Kayser, Campe, quamquam hic miro acumine praecellens; mediam quandam uiam secutus est A. Weidner. ego quidquid eiusmodi coniecturarum quamcumque speciem ueri aut etiam ingenii prae se ferre uidebatur, congerere studebam, suum cuique reddere, optima quaeque in nostrum usum conuertere, nostra denique quaedam quamuis pusilla addere.

iam finem dicendi facturo honoris causa mihi nominandi sunt C. Schenkl et A. Eberhard, alter bibliothecae huius editor, alter Bruti Tulliani grauissimus interpres et emendator, quorum me uterque in plagellis corrigendis pro sua parte adiuuit.

NOTAE.

1) Laudensis archetypi fata egregie enarrauit G. Detlefsen in Verhandlungen deutscher Philologen in Kiel 1869 (Teubner 1870) p 96—105. huc adde quae F. Heerdegen dixit in Oratoris ed. Teubner. p. XIV sq., ego in Bl. f. d. bayer. Gymn. XXI 37 sq. — Landrianus episcopus ciuitatis Laudae (antiquitus audiebat Laus Pompeia, nunc Lodi) factus est a. 1419. — prima archetypi inuenti monumenta exstant duae epistulae Poggii ad Nicolaum de Nicolis ex Britannia datae, altera a. d. IV id. Iun. a. 1422, altera a. d. VII Kal. Quinct. eiusdem anni: in superiore Orator Laudae repertus nominatur, in posteriore libri de oratore et Orator et Brutus, dicitque gaudere se Poggius quod Nicolaus, Francisco Barbaro teste locupletissimo usus, de tam praeclaris libris repertis sibi rettulerit (Detlefsen p. 97). — omnia Ciceronis rhetorica scripta in Laudensi exemplo fuisse et codicum BH subscriptiones docent a Blondo excogitatae et eiusdem uerba in Italia illustrata: Continebat is codex praeter rhetoricorum nouos et ueteres qui habebantur, tres quoque de Oratore integerrimos, Brutum de Oratoribus claris et Oratorem ad Brutum M. Tullii Ciceronis (Detlefsen p. 96).

2) In membrana codici inserta haec leguntur: *Iste liber est conuentus S. Marcj de florentia ordinis predicatorum de hereditate Nicolai de nicolis florentinj uirj doctissimi.* — codicem aliquem Oratoris et Bruti Nicolao a legatis Philippi Mariae Mediolanensium ducis, Martini V P. M. temporibus pacem petituris, Florentiam delatum esse Vespasianus affirmat Florentinus, (Detlefsen p. 102). Detlefsen (p. 107) Florentinum librum a Nicolao ex Mediolanensi illo translatum putat, Heerdegen Mediolanensem ipsum esse statuit; quem ego ita sequor, ut correcturas codicis alias a librario Mediolanensi, alias a Nicolao, alias a posteriore aliquo lectore, qui idem aliquot editionum paragraphos in margine scripsit, factas esse ponam; id quod et litterarum ductu diuerso et inaequali atramento confirmatur (u. not. 13). — Medio'anenses illos legatos num Vespasianus, haud sane grauis testis, recte dicat Nicolao Brutum et Oratorem detulisse, equidem dubito. nam Mediolanenses, bello lacessitos a Venetiis et Florentinis, legatos de pace concilianda ad papam Martinum frustra misisse constat m. fere Sept. a. 1426 et quidem Genazzanum, quo in oppido, Tusculano agro confini, Martinus recreandi animi causa uersabatur ab a. d. XV Kal. Sext.

(R. Sabbadini, Centotrenta lettere inedite di Fr. Barbaro, Salerno, 1884 p 70). ipsum uero Martinum Florentiae fuisse scimus a m. Febr. a, 1419 usque ad m. Sept. a. 1420, quo tamen ille tempore de pace coniungenda a Mediolanensibus adiri non potuit, bello illo trium ciuitatium nondum exorto. uerum si quaerimus, Vespasianum ut alias (Detlefsen p. 103) sic in hac re errasse dicemus, hominesque illos a Philippo de pace petenda missos negabimus esse eosdem atque codicem Tullianum tradere. iussos, et iussos quidem a Barzizio potius quam a duce Philippo. certe hic codex Mediolanensis penes Nicolaum fuit ante id. Mai. a. 1423, quo die Poggius, Romam nuper ex Britannia reuersus, petit a Nicolao, ut sibi aut ipsius Nicolai aut alienum librorum oratoriorum exemplum mittatur (Detlefsen p. 104). praeterea Cosmae de Medicis codicem Laurent. 50, 18 ipsis Kal. Oct. a. 1423 a Jac. Ant. Curlio Januensi de Nicolai illo exemplo Florentiae descriptum esse certum est (Detlefsen p. 105. Heerdegen p. XV. XXIV).

3) maior subscriptio, in fol. 124r Bruto extremo subiecta, est haec: *M. Tullij Ciceronis de Oratore. Orator. Brutus libri feliciter expliciunt. qui sunt reuerendissimi in Christo patris et domini Francisci Bossij Mediolanensis, Episcopi Cumani ac Comitis iurisque utrius doctoris. uirique grauissimi et pacatissimi domini Anthonij Bossij filii, consiliarii et Quaestoris. Qui tres oratorii libri correcti auscultati collecti emendati conformati et iustificati fuerunt cum codice illo uetustissimo et ipsa intuitione religionem quandam mentibus hominum inferente quem reuerendissimus pater et dominus Gerardus Landrianus, Episcopus Laudensis et Comes in archiuio ecclesiae suae repperit litterarum cupidior. per Antonium Johannis Simonem Petri Bossios et me Franciscum Vigleuium de Ardicijs quamuis cursim MCCCCXXV. die XXVI Aprilis. Indictione tercia. in ciuitate papia studiorum matre. Non inueni plura in peruetери codice. fortunae quidem iniquitas id totum si tamen quiddam erat recidit. Eo tamen urgeor quod ista dicendi diuinitas multos annos obliuiosa et inculta sic irreligiose prostitit. Ni quidem fuisset dicti praesulis Laudensis solers bene dicendi studium uigilantiaque industris iterum diuino careremus hoc munere (Vide quaeso priscorum incuriam) cuius inuentione quamplurimum famae et perhennitatis sortitus est. Sed idem Cumanus aut paris est gloriae uel non minoris felicitatis. propterea quod primum ueterem et superiorem codicem non sat a plerisque legibilem ob antiquarum litterarum effigiem stilumque incognitum in latinas et explicatas bene litteras studioseque interpunctas summa diligentia renouauit.* Minor subscriptio, eidem paginae infimae alio atramento aliaque manu adiecta, est: *MCCCCXXII die penultimo nouembr. in sero finit.* paulo infra additur eadem manu: *Am.*, ut Heerdegen uult. ego, quoniam folia prima 1—92, quibus libri de oratore et Orator continentur, separatim discripta sunt itemque quae sequuntur folia 93—128, unam ex eis quinternionum uel quaternionum siglis ibidem latere puto, quorum partes eae quae a conglutinatore codicis posteriore non resectae sunt, suo quaeque loco

per totum librum seruantur. singuli quaterniones uel quinterniones litteris a b c d . . . significantur, singula folia adiecto numero I II III IIII.

4) In primo folio codicis legitur: *Guiniforti Barzizii* (fuit frater, ni fallor, Gasparini Barzizii Bergomatis), deinceps: *M. T. C. Brutus*, post *A. Jani parrhasii et Amicorum Mediolani emptus aureolo* (scilicet ex Barziziorum bibliotheca); in fine: *Antoni Seripandi ex Jani Parrhasi testamento;* hinc liber delatus est ad Farnesios.

5) in fol. 1–11 codicis B legitur libellus Leonardi Aretini de militia, cui Flauius Blondus sic subscripsit: *Leonardus Aretinus edidit Florentie XVIII Kl. Januarii MCCCCXXI. Ego uero scripsi Mediolani Nonis Octobribus Mill'o CCCCXXII. Guar. suo. B. Flauius A. f.* Bruti, quem Aretini libro modo finito idem Blondus aggressus est scribere, haec est in fol. 58ᵘ subscriptio: *Non erat amplius in exemplari. aquo abscisse sunt charte due: quamquam ut mihi uidetur nedum charte. sed pauca admodum uerba deficiunt. Scripsi hunc brutum Mediolani a nonis ad ydus Octobres. 1422 Ad exemplar uetustissimum repertum nuper: laude. In quo quidem codice sunt: Rhetoricarum* [pro: *Rhetorica uetera*]. *ad herenium rhetorica: De oratore. Orator ad brutum et Brutus de oratoribus claris. M. T. Ciceronis.* eandem subscriptionem Mazolatus in codice H sic mutilauit: *Non erat Amplius in Exemplari a quo abscisse sunt charte due. Liber iste brutus repertus est nuper laude. in quo quidem Codice sunt Rhetoricorum* [sic]. *ad herennium. Rhetorica de oratore. orator ad brutum. et Brutus de oratoribus Claris. M. T. Ciceronis.* in extremo folio aeque atque in libro G scriptum uides: *Antonii Seripandi ex Jani Parrhasii testamento.* — deinde in codicibus B H haec inest epistula a Guarino ad Blondum data post Bruti exemplar Blondinianum Veronam missum: *Guar. flauio suo sal. Gratias et quidem ingentis* [*ingentes* H] *tibi flaui tuaeque peregrinationi habeo, quando huius occassione et tua inprimis industria factum est, ut sessione una per tam remotos orbis tractus ἀποδημῶν* [Graeca in H desunt, relinquitur spatium] *adeo diuersis natos etatibus oratores uisere potuerim. Qua in re me quod proprium est amicitie, in tuarum uoluptatum partem uocare delegisti* [*deligisti* H], *ut ueteris institutione prouerbi* [*prouerbii* H] *τὰ τῶν φίλων κοινὰ faceres. Itaque et absens praesens et longinquus proqinquus fui.* — Blondi notam, quae in fol. 29ʳ ineunte codicis B ad § 128 (orsus ‖ tribunatus) fertur: *Hic habui exemplar uetus* ego interpretari non queo; intellego quid sibi uelit *Huc* aut *Hinc*, non quid *Hic*.

6) de Hugone (uel Hugolino, ut familiariter maluit Guarinus) Mazolato adeas egregium libellum Remigii Sabbadini Salernitani: Guarino Veronese e il suo epistolario (Lipsiae, apud Harrassowitz, 1885), p. 62. — codicis H subscriptionem ex B depromptam in nota 5 habes; hic nouam quandam epistulam e codice H (fol. 196ᵘ) addere placet: *Guar. Vgoni sal. Aliquot iam dies misi ad te libellum illum Ciceronis. quem a biondo susceperam. Adeo Cupidus tibi inseruiendi. Vt uix eius uidendi mihi facultatem reseruarim. Tuam antehabui uoluntatem. cui morigerari statui. Cupiebam*

autem tu ut illum tibi mihique transcribi faceres. Hunc autem biondus ipse geminatis Ad me literis repetit. Eius postulatis ita satisfaciam. ut si librum absolueris emendarisque. Illum huic nuncio eius fratri obsignes. Sin autem imperfectus est. nuncium uacuum ire sinas. Adiicito te illum paucis post diebus librum missurum quo uolet, aut Imolam, aut fauenciam. quo constituet. habes. int. Vale et C. V. Ja. Zilioli me commenda. Stephanum salucre a me Jube. Veronc XI Kl. Januarias. scripta est haec epistula haud dubie die XXII m. Dec. a. 1422; contra a. 1423 illa litterarum fragmenta ad eandem causam spectantia, quae e cod. CCXCV bibl. Veron. Capituli exscripsit Detlefsen (p. 100 sq.): *Guar. Flauio. Ex Verona XIII April. Codicem habebis, ut primum certus occurret nuncius;* deinde: *Guarinus suo Flauio. XVIII April. Proxime tibi scripsi et Brutum misi. Tuum erit de illius et illorum receptione significare.*

7) Mutinensi libro in fol. 62ʳ librarius sic subscripsit: *Orator ad M. Brutum feliciter explicit transcriptus perfectusque. et ab eo exemplari emendatus. quod de uetusto illo codice primum transcriptum correctumque fuerat. pridie idus Septemb. 1425. Mantuae.* post tertiam lineam legitur: *F. C.* (Detlefsen p. 101). subscriptio librarii est, non item, ut nunc mihi uidetur, siglum Francisci Calcagnini. hic librum, ut primum coepit manibus tenere, legisse lectoque nomen suum addidisse putandus est, non transcripsisse; quod idem fecit Caelius ille Calcagninus, qui Ciceronem uehementissime reprehendit. cuius duae sunt subscriptiones, altera in Oratore extremo: *Deo optimo maximo et trino Beataeque Mariae uirgini Gloria et Laus sempiterna. Die Augusti XII. 1504 hora XIIII. Caelius Calcaguinus desiit recognoscere Ferrariae;* altera post illas quas dixi Bruto subiecta: *20. Febr. 1501 hora 2.* maius est illud quod in fol. 15ʳ codicis M ad uerbum 'peritissumis' § 154 in margine exstat: *No. Fran.*, ad idem uerbum 'peritissumis' praetereaque ad uerba 'quumque' et 'suptilitate' eiusdem paragraphi a Blondo in fol. 32ʳ codicis B scribitur: *nō. Guar.* uides igitur non 'Notat Franciscus' uel 'Notauit Guarinus' interpretandum esse, sed 'Nota Francisce (Guarine)'; neque ipse se librarius monet ut rei illi memoratu dignae attendat animum sed monet eum, cui librum traditurus est. — ad extremum libris BM epigrammata quaedam de Mario Quintoque Fabio Maximo communia sunt, in C. I. L. expressa.

8) O et G coeptas lineas non explent sed sequentibus lineis uerba continuant post § 9. 24. 38. 44 med. (religiosissimum). 48. 51. 90. 117. 121. 146. 149. 157 med. (deuenerint). 162. 170 med. (senatu). 172 176 med. (fuerunt). 183 in. (tulerunt). 200. 201 med. (persequar). 210 med. (sciebat). 218. 220 extr. (effecerit). 225 extr. (rideatur). 247. 253. 265. 269 med. (cognouerat). 278. 291 extr. (dicant). 297 med. (referrentur). 300 extr. (uicini sumus). 303 extr. (satis). 327. in quo tamen animaduertendum est post § 9. 157. 162 in codice G coeptam lineam eis, quae antecedunt uerbis, simul et expletam fere esse, in O aliquid spatii uacare; item post § 72 med. (sequimur) in solo libro O sine necessitate lineam

uerti. — codices B H eodem quo diximus modo interpungunt post § 9. 24. 34. 48. 117. 121; solus B post § 52. 197 in. (putaret). — M intermittit lineam post § 9. 24 (et hic quidem in propria linea rubricis exaratum legitur: TRACTATVS); post § 38. 121 ternarum fere litterarum spatium relinquitur. — codex F, quoniam § 9 finita finiuit fere simul quem scribere coeperat uersum, non consulto, sed necessario uel potius librariorum more communi aliquid uacui spatii exhibere putandus est.

9) codex F Bruto sic inscripsit (fol. 32r): *M. TVLLI. CICERONIS. BRVTVS. INCIP. LEGE. FELIC.* Oratori sic (fol. 1r): *M. TVLLI · CICERONIS. ORATOR. EXPLICIT. FELICITER.* idem Oratori subscripsit (fol. 32r): *. M. TVLLI. CICERONIS. ORATOR. EXPLICIT. FELICITER.* — codex M (fol. 1r) Bruto inscripsit rubricis fere litteris: *Brutus de illustribus oratoribus Incipit feliciter.* idem Oratori (fol. 62r) subscripsit quae supra in nota 7 allata sunt, pariterque librorum O B H subscriptiones in nota 3 et 4 expressae sunt.

10) u. Detlefsen p. 101 et notam 3 extremam.

11) in § 41 pro *saeculo* O[1] habet *sacculo*; scripsit corrector (= O[2] uetus) in margine: *seculo* vel' *male interpretatus est veterem codicem*; in § 204 O[1] habet *E denissimo*, O[2] uetus: *et lenissimo* vel' *male quidem est veterem interpretatus librum;* in § 231 O[1] *ut tibi;* O[2] uetus: *ii tibi* vel' *male veterem interpretatus est*; in § 309 O[1] (*me cum*) .q̄., O[2]: vel' *g₃ Male legisti codicem veterem*; de or. II 257 O[1] *istam e.* q̄., O[2] uetus: vel' *istanc enim et melius quia primus translator et lector male intellexit vetustatis effigiem . f .* in hoc siglo *. f .* haud dubie latet Francisci (Vigleuii) nomen, similiter atque *gasp.* uel *gasp.*, qui coniecturas quasdam de or. III 87. 110. 214. 219 peperisse dicitur, nemo est alius nisi ipse Gasparinus Barzizius· de or. II 279 O[1] habet *micantem*, margo: *ni cantem* vel' *hic male scivit legere vetustissimum codicem primus transformator.* Or. 37 O[1] habet *epedyeti conominatur*, margo: vel' *epedieticon nominatur male quidem amicus noster transtulit litteras codicis veterani.* Or. 158 O[1]: *Insilit terram*, margo: *nisi litteram pessime enim amicus noster antiquarum litterarum cognovit effigiem.* similia de or. II 279. Or. 32 margini a Vigleuio adscripta seruantur.

12) adde e. g.: Albinos (§ 81), numerom (137), pauloum (227), uorsus 32. 76); interpraetamur (6), phalaereus (35. 285); quemdam (8. 32), quomdam (24), tamdem (13), praetereumdum (273); consequutae (12), attiquorum (315); supsellia (289); mercule (293). saepe sibi ipse non constat: conlege (53. 128), collegio (127); conrupta — incorrupta (261), ,neuius-naeui (60), hyroniam-ironia (292), locullum-lucullum (222); hippiam. gorgian (292); auonculum (117), auunculum (221); abfuit (248), afuisti 328); caelius (273. 297), coelius (165. 120 sec. manu); Sulla (306. 312. 327), Sylla (129. 227); paene (323), poene (167), paene-poene (131); modo adc. modo acc., item adf. aff., subf. suff., adg. agg., adr. arr., ads. ass., inl. ill., illud tamen saepius quam hoc; semper intellego, exto, expecto,

ammoneo, ommutesco et quae sunt eius generis. — continuae archetypi libri scripturae tot tantaque uestigia habet codex F, ut plura paene uerba sint in singula uel membra uel litteras disiecta quam in id quod par erat effici corpus coniuncta; habet eadem Blondinianum codicum genus, sed multa tamen pauciora, paucissima genus Bossianum. de codice F haec promo exempla: § 16 cumulatiores ipsos si possis, 147 eiusdem dicendi, 286 uolt egesta hegesias, 307 eiue uidere.

13) **F solus omisit**: § 128 de plebe, 198 (est) ex, 212 Ti., 238 et (si), 240 et (cum), 256 L. (Crassi), 259 (siluestri) ui (a), 261 (et) iam, 222 (et) e. **solus addidit:** 183 (qui) me; 149 habet F: res sed tamen sic se habet, C res se tamen sic habet. — **solus** archetypi lectionem **immutauit**: § 12 ex C — et F, 25 existumari — existumare, 59 est el. — etiam el., 67 hyperidae — hyperidee, 85 audiuisse — audisse, 135 esset — essent, 138 graecorum — gracchorum, 160 ut in — ut ne, 161 tum — dum, 179 uergilius — uirgilius, 219 stultius — sulpicius, 220 bonitatem — uanitatem, 222 Cn. Oct. — M. Oct., 228 perspici — percipi, 234 nec m. — neque m., 238 ullo — nullo, 242 homines — honores, 253 scripserit — scripsit, 258 bonae — bono, 271 ad prob. — approb., 274 aeque . . . fuerit — eaeque . . . fuerunt, 271 redeamus — respondeamus, 330 in uitam — . . . itam, 331 linguam — lingua. pleraque alia menda aut ipse librarius correxit aut Nicolaus (ut § 59 suadai pro suad at, 58 isocraten pro socratem, 61 eae quidem pro equidem, 69 creber et pro crebere; idem 154 uicit pro dixit scripsit, praefixo siglo **c'** id est **conicio**, item 144 centum uiros in M. curi pro c. u. i. m. curi, 160 L. (hoc male) pro Lucilius) aut posterior aliquis lector (59 suadae pro suad at, 320 cognoscere pro magnum scelus; idem claudicaret pro clauderet 214, disserit pro dixerit 253; denique hic tertius paragraphorum quosdam numeros de editionibus in marginem intulit). — **solus ueram scripturam seruauit** codex F: § 216 in struendo — in instruendo C; item 302 'memor quae' (F) ab uera lectione 'eorum quae' propius abest quam 'memor et quae'; adde: 122 putabatur — putabantur, 11 praesentem — praesente, 70 Zeuxim — Zeusum, 88 mulcatos — mulctatos, 94 C. aureliorum — caureliorum, 95 ciuis — cuius, 127 mamilia — manilia, 205 consuesse — consueuisse, 263 patientes — patentes, 269 postumius — postumus, 271 accium — actium (attium), 308 diodoto — dioto (diodoro), 318 redissemus — rediissemus. — **corrupteiae signum** ⌣ uetustum F habet super: controuersia § 46, punicum 75, aliunt 79, betto (bello) 84, a filia (Ofella) 178, barbari in (barbarics) 258, magnum scelus (cognoscere) 320; temere super: uostrae 150, circulantem 200, obrussa 258. ceteri codices idem signum et uno alioue ex eis qui dicti sunt locis habent et super: itam (item) 175, aut (aui) 239, aliisque locis. — 214 hic F, id C, hoc *v*; 316 diffluenti F, diffluentem C, diffluentis *v*: abest igitur F ab L propius quam C.

14) de eis quae **FO melius** tradunt prae C u. notam 22 et 24. — **omittunt** F O[1]: § 211 C. (ante F.), quae omissio eo difficilior explicatu

est eis qui utrumque codicem ex ipso L fluxisse statuunt, quoniam praenomen C. in L fuisse testatur O² uetus et Blondianiani libri; ualetque idem de § 227, ubi post etiam F O **addunt** 'autem' [§ 170 etiam F O, autem C]: nisi forte in L fuisse conicies 'autem' superscripto 'etiam'. praeterea F O male **immutauerunt**: 26 excellat . . . praestetque in excellet ... praestatque, 60 con. (consules), 79 qui bis (quibus), 81 una Ser. (nua serius F, Miaserius O¹, Nuaserñis O² uetus), 111 recti (tecti), 154 discendi (dicendi), 196 simplicium (simplicum), 295 ita (ista), alia denique. correxit tamen F² scripturam corruptam § 79. 111, O² 154, O² al. 295, O² uetus 79.

15) primo loco **immutationes uerborum** ita ponam ut emendata lectio (= O² uetus) antecedat, uncis inclusa sequatur O¹: § 1 nidebam (dolebam). 2 gloriosi (generosi), 4 clarissumo . . . beatissumo (-imo), 7 cum pr. (tum pr.), 10 cum int. (tum int.), 11 epistulam (-tolam), 21 tractum (-ctatum), 30 multi (-to), 41 seculo (sacculo), 56 ullum (il-), 58 nono (nouo), 61 nonnulle (-llorum), 62 cum h. (tum h.), 66 n. ut (n, et), 70 imitentur (— terentur), 73 Neuius (Ennius), 79 qui bis (quibus), 84 ipsa (ipse), 95 Gaius (grauis), 95 uero. m. (uero. L.), 109 uir (iure), 109 etiam (et), 146 ammirandus (-rabilis), 167 Afranius (Africanus), 169 Asculanus (Esculanus), 178 consularium (-latum), 204 et len. (E den.). 205 eam (etiam), 225 reuecti (reie-), 231 ii tibi (ut t.), 243 anni (nimi), 252 fere (fore), 260 accusante (-satore), 265 grauitas (dignitas), 268 plena (plane). 295 de L. (et L.), 309 cum q_3 (cum .q̄.), 312 sulla (Silla), 328 Sulla (Sylla), 313 ui (in), 316 Cnidius (Enidius), 317 tum (tam), 317 mihi (nichil), 317 Canuleio (Camuleio), 325 dictionis (orationis); praeterea **O² uetus supplet:** 134 qui tum — audires, 207 scriptis, 211 C. (F.), 259 Q., 305 excesserat. ex his codex **G omisit** 211. 259. 305, non item 134. 207; de superioribus uero uitiis quadraginta quinque nihil habet nisi 109 (iure), 225. 268. 309: leuiuscula sane et quae ne sustulerit quidem: quae sola res satis demonstrat librum G non ex O fluxisse sed de eodem illo exemplo, quod a Cosma ex L depromptum interpunctum est a Bossiis. operae etiam pretium est monere minus diligenter Laudensis archetypi lectionem reddi in § 41 seculo, 309 quunque, cum 'saeculo' et 'quumque' in L fuisse ex C constet; deinde in § 49 in L non 'aiunt' fuisse sed 'aliunt', eamque ob causam O² uetus spurium uideri; 'Enidius' in § 316 uetere libro nominato corrigi in 'Cnidius', idem uitium in § 325 corrigi nullo testimonio allato; sed omnium qui dicti sunt locorum maximus est § 207, ubi uerbum 'scriptis' ab Vigleuio suppletum **O¹ consulto reliquisse** putandus est; deest enim 'scriptis' ne in G quidem. item Bossios consilio seclusisse statuo in § 72 (Liuius) qui, 160 (nobis) bis, 229 aetatem (in d. or. aetatem), 301 (omnia) omnia. recte seclusit uerba illa § 207. 72. 160., male 301, dubitamus ubi corruptela lateat in § 229.

16) Emendatam lectionem O² al. priorem uides, O¹ posteriorem: in § 24 prope (-pter), 55 interrege (inter . . . . . .), 70 et iam pl. (etiam pl.), 135 cui (qui), 178 consequ. (assequ.), 209 locatam (. . . . . .), 216 e

(untre (cluntre), 828 si is potare (supportare), 293 ita (ista), 333 loquendi (dicendi); denique 283 ut [immo: ut eam] (autem), quanta in nullo uiro [immo: quantam in nullo] (quanta inuito). tres lectiones (70. 293. 301) ex suo ingenio Bossii petiuerunt, ceteras uel ex ipso Laudensi (ut siglo 'uetus' rursus falso 'al'. siglum substitutum uideatur) aut ex aliquo Laudensis apographo. — sequunturin § 13 ulla O² (illa O¹) 23 studioso [immo: studioso mei] (studiosum), 54 Potitum (pot.), 83 uet. (uen.), 122 putabantur, 124 consulem eum, 154 disc. (dic.), 187 tibicen Altigenidas [immo: t. Ant.] (tibi cenanti Genidas), 217 fasciis (-cis), 240 incredibili (-crebili), 241 cum (tum), 286 sororis (-ri), 299 non non, 325 Cnid. (Enid.), 326 cum irr. (tum irr.); **supplentur** praeterea ab O²: § 18 quidem, 22 uereri, 40 enim 45 in (bella), 45 in (imp.), 67 (qui) in, 71 in (Ph.), 148 non (posses), 149 autem, 163 nobis, 164 in (accus.), 193 etiam, 200 (prae)teriens, 145 ex (Rh.). rursus duo tantum lectiones (23 studioso, 83 uetustior) emendatoribus debentur, ceterae archetypo.

17) in § 25 in illa O¹ (ulla O² al.), 67 Hyperide (-dis), 81 Fanni (Faunii), 103 dicimus (didic-), 156 Sami (-mni), 278 san. (suau.), 279 san. (suau.). locus 103 est ex B H M, 25 ex L, ita ut hinc quoque appareat Bossios et suam Cosmiani exempli translationem chartaceam emendasse et in hac membrana ad L emendanda sigla O² uetus et O² al. permutasse; ceterae coniecturae pingui Minerua partae sunt. — sequuntur: in § 22 ecquodnam, 54 plebes, 56 plebei (-bis), 72 accius (act-), 138 enumerat (commemorat.), 214 clauderet (claudicet), 226 rabula (fab.), 286 Demostheni (-nis), 256 duo (-os).

18) in § 5 angimur O¹ (angitur O² uetus), 25 confirmauerim (conferam ueri), 34 uersatus (-tur), 47 Antiphontem (-phoon-), 64 certos sui (-tosui), 73 Senensi (-nesi), 79 quibus (qui bis), 81 Quintus (-nctus), 82 Catonis (-tio-), 84 Viriathi bello (uiriaci bello), 129 paulo (pauilo), 130 patroc. (patric.), 178 Ti (. t. i.), 267 App. (Ap. p.), 307 et uidere (ei u.), 330 rei pu. (re in p.), denique 154 cumque (quunque), ubi tamen quumque in L fuisse scimus ex C. septem ex his locis (25. 47. 64. 73. 79. 130. 178) O² uetus consentit cum F (uel F¹, quoniam F² restituit locos 64. 130), ita ut has corruptelas archetypi Blondus agnouisse agnitasque remouisse existimandus sit. duobus locis (5. 307) O² uetus idem exhibet atque F¹ et B¹ H¹ M¹ uetus, ita ut hi loci ab O¹ et B¹ separatim correcti sint. septem locis ceteris (34. 81. 82. 84. 129. 267. 330) O² uetus consensu ceterorum codicum non confirmatur; certe in § 84 L habuit betto, non bello, quae est emendatio Bossiorum, neque uiriaci, sed uiri at |‾i; inde uides, id quod ipso ex atramento codicis cernitur, alteram manum siglum uetus', alteram ueteris codicis lectionem in margine posuisse neque ex L, sed ex aliquo apographo petitam; ceteris locis potuit L sane habere: uersatur, Quinctus, Cationis, pauilo, Ap p., re i p. — soli libri OG, si collatio mea stat, recte habent in § 314 mutarem

(mutarim C), solus O 155 sapientissume (apsentissume C), O² al. F² 283 deperdebat (dependebat C).

19) in § 53 qui G², quae F, que O² uetus, quem C. 81 una ser. BHM, nua serius F, Nuasernis O² uetus, Miaserius O¹. 182 P. Antistius G², patistius FO² uetus, particius O¹, patirtius C. 191 mouere B²M², mereri O¹, moueri O² uetus C. 216 cachinnos G, cachinos O¹, cacinuos O² uetus, cacinnos C, et sic fuit in L (non cacinuos). 178 Ofella *v*, a. filia O², a filia O¹, å filia C. 329 ominare G², o mire G¹ O² uetus F, omitte C.

20) **transposuit solus O** sic: in § 90 reliquit scriptum, 112 hoc habebat, 151 Rhodum etiam ille, 159 fere in omni, 160 illa aetas, 170 ex Latio habitum, 291 esse proprium Atticorum, 295 nemo aspicere uelit, 328 suo fato est; **transposuerunt OG**: 194 fieri posse. item in Oratore liber O undecies solus uerborum ordinem inuertit, semel cum codice P. deinceps in Bruto **O solus omisit**: 68 id muta, 84 ut (ex), 115 consulares, 168 M. (Grat.), 237 et (stud.); **solus addidit**: 428 (B.) et (C.), 145 (iure) et, 324 (idem) que; **solus immutauit** archetypi lectionem: in § 1 amisso (misso O), coniunctissimusque (-mis-), 10 itaque (atque), 12 Cann. (Can.), 118 primus (-mum), 51 nimis (minus), 57 (200) audiuerit (-ierit), 55 Coruncanium (-num), 70 Aetione (et-), 79 c. cum (c. tum). 96 lenit. (leuit.), 97 ueterum est (u. sit) [scilicet ex 'ueterumst'; nam etiam in § 225 'cauendumst' in L fuisse testatur B, et 247 'itast'], 97 mediocris (-iter), 136 inexercitatis (-tus). 139 possent (-int), 161 ipso (-e), 162 iuucta (iuncta), 193 delectatur (-etur), 196 populo (pupillo), 197 qui a. (quid a.), 219 aspexerit (-xit), 223 dissed. (disced.), 223 contion. (cognition.), 233 mirarere tam (mirarer etiam), 244 ita (tam), 251 ne tu (nec tu), 257 baiuli deesse (baiolide esse), 266 ne aug. (nec aug.), 271 Spolet. (Spolent.), 271 ament. (āment.), 298 cum al. (tum al.), 305 C. cum (C. enim), 310 loqu. (eloqu.), 313 crepundiis (-dis), 313 putatur (-antur), 315 Roma (-am), 316 actorem (auct.), 327 decebat (dic.), 327 consuerat (-sueuerat), 331 eloquentiae laude iunx. (eloquentia deiunx.), 333 binos (bon.). ex his tot uitiis codicis O decem fere exstant item in libro G (12. 133. 168. 193. 233. 244. 251. 257 (corr. G²). 266. 331)

21) in § 4 clarissumo — beatissumo O² uetus F, clarissimo — beatissimo C. seruat tamen O¹ quinquaginta fere locis superlatiuum in —umus cadentem atque etiam notam **Antique** in margine positam habet plus triginta locis (§ 9 (maxumis). 11. 25. 29. 44. 51. 58. 78. 112 bis. 281. 297. 303. 306. 315. 320. 321. 322. 324. 326. 332). item 'Antique' uicies fere scribitur ad syllabam —is pro —es usurpatam: § 26 (omnis artes!). 59. 128. 207. 223. 228 bis. 229. 232. 261 (ciuis O¹, ciues O²). 262. 266 (praestantis ciues!) 269. 285. 286 bis. 287. 324. 326); tum ad litteram u pro i, o pro u uel e positam (lubet, lubens: 11. 44. 83. 162. 248 bis. 315; existumo: 125. 253. extumator: 821; uolgus, uolgaris: 183. 185. 186. 189. 198. 264. 321. 322; uoltus: 200. 265; reuorti: 176). postremum ad cognitast 89, discipulina 117, quunque 154. — rarissime O habet -i pro -ii, saepe -e pro -ae,

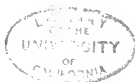
-i- pro -y-; semper (cum solo G) michi, nichil, autor, dialetica, quenquam, nunquam; saepius acc. quam adc., aliasque assimilationes.

22) **omisit Blondus** (id est BHM): in § 8 ipsis, 16 in (inc.), 22 ec (quodnam), 25 unam, 31 haec, 33 aut si quando erat, 33 (casu)que, 34 et (spir.), 39 memoriae, 41 eiusdem, 48 (autem) aliis, 65 hoc, 88 exisse, 89 sint, 109 frater, 110 fiat — dicitur, 112 huius et or. sunt, 117 (qui) quidem, 136 in (exerc.), 145 cum (summa), 147 inquit, 147 eius, 150 (et) de [H habet et Z], 151 in (isdem), 159 C., 160 ipsa, 161 in (mag.), 161 consule, 169 Valerii, 173 qui (add. B²), 179 plus, 187 id, 197 conseruando, 204 est (p.), 215 (erant) que, 232 ad Hortensium — inquam ad (Hortensium), 235 (cuius) et, 236 (et) ex, 248 iam, 249 (sese) que, 258 et (Ath.), 266 admodum, 273 (tamen) et, 283 [eleganter, 289 ita, 291 sed — bene, 294 te (add. B²), 305 accuratas, 320 suum, 321 quod erat, 328 et (ista), 333 (illis). haec omnia, ὁμοιοτέλευτα pleraque, Blondum mirabili, ut ipse ait, ardore ac celeritate inflammatum fugerunt; quaedam haud scio an consilio reliquerit (145. 161. 169). — liber G cum BHM quinque fere locis consentit (34. 88. 109. 145. 215). — idem Blondus **addidit**: in § 35 in (quo) [pro: cui], 137 in (hoc), 231 (malle) id, 287 (quo) quo (modo), 331 (hic me ... haec) me. **transposuit** sic: 32 quidem meo, 38 etiam acculeos, 42 est apud te, 56 mihi sane nihil, 70 una hac, 92 putent melius, 98 constat industriam, 136 tamen paulo, 145 ius c. ex c. p., 232 uere inquam tibi, 262 nihil enim est, 280 a magistris parum. in § 14 habet B Mihi quidem optatissimum est, H optatissimum quidem mihi, M optatissimum quidem mihi est; 112 rebus nostris BM, rebus nostris H; 266 utrumque eorum enim H, utrumque ∧ eorum enim B, utrumque enim eorum M. nimirum Ferrariensis librarius neglegentius in transcribendo Blondini exemplo fuit quam Mantuanus. — contra **ordo uerborum Blondinianus**, siue ab ipso Blondo nouatus est siue ex L depromptus secundum transpositionis signa ibidem notata et a Cosma altero archetypi transcriptore neglecta, **rectior** mihi uidetur his locis: in § 266 perpetuam tuam auctoritatem, 312 non nostro digna patrocinio; quo accedit fortasse etiam: 72 post Romam conditam autem, 266 utrumque eorum enim, 294 quandam formam ingenii (u. § 327). — **immutauit** Blondus haec: 30 Abderites (in Abderita), 43 addidit (tradidit), 52 fuerint (-runt), 70 Zeuxim (Zeusum), 73 .XXXX. (.XXX.), 75 annumerat (enum.), 83 quode (quo e), 89 cognita est (cognita sit) [225 cauendumst, 249 itast Blondus retinuit atque etiam margini priore loco adscripsit: p r o e s t, posteriore: i t e r u m], 97 clientes (dicentes), 99 filius (fannius), 100 menelauo (-ano). 103 dicimus (didic.), 108 perbene (-belle), 108 litteratiusque (literatusque), 117 iudicauerit (-rat), 128 Gracchani (-chum), 131 audiuisse (audisse), 152 ain (an), 170 eius etiam (eius autem), 187 frigenti (strigenti), 197 ueniret (-isset), 215 Canutius (Cannucius), 219 audiuisti (audisti), 250 Cratippo (gratippo), 261 ueterat. (uetet.), 286 Hegesias (hegestas), 292 Tite (Attice), 305 tum C. (tunc), 315 m. nec in.

(m. et in.), 318 idque (idemque), 323 prompta (prona) 333 tot aequales (Cottae quales; B[1] melius credo 'coequales'). in § 254 edi solet cum BHMG: quo enim uno uincebamur a uicta Graecia, id aut ereptum illis est aut certe nobis cum illis communicatum. FOG non 'illis — illis' habent, sed 'illis — grecis,' utinam haberent 'Graecis — illis.' traditarum lectionum utram amplecterer diu haesitaui; etsi 'grecis[illis]' in L fuisse facile conicias. suo iure **Blondus contempsit has interpolationes archetypi**: 57 et (de quo), 70 (pulchriora) etiam, 111 cum pro reo diceret (u. 136. 304), 116 (sic) etiam, 227 (etiam) autem [170 etiam FO, autem C]. — **bene Blondus seruauit**: 24 pulcherrima, 22 confirmauerim, 47 Antiphontem, 64 certos sui, 111 recti, alias lectiones (u. notam 14); quae tamen omnia a Blondo emendata esse et ex codicibus FO perspicitur et ex ea licentia qua ille in transcribendo Laudensi usus esse a se ipse conuincitur. nimirum Blondus sua manu in codice B scripsit in § 5 angimur in linea, contra in margine: **in t.** (scilicet in textu uetere) tũr, 9 maxĩme — i t. xũ, 11 amicissĩme — ĩ t. sũ, 12 grauissimos — ĩ t. sũ, 15 quã — ĩ t. quõ, 16 sepe — ĩ t. quãm, 21 optĩmi — ĩ t. tũ. iam inde non ille quidem cessauit suas coniecturas uerbis archetypi substituere, cessauit uero eis ipsis locis ueteres lectiones in margine scribere. — proprium Blondi est etiam hoc quod uariora quaedam uerba in ipsa transcriptione aliis superscriptis interpretatur: in § 56 laena[ueste], 93 flaccesciebat[mollis fiebat]; ex alio genere sunt 126 suis[eius], 157 istas[singulas], 307 eo[illo]; contra ad superius illud genus spectat 172 quom (in linea) — erat sic quo (in margine).

23) **testimonia ueterum**, quae quidem ad uerba in Tullianis libris praue tradita restituenda prodesse uiderentur, omnia in apparatu critico nominatim ubi essent significauimus. quibus addam in § 8 'salutariter' Charis. 218, 28. — 29 sq. excerpsit Quintil. III 1. 8 sq. — 31 exstitit — 33 fiebat Rufin. p. 572, 6 sq. K. — 183 'perdidisse' Quintil. X 1, 115. — 316 'deferuisse' Quintil. XII 6, 4.

24) non admisi in apparatum criticum hanc uerborum repetitionem omnibus codicibus communem. habet enim codex F in § 326: in quibus inquibus ut in illo graeco sic in hoc erant quaedam magis uenustae dulcesque sententiae. IN quibus ut in illo graeco sic in hoc erant quaedam magis. quam aut necessariae aut interdum utiles. Et erat oratio . . . ; . BHMG habent: in quibus ut in illo . . . sententiae. in quibus ut in illo graeco . . ; O habet: In quibus ut in illo . . . sententiae. In quibus ut (om. in) illo graeco . . . Expunctio codicis F tertiae manu debetur. Genuina totius sententiae forma, cuius interpolationis uestigia hic manu tenes, est haec: in quo [ut in illo Graeco sic in hoc] erant . . . sententiae, quam aut . . .

M. TULLI CICERONIS

BRUTUS

DE

CLARIS ORATORIBUS.

Cum e Cilicia decedens Rhodum uenissem et eo mihi de 1
Q. Hortensii morte esset allatum, opinione omnium maiorem 1
animo cepi dolorem. nam et amico amisso cum consuetudine
iucunda tum multorum officiorum coniunctione me priuatum
uidebam, et interitu talis auguris dignitatem nostri collegii de-
minutam dolebam; qua in cogitatione et cooptatum me ab eo
in collegium recordabar, in quo iuratus iudicium dignitatis meae
fecerat, et inauguratum ab eodem: ex quo augurum institutis
in parentis eum loco colere debebam. augebat etiam molestiam 2
quod, magna sapientium ciuium bonorumque penuria, uir egregius
coniunctissimusque mecum consiliorum omnium societate alie-
nissimo rei publicae tempore exstinctus et auctoritatis et pru-
dentiae suae triste nobis desiderium reliquerat; dolebamque quod,
non, ut plerique putabant, aduersarium aut obtrectatorem laudum
mearum, sed socium potius et consortem gloriosi laboris ami-
seram. etenim si in leuiorum artium studio memoriae proditum 3
est poëtas nobiles poëtarum aequalium morte doluisse, quo
tandem animo eius interitum ferre debui, cum quo certare erat
gloriosius quam omnino aduersarium non habere? cum praeser-
tim non modo numquam sit aut illius a me cursus impeditus
aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adiutus et
communicando et monendo et fauendo. sed quoniam perpetua 4
quadam felicitate usus ille excessit e uita, suo magis quam
suorum ciuium tempore, et tum occidit, cum lugere facilius rem
publicam posset, si uiueret, quam iuuare, uixitque tam diu quam

9 augebam *L*, *em.* G^2 | 17 mortem *Lambin* | *an* quo ⟨ego⟩? ‖ 23 cessit *L*, *em. Bake*

licuit in ciuitate bene beateque uiuere: nostro incommodo detri-
mentoque, si est ita necesse, doleamus, illius uero mortis oppor-
tunitatem beneuolentia potius quam misericordia prosequamur,
ut, quotienscumque de clarissimo et beatissimo uiro cogitemus,
5 illum potius quam nosmet ipsos diligere uideamur. nam si id
dolemus, quod eo iam frui nobis non licet, nostrum est id
malum: quod modice feramus, ne id non ad amicitiam, sed ad
domesticam utilitatem referre uideamur; sin, tamquam illi ipsi
acerbitatis aliquid acciderit, angimur, summam eius felicitatem
2 non satis grato animo interpretamur. etenim si uiueret Q. Hor-
6 tensius, cetera fortasse desideraret una cum reliquis bonis et
fortibus ciuibus, huncce aut praeter ceteros aut cum paucis
sustineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset quasi
theatrum illius ingenii, uoce erudita et Romanis Graecisque
7 auribus digna spoliatum atque orbatum uideret. equidem angor
animo, non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere
rem publicam, quae didiceram tractare quibusque me assuefeceram,
quaeque erant propria cum praestantis in re publica uiri tum
bene moratae et bene constitutae ciuitatis. quodsi fuit in re
publica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus
iratorum ciuium boni ciuis auctoritas et oratio, tum profecto
fuit, cum patrocinium pacis exclusum est aut errore hominum
8 aut timore. ita nobismet ipsis accidit ut, quamquam essent
multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tem-
pore aetas nostra perfuncta rebus amplissimis tamquam in portum
confugere deberet, non inertiae neque desidiae, sed otii moderati
atque honesti, cumque ipsa oratio iam nostra canesceret haberet-
que suam quandam maturitatem et quasi senectutem, tum arma
sunt ea sumpta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriose,
9 quemadmodum salutariter uterentur non reperiebant. itaque ei
mihi uidentur fortunate beateque uixisse, cum in ceteris ciui-
tatibus tum maxime in nostra, quibus cum auctoritate rerumque
gestarum gloria tum etiam sapientiae laude perfrui licuit: quorum
memoria et recordatio in maximis nostris grauissimisque curis iu-
cunda sane fuit, cum in eam nuper ex sermone quodam incidissemus.
Nam cum inambularem in xysto et essem otiosus domi, M.
3 ad me Brutus, ut consueuerat, cum T. Pomponio uenit, homines
10 cum inter se coniuncti tum mihi ita cari itaque iucundi, ut

9 angitur $O^2B^1H^1$ *uctus F* ‖ 12 huncce aut *ego*, hunc autem et *L*, h. aut *Lambin*, h. autem *Ellendt* ‖ 17 didicerat ille tr. *G. Friedrich* ‖ 22 terrore *L*, *em. ε* ‖ 23 ipsis *om. BHM* ‖ 37 uenerat *L*, *em. Fleckeisen* ‖ 38 ita cari atque *O*

eorum aspectu omnis, quae me angebat de re publica, cura con-
sederit. quos postquam salutaui, quid uos, inquam, Brute et
Attice? numquid tandem noui? nihil sane, inquit Brutus, quod
quidem aut tu audire uelis aut ego pro certo dicere audeam.
tum Atticus, eo, inquit, ad te animo uenimus, ut de re publica 11
esset silentium, et aliquid audiremus potius ex te, quam te affi-
ceremus ulla molestia. uos uero, inquam, Attice, et praesentem
me cura leuatis et absenti magna solacia dedistis; nam uestris
primum litteris recreatus me ad pristina studia reuocaui. tum
ille, legi, inquit, perlibenter epistulam, quam ad te Brutus misit
ex Asia, qua mihi uisus est et monere te prudenter et consolari
amicissime. recte, inquam, est uisus; nam me istis scito litteris 12
ex diuturna perturbatione totius ualetudinis tamquam ad aspi-
ciendam lucem esse reuocatum; atque ut post Cannensem illam
calamitatem primum Marcelli ad Nolam proelio populus se Ro-
manus erexit, posteaque prosperae res deinceps multae conse-
cutae sunt: sic post rerum nostrarum et communium grauissimos
casus nihil ante epistulam Bruti mihi accidit, quod uellem aut
quod aliqua ex parte sollicitudines alleuaret meas. tum Brutus: 13
uolui id quidem efficere certe, et capio magnum fructum, si
quidem quod uolui tanta in re consecutus sum; sed scire cupio,
quae te Attici litterae delectauerint. istae uero, inquam, Brute,
non modo delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attu-
lerunt. salutem? inquit ille. quodnam tandem genus istuc tam
praeclarum litterarum fuit? an mihi potuit, inquam, esse aut
gratior ulla salutatio aut ad hoc tempus aptior quam illius libri,
quo me hic affatus quasi iacentem excitauit? tum ille, nempe 14
eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum *Romanarum* memoriam
breuiter et, ut mihi quidem uisum est, perdiligenter complexus
est? istum ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti fuisse.
tum Atticus: optatissimum mihi, inquit, est quod dicis; sed quid
tandem habuit liber iste, quod tibi aut nouum aut tanto usui
posset esse? ille uero et noua, inquam, mihi quidem multa et 15
eam utilitatem, quam requirebam, ut explicatis ordinibus tem-
porum uno in conspectu omnia uiderem. quae cum studiose
tractare coepissem, ipsa mihi tractatio litterarum salutaris fuit

---

3 numquid *Nipperdey*, nunc. quid *L* ‖ 7 praesentem *F*, praesente *C* ‖ 28 dices *L*, *em. v* | Romanarum *add. Bake*, nostrarum *Jahn* ‖ 31 mihi, inquit, est *ego*, mihi quidem est *F*, mihi est quidem est *G*, quidem mihi est *O B*[1] *corr. M*, quidem mihi *H;* mihi quidem optatissimum est *B* ‖ 33 esse posset *O* | *post* multa *ε add.* attulit, *malim post* eam

admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum teque remunerandum, si non pari at grato tamen munere: quamquam illud Hesiodium laudatur a doctis, quod
16 eadem mensura reddere iubet quae acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. ego autem uoluntatem tibi profecto emetiar, sed rem ipsam nondum posse uideor; idque ut ignoscas a te peto. nec enim ex nouis, ut agricolae solent, fructibus est, unde tibi reddam quod accepi — sic omnis fetus repressus *est* exustusque siti flos ueteris ubertatis exaruit —; nec ex conditis, qui iacent in tenebris et ad quos omnis nobis aditus, qui paene solis patuit, obstructus est. seremus igitur aliquid tamquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris: modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui, cum multos annos quieuit, ube-
17 riores efferre fruges solet. tum ille: ego uero et exspectabo ea quae polliceris, nec exigam nisi tuo commodo, et erunt mihi pergrata, si solueris. mihi quoque, inquit Brutus, [et] exspectanda sunt ea quae Attico polliceris, etsi fortasse ego a te, huius uoluntarius procurator, petam, quod ipse, cui debes, incommodo *se tuo* exacturum negat. at uero, inquam, tibi ego, Brute, non
18 soluam, nisi prius a te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. non mehercule, inquit, tibi repromittere istuc quidem ausim; nam hunc, qui negat, uideo flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduum tamen et acrem fore. tum Pomponius, ego uero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. uideor enim iam te ausurus esse appellare, quoniam longo interuallo modo primum animaduerti paulo te hila-
19 riorem. itaque quoniam hic quod mihi deberetur se exacturum professus est, quod huic debes ego a te peto. quidnam id? inquam. ut scribas, inquit, aliquid; iam pridem enim conticuerunt tuae litterae. nam ut illos de re publica libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus: eisque nosmet ipsi ad ueterum annalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi

4 quae *Eberhard*, quo B^1H^1 *uetus*, qua *C* ‖ 5 remetiar *ε* ‖ 6 *an* [sed]? ‖ 8 est *add. Bake* ‖ 9 flos siti *L*, *transpos. Lambin* ‖ 14 cum *v*, quam *FOM* B^1H^1 *uetus*, sepe *BHG* ‖ 17 et *defend. Friedrich et Fleckeisen*, *secl. v* ‖ 16 etsi *v*, . Et si *L*, *defend. eidem*, *Fleckeisen add. inter* (20) negat *et* at uero *haec*: ne tu mihi suscenseas oro ‖ 20 se tuo *hic add. Eberhard* (se incommodo tuo *Lambin*) 23 ausim G^2 *ex* ausum, ausus sim *C* ‖ 29 quidnam — p. 5, 2 quaerimus *secl. Schuetz et Campe* ‖ 32 ad ueterum annalium *Victor Pisanus*, ad rerum naturalium *L*, ad ueterum rerum nostrarum *v*

sumus. sed illa, cum poteris; atque ut possis, rogo; nunc uero, 20
inquit, si es animo uacuo, expone nobis quod quaerimus. quid-
nam est id? inquam. quod mihi nuper in Tusculano incohauisti
de oratoribus, quando esse coepissent, qui etiam et quales
fuissent. quem ego sermonem cum ad Brutum tuum uel nostrum
potius detulissem, magnopere hic audire se uelle dixit. itaque
hunc elegimus diem, cum te sciremus esse uacuum. quare, si
tibi est commodum, ede illa quae coeperas et Bruto et mihi.
ego uero, inquam, si potuero, faciam uobis satis. poteris, inquit: 21
relaxa modo paulum animum aut plane, si potes, libera.

Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod
erat a me mentio facta, causam Deiotari, fidelissimi atque optimi
regis, ornatissime et copiosissime a Bruto me audisse defensam.
scio, inquit, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti 6
dolentem uicem [quasi] defleuisse iudiciorum uastitatem et fori.
feci, inquam, istuc quidem et saepe facio. nam mihi, Brute, in 22
te intuenti crebro in mentem uenit uereri, ecquodnam curriculum
aliquando sit habitura tua et natura admirabilis et exquisita doc-
trina et singularis industria. cum enim in maximis causis uer-
satus esses, et cum tibi aetas nostra iam cederet fascesque sum-
mitteret, subito in ciuitate cum alia conciderunt, tum etiam ea
ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia ommutuit. tum ille, 23
ceterarum rerum causa, inquit, istuc et doleo et dolendum puto;
dicendi autem me non tam fructus et gloria quam studium ipsum
exercitatioque delectat: quod mihi nulla uis eripiet, te praeser-
tim tam studioso mei. dicere enim bene nemo potest nisi qui
prudenter intellegit; quare qui eloquentiae uerae dat operam, dat
prudentiae, qua ne maximis quidem in bellis aequo animo carere
quisquam potest. praeclare, inquam, Brute, dicis; eoque magis 24
ista dicendi laude delector, quod cetera, quae sunt quondam
habita in ciuitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se
non aut posse adipisci aut adeptum putet; eloquentem neminem
uideo factum esse uictoria. sed quo facilius sermo explicetur,
sedentes, si uidetur, agamus. cum idem placuisset illis, tum in
pratulo propter Platonis statuam consedimus.

10 plane *Wetzel*, sane *L* ‖ 15 quasi *seclusi* (*u.* § *329*), grauiter *Eberhard* ‖ 17 ecquodnam *O*, et quodnam *F*, quodnam *C* ‖ 21 ceciderunt *L*, *em. Bake* ‖ 23 causa *secl. Rittershaus. malim ponere post* inquit ‖ 25 uis *C. F. G. Mueller*, res *L* 26 studioso mei. *Orelli*, studiosum. Et *L* (*O*² *al.* studioso), studioso et ⟨diserto⟩ *Prohasel* | dicere . . . 29 potest *secl. Campe* ‖ 27 uere *L*, *em.* ε ‖ 28 aequo animo *not. Eberhard* ‖ 31 pulcherrime *FOG*.

25 Hic ego: laudare igitur eloquentiam, et quanta uis sit eius
expromere, quantamque iis qui sint eam consecuti dignitatem
afferat, neque propositum nobis est hoc loco neque necessarium.
hoc uero sine ulla dubitatione confirmauerim, siue illa arte paria-
tur aliqua siue exercitatione quadam siue natura, rem unam esse
omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus constare
dicitur, earum una quaeque est ars ipsa magna per sese: quarum
quinque artium concursus maximarum quantam uim quantam-
7 que difficultatem habeat, existimari potest! testis est Graecia,
26 quae, cum eloquentiae studio sit incensa iamdiuque excellat in
ea praestetque ceteris, tamen omnes artes uestustiores habet et
multo ante non inuentas solum sed etiam perfectas, quam haec
est [a Graecis] elaborata dicendi uis atque copia. in quam cum
intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, et quasi lucent Athenae
tuae: qua in urbe primum se orator extulit primumque etiam
27 monumentis et litteris oratio est coepta mandari. tamen ante
Periclem, cuius scripta quaedam feruntur, et Thucydidem, qui
non nascentibus Athenis sed iam adultis fuerunt, littera nulla est,
quae quidem ornatum aliquem habeat et oratoris esse uideatur.
quamquam opinio est et eum qui multis annis ante hos fuit,
Pisistratum, et paulo seniorem etiam Solonem posteaque Clis-
28 thenem multum, ut temporibus illis, ualuisse dicendo. post
hanc aetatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis potest
perspici, Themistocles fuit, quem constat cum prudentia tum
etiam eloquentia praestitisse; post Pericles, qui cum floreret
omni genere uirtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem
etiam temporibus illis turbulentum illum quidem ciuem, sed
29 tamen eloquentem constat fuisse; huic aetati suppares Alcibiades
Critias Theramenes. quibus temporibus quod dicendi genus
uiguerit, ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intellegi maxime
potest. grandes erant uerbis, crebri sententiis, comprehensione
rerum breues et ob eam ipsam causam interdum subobscuri.
8 sed ut intellectum est, quantam uim haberet accurata et facta
30 quodammodo oratio, tum etiam magistri dicendi multi subito
exstiterunt: [tum] Leontinus Gorgias, Thrasymachus Calchedo-

1 laudari *L, em. H*[2] 2 exprimere *uel* exponere *ε* | his *L, em. ε* | sunt *BHM* | 4 confirmauerim] conferam ueri *O*[2] *uetus F* | illa *O*[1] *G*[2] *G*[2], ulla *C* || 5 siue natura *secl. Kayser* || 7 quarum *Kayser*, quare *L* 9 habeant *L, em. G*[2] || 10 excellet . . praestatque *F O* || 13 a Graecis *secl. H. Meyer* || 20 fuerit *L, em. Eberhard* || 23 ut . . . perspici *secl. Eberhard* | Attici *L, em. Lambin* || 29 critas *L, em. ε* || 31 crebris *L, em. F*[2] | compressione *L, em. ε* (*u. § 140.34.*) || 34. Tum *L, secl. Jahn.*

nius, Protagoras Abderites, Prodicus Cius, Hippias Elius [in
honore magno fuit] aliique multi temporibus eisdem docere se
profitebantur, arrogantibus sane uerbis, quemadmodum causa in-
ferior — ita enim loquebantur — dicendo fieri superior posset.
his opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi 31
refellere eorum instituta solebat acerbius. huius ex uberrimis
sermonibus exstiterunt doctissimi uiri; primumque tum philo-
sophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec, in
qua de bonis rebus et malis deque hominum uita et moribus
disputatur, inuenta dicitur. quod quoniam genus ab hoc quod
proposuimus abhorret, philosophos aliud in tempus reiciamus,
ad oratores, a quibus digressi sumus, reuertamur. exstitit igitur
iam senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates, cuius domus 32
cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit atque officina dicendi:
magnus orator [et perfectus magister], quamquam forensi luce
caruit intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo meo
quidem iudicio est postea consecutus. is et ipse scripsit multa
praeclare et docuit alios; et cum cetera melius quam superiores,
tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum uersum
effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere seruari.
ante hunc enim uerborum quasi structura et quaedam ad nume- 33
rum conclusio nulla erat, aut, si quando erat, non apparebat
eam dedita opera esse quaesitam — quae forsitan laus sit, uerum
tamen natura magis tum casuque nonnumquam *quam* aut ratione
aliqua aut ulla obseruatione fiebat. ipsa enim natura circum- 34
scriptione quadam uerborum comprehendit concluditque senten-
tiam: quae cum aptis constricta uerbis est, cadit etiam plerum-
que numerose. nam et aures ipsae quid plenum, quid inane sit
iudicant, et spiritu quasi necessitate aliqua uerborum comprehensio
terminatur; in quo non modo defici, sed etiam laborare turpe
est. tum fuit Lysias, ipse quidem in causis forensibus non uer- 9
satus, sed egregie subtilis scriptor atque elegans, quem iam 35
prope audeas oratorem perfectum dicere. nam plane quidem

---

1 Abderites *Quintil.*, Abderitas *F*, Abderitas *B M G*, Abderita *H O* | prodicus *F*, prodigus *C* | Ceius, ... Eleius *L*, *em. Fleckeisen; item § 131* Epicureius, *132* Xenophonteio in . . . fuit *secl. Jahn* ‖ 2 fuere *B*[1], fuerit *H* ‖ 6 acerbius *Feldhuegel*, uerbis *L*, urbanius *Vitelli* ‖ 15 et perfectus magister *L et Rufin.*, *secl. Bake* ‖ 16 sq. quidem meo *B H M*, quidem *om. Rufin.* ‖ 24 quam *add.* ε, *om. L et Rufin.* ‖ 25 ulla *add. Fleckeisen ex Rufino* ‖ 26 uerborum *secl. Schuetz* ‖ 27 constricta *F O*, circumscripta *C*, structa *Bake* ‖ 29 comprensio *F* ‖ 31 uersatur *O*[2] *uetus*

perfectum et cui nihil admodum desit Demosthenem facile dixeris. nihil acute inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil ut ita dicam subdole, nihil uersute, quod ille non uiderit; nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius; nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum
36 uel uerborum grauitate uel sententiarum, quo quidquam exstet elatius. huic Hyperides proximus et Aeschines fuit et Lycurgus et Dinarchus et is, cuius nulla exstant scripta, Demades, aliique plures: haec enim aetas effudit hanc copiam; et, ut opinio mea fert, sucus ille et sanguis incorruptus usque ad hanc aetatem
37 oratorum fuit: in quo naturalis inesset, non fucatus nitor. Phalereus enim successit eis senibus adulescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus quam palaestra: itaque delectabat magis Athenienses quam inflammabat.
38 processerat enim in solem et puluerem, non ut e militari tabernaculo, sed ut e Theophrasti doctissimi hominis umbraculis. hic primus inflexit orationem et eam mollem teneramque reddidit, et suauis, sicut fuit, uideri maluit quam grauis, sed suauitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret; [et] tantum ut memoriam concinnitatis suae, non, quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis, cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus.

10 Uidesne igitur, uel in ea ipsa urbe, in qua et nata et alta
39 sit eloquentia, quam ea sero prodierit in lucem? si quidem ante Solonis aetatem et Pisistrati de nullo ut diserto memoriae proditum est. at hi quidem, ut populi Romani aetas est, senes, ut Atheniensium saecula numerantur, adulescentes debent uideri; nam etsi Seruio Tullio regnante uiguerunt, tamen multo diutius
40 Athenae iam erant quam est Roma ad hodiernum diem. nec tamen dubito, quin habuerit uim magnam semper oratio. neque enim iam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Vlixi tribuisset Homerus et Nestori, quorum alterum uim habere uoluit, alterum suauitatem, nisi iam tum esset honos eloquentiae; neque ipse poëta hic tam interdum ornatus in dicendo ac plane orator fuisset. cuius etsi incerta sunt tempora, tamen annis

---

1 cui ε, quo *FO*, cui quo G^1, in quo *C* ‖ 2 his B^1H ‖ 6 uel . . , sententiarum *secl. Campe* | exstet *ego*, esset *L et Charis.* ‖ 9 complures *Lambin* ‖ 11 qua *L*, *em. Reiz* ‖ 14 palaestrae *Lambin* ‖ 19 et *secl. Manutius* ‖ 23 uel *Heusinger*, ut *L* ‖ 29 nec tamen . . . p. 9, 4 demum *secl. Campe* ‖ 33 eloquentia *L*, *em.* G^2 ‖ 34 neque . . . 35 fuisset *secl. Weidner* | interdum *ego*, idem *L*

multis fuit ante Romulum; si quidem non infra superiorem Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedaemoniorum astricta legibus. sed studium eius generis maiorque uis agnoscitur in 41
Pisistrato denium. hunc proximo saeculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus, ut apud Athenienses, non ita sane uetus. fuit enim regnante iam Graecia, nostra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volscorum illud grauissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, eodem fere tempore quo Persarum bellum fuit, similisque fortuna clarorum uirorum; si quidem uterque, cum ciuis egregius fuisset, populi 42
ingrati pulsus iniuria se ad hostes contulit conatumque iracundiae suae morte sedauit. nam etsi aliter apud te est, Attice, de Coriolano, concede tamen ut huic generi mortis potius assentiar. at ille ridens, tuo uero, inquit, arbitratu: quoniam quidem con- 11
cessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. nam quem Thucydides, qui 43
et Atheniensis erat et summo loco natus summusque uir et paulo aetate posterior, tantum *morbo* mortuum scripsit et in Attica clam humatum, addidit*que* fuisse suspicionem ueneno sibi consciuisse mortem: hunc isti aiunt, cum taurum immolauisset, excepisse sanguinem patera et eo poto mortuum concidisse. hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare potuerunt, illa mors uulgaris nullam praebebat materiam ad ornatum. quare quoniam tibi ita quadrat, omnia fuisse in Themistocle paria et Coriolano, pateram quoque a me sumas licet, praebebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit plane alter Themistocles. sit sane, inquam, 44
ut libet de isto; et ego cautius posthac historiam attingam te audiente, quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. sed tum fere Pericles, Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam; quae quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facile traduxerat. huius suauitate maxime hilaratae Athenae sunt, huius ubertatem et copiam admiratae, eiusdem uim dicendi terroremque timuerunt. haec igitur 12

1 superiorem *secl. Ellendt, def. Fleckeisen; coll. § 36. de rep. II 18. Plut. Lyc. 1* | 4 Denique *L, em. Bake* | 6 Graeca *Jahn* | 12 est apud te *BHGM* | 19 morbo *add. Teuffel* ‖ 20 addidit *FOG*, tradidit *C, em. Kayser* ‖ 24 materiem *OG* | ornandum *Lambin* | 25 ita tibi *ε* | in *add. ed. Rom.* | Themistocli *ε* ‖ 30 sed tum .. p. 11, 15 similiores *secl. Campe* ‖ 34 perduxerat *BHM* ‖ 34 suauitate m. hilaratae *not. Campe (coll. de off. I 108)* ‖ 35 sunt Athenae *Ellendt*

45 aetas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. nec enim in constituentibus rem publicam nec in bella gerentibus nec in impeditis ac regum dominatione deuinctis nasci cupiditas dicendi solet: pacis est comes otiique socia et iam bene constitutae
46 ciuitatis quasi alumna quaedam eloquentia. itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis res priuatae longo interuallo iudiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens et controuersa in ea iura, artem et praecepta Siculos Coracem et Tisiam conscripsisse, — nam antea neminem solitum uia nec arte, sed accurate tamen et discripte plerosque dicere —; scriptasque fuisse et paratas a Protagora rerum illustrium disputationes, qui
47 nunc communes appellantur loci; quod idem fecisse Gorgiam, quem singularum rerum laudes uituperationesque conscripsisse, quod iudicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando uituperandoque rursus affligere; huic Antiphontem Rhamnusium similia quaedam habuisse conscripta; quo neminem umquam melius ullam orauisse capitis causam, cum se ipse de-
48 fenderet [se audiente], locuples auctor scripsit Thucydides. nam Lysiam primo profiteri solitum artem [esse] dicendi; deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem remouisse. similiter Isocratem [primo artem dicendi esse negauisse,] scribere [autem] aliis solitum orationes, quibus in iudiciis uterentur; sed cum ex eo, quia quasi committeret contra legem *a* quo quis iudicio circumueniretur, saepe ipse in iudicium uocaretur, orationes aliis
13
49 destitisse scribere, totumque se ad artes componendas transtulisse. et Graeciae quidem oratorum partus atque fetus uides, ad nostrorum annalium rationem ueteres, ad ipsorum sane recentes. nam antequam delectata est Atheniensium ciuitas hac laude dicendi, multa iam memorabilia et in domesticis et in bellicis rebus effecerat; hoc autem studium non erat commune Graeciae, sed

---

2 nec in FO^2, nec *C* | nec in *FOG*, nec *C* ‖ 3 ac *pos. Campe ante* deuinctis ‖ 4 etiam *L, em.* F^2 ‖ 6 siciliam *L, em.* G^2 ‖ 7 et controuersa in ea iura *Maduig*, et controuersia natura *L*, et controuersia nata *Peter*, et controuersiis nata *Jacobs* ‖ 10 de scripto *L, em. J. Schmitz et Eberhard* ‖ 11 qui *Eberhard*, quae *L* ‖ 12 sq. cum . . . conscripsisset *L, em. Bake* ‖ 15 Antiphoontem O^2 *uetus FG* ‖ 18 se audiente *secl. Campe (u. § 44)* | nam] tum *Eberhard, an* iam? ‖ 19 esse *secl. Bake* | 22 primo *not. Eberhard* | artem . . . negauisse *et* autem *secl. Kayser* ‖ 24 quasi qui *Jahn* | a *add. Jahn* ‖ 27 partus atque fontes (fontis *F*) *L, em. Ernesti (coll. § 182. 16)*, ortus atque fontes *Jahn*

proprium Athenarum. quis enim aut Argiuum oratorem aut 50
Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid
de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedaemonium
uero usque ad hoc tempus audiui fuisse neminem. Menelaum
ipsum dulcem illum quidem tradit Homerus, sed pauca dicentem;
breuitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in uni-
uersa eloquentia laudem non habet. at uero extra Graeciam 51
magna dicendi studia fuerunt, maximique huic laudi habiti ho-
nores illustre oratorum nomen reddiderunt. nam ut semel e
Piraeeo eloquentia euecta est, omnes peragrauit insulas atque
ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret moribus
omnemque illam salubritatem Atticae dictionis et quasi sanitatem
perderet ac loqui paene dedisceret. hinc Asiatici oratores non
contemnendi quidem nec celeritate nec copia, sed parum
pressi et nimis redundantes; Rhodii saniores et Atticorum simi-
liores. sed de Graecis hactenus; etenim haec ipsa forsitan 52
fuerint non necessaria.

Tum Brutus, ista uero, inquit, quam necessaria fuerint, non
facile dixerim; iucunda certe mihi fuerunt neque solum non
longa, sed etiam breuiora quam uellem. optime, inquam; sed
ueniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intellegere quam 14
quantum ex monumentis suspicari licet. quis enim putet aut 53
celeritatem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis uestrae principi, de-
fuisse? qui de matre sauianda ex oraculo Apollinis tam acute
arguteque coniecerit; qui summam prudentiam simulatione stulti-
tiae texerit; qui potentissimum regem clarissimi regis filium ex-
pulerit ciuitatemque perpetuo dominatu liberatam magistratibus
annuis legibus iudiciisque deuinxerit; qui collegae suo imperium
abrogauerit, ut e ciuitate regalis nominis memoriam tolleret:
quod certe effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. 54
uidemus item paucis annis post reges exactos, cum plebes prope
ripam Aneonis ad tertium miliarium consedisset eumque montem
qui sacer appellatus est occupauisset, M. Valerium dictatorem di-
cendo sedauisse discordias, eique ob eam rem honores amplis-
simos habitos, et eum primum ob eam ipsam causam Maximum
esse appellatum. ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non
aliquid potuisse dicendo, qui post decemuiralem inuidiam plebem
in patres incitatam legibus et contionibus suis mitigauerit. 55

3 libet *O*, licet *F*, lubet *C* ‖ 11 obtineret *O*, optineret *C*, *em. v* ‖ 14 ⟨illi⟩ quidem *ed. Norimb.* ‖ 17 fuerunt *BHMG* ‖ 22 aut ἀνακολούθως *pos. ut Or. § 229* ‖ 24 qui G^2, quae *F*, que O^2 *uetus*, quem *C* ‖ 32 anienis O^1G^1 *ut uidetur*, anionis G^2, aneonis *C* ‖ 36 Potitum O^2, potitum *C*

possumus Appium Claudium suspicari disertum, quia senatum iamiam inclinatum a Pyrrhi pace reuocauerit; possumus C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captiuis recuperandis missus orator; Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio ualuisse uideatur; M'. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio Caeco, diserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe consulem non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit: quod fuit permagnum nondum lege
56 Maenia lata. licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio suspicari, qui cum consul esset eodemque tempore sacrificium publicum cum laena faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione [et seditione] nuntiata, ut erat laena amictus, ita uenit in contionem seditionemque cum auctoritate tum oratione sedauit. sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiae praemium fuisse, nihil sane mihi legisse
57 uideor: tantummodo coniectura ducor ad suspicandum. dicitur etiam C. Flaminius, is qui tribunus plebis legem de agro Gallico et Piceno uiritim diuidundo tulit, qui consul apud Trasumennum est interfectus, ad populum ualuisse dicendo. Q. etiam Maximus Verrucosus orator habitus est temporibus illis et Q. Metellus, is qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit. quem uero exstet [de quo sit memoriae proditum] eloquentem fuisse et ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentiae est auctor, et idoneus quidem mea sententia, Q. Ennius; praesertim cum et ipse eum audiuerit et scribat de mortuo: ex quo nulla suspicio est amicitiae causa esse emen-
58 titum. est igitur sic apud illum in nono ut opinor annali:

additur orator Corneliu' suauiloquenti
ore Cethegus Marcu' Tuditano collega
Marci filius

et oratorem appellat et suauiloquentiam tribuit, quae nunc quidem non tam est in plerisque (latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur); sed est ea laus eloquentiae certe maxima —

2 inclinantem *Bake* ‖ 5 M'. *Lambin*, . M. *L*, *et sic ubique* ‖ 8 fuerit *L*, *em.* ε ‖ 9 popilli *FO* ‖ 11 laena B^1H^1 *superscr.* ueste ‖ 12 et seditione *secl Ellendt* ‖ 15 mihi sane uihil B^1HM ‖ 18 diuidundo *F*, diuidendo *C* | tulit ... est *Schuetz*, tulerit ... sit *L* | qui ... interfectus *secl. Weidner* | Tarsumennum *L*, *u. Quint. I 5, 13* ‖ 22 de ... proditum *BHMG*, et de ... proditum *FO*, *secl. Jahn* ‖ 25 audierit *O* ‖ 26 mentitum *L*, *em. Bake* ‖ 27 in X. *Luc. Mueller* 29 Marcu' Tuditano collega Marci *Schuetz*, marcus (*uel* marchus) studio conlegam (*uel* collegam) *L*

is dictu' *est* popularibus ollis
qui tum uiuebant homines atque aeuum agitabant,
flos delibatus populi

probe uero; ut enim hominis decus ingenium, sic ingenii ipsius 59
lumen est eloquentia, qua uirum excellentem praeclare tum illi homines florem populi esse dixerunt

Suadae*que* medulla.

Πειθώ quam uocant Graeci, cuius effector est orator, hanc Suadam appellauit Ennius, [eius autem Cethegum medullam fuisse uult] ut, quam deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitauisse, huius hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. at hic 60
Cethegus consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo, quaestorque his consulibus M. Cato, modo plane annis CXL ante me consulem; et id ipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc uetustas, ut alios fortasse multos, obliuione obruisset. illius autem aetatis qui sermo fuerit, ex Naeuianis scriptis intellegi potest. his enim consulibus, ut in ueteribus commentariis scriptum est, Naeuius est mortuus; quamquam Varro noster, diligentissimus inuestigator antiquitatis, putat in hoc erratum, uitamque Naeuii producit longius. nam Plautus P. Claudio L. Porcio, uiginti annis post illos quos ante dixi, consulibus mortuus est, Catone censore.

Hunc igitur Cethegum consecutus est aetate Cato, qui annis 61
VIIII post eum fuit consul. eum nos ut peruetercm habemus, qui L. Marcio M.' Manilio consulibus mortuus est, annis LXXXVI ipsis ante me consulem; nec uero habeo quemquam antiquiorem, 16
cuius quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Caeci oratio haec ipsa de Pyrrho et nonnullae mortuorum laudationes forte delectant. et hercules eae quidem exstant: ipsae enim fa- 62
miliae sua quasi ornamenta ac monumenta seruabant et ad usum, si quis eiusdem generis occidisset, et ad memoriam laudum domesticarum et ad illustrandam nobilitatem suam. quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. multa enim scripta sunt in eis quae facta non sunt: falsi triumphi,

1 dictu' ⟨est⟩ . . . agitabant *Iac. Gronouius in Gell. XII 2, 3*, dictus . . . agebant *L* popularibus ollis *Bergk*, ollis (tollis *Gell. quidam codd.)* popularibus olim *L et Gell.* ‖ 4 decus *om. ε* ‖ 7 suadae F^3, suadai F^2, suadat L^1 ‖ 9 . Eius . . . uult *L*, *secl. Schuetz* ‖ 10 libris *F*, libris *C* | sesitauisse *L*, *em. ε* 13 his *ε*, is *L* ‖ 22 cos. *B M G*, con. *H*, consules *C* ‖ 24 VIIII FG^2, . IIII . *H*. . IIIII. *C, itemque in u. 25 M G* F^1 *corr. soli tenent* LXXXVI, *ceteri* VI *uel in* . III . *uel in* . IIII . *dissecuerunt* ‖ 27 nisi⟨si⟩ *Manutius* ‖ 29 hae quidem *M*, eae quidem F^2, ęquidem F^1, ee quidem *O*, equidem *C* ‖ 32 et. . . suam *secl. Campe*

plures consulatus, genera etiam falsa et ad plebem transitiones,
cum homines humiliores in alienum eiusdem nominis infunderen-
tur genus; ut si ego me a M.' Tullio esse dicerem, qui patricius
cum Seruio Sulpicio consul anno x post exactos reges fuit.
63 Catonis autem orationes non minus multae fere sunt quam
Attici Lysiae, cuius arbitror plurimas esse — est enim Atticus,
quoniam certe Athenis est et natus et mortuus et functus omni
ciuium munere, quamquam Timaeus eum quasi Licinia et Mucia
lege repetit Syracusas —; et quodammodo est nonnulla in iis
etiam inter ipsos similitudo: acuti sunt, elegantes faceti breues;
64 sed ille Graecus ab omni laude felicior. habet enim certos sui
studiosos, qui non tam habitus corporis opimos quam gracilitates
consectentur, quos, ualetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat
— quamquam in Lysia saepe sunt etiam lacerti sic, uti fieri
nihil possit ualentius; uerum est certe genere toto strigosior, —
sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa eius subtilitate
65 admodum gaudeant: Catonem uero quis nostrorum oratorum,
qui quidem nunc sunt, legit, aut quis nouit omnino? at quem
uirum, di boni! mitto ciuem aut senatorem aut imperatorem,
oratorem enim hoc loco quaerimus: quis illo grauior in laudando?
acerbior in uituperando, in sententiis argutior, in docendo
edisserendoque subtilior? refertae sunt orationes amplius centum
quinquaginta, quas quidem adhuc inuenerim et legerim, et uerbis
et rebus illustribus. licet ex his eligant ea quae notatione et
laude digna sint: omnes oratoriae uirtutes in eis reperientur.
66 iam uero Origines eius quem florem aut quod lumen eloquentiae
non habent? amatores huic desunt, sicuti multis iam ante sae-
culis et Philisto Syracusio et ipsi Thucydidi. nam ut horum
concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis [autem] cum
breuitate tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque
altitudine orationis suae (quod idem Lysiae Demosthenes): sic
Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata
67 altius oratio. sed ea in nostris inscitia est, quod hi ipsi, qui in
Graecis antiquitate delectantur eaque subtilitate, quam Atticam
appellant, hanc in Catone ne nouerunt quidem. Hyperidae uolunt
esse et Lysiae. laudo: sed cur nolunt Catones? Attico genere
68 dicendi se gaudere dicunt — sapienter id quidem: atque utinam

1 a plebe *Lambin* | 9 legere petit *L*, *em.* G^2 | iis *ε*, his *L* ‖ 11 certos sui] certosui O^2 *uetus* F^1 ‖ 13 delectet *Ernesti* ‖ 14 uti *ego*, ut et *L* | 17 nostrorum *F*, nostrum *C*, *et sic saepe in his codd.* ‖ 19 dii *L*, *em.* F^2 ‖ 29 autem *secl. v*, autem ... acumine *secl. Riuius* | 30 offecit *Schuetz* | 31 quod ... D. *secl. Schuetz* | 33 ea *Bake*, et *L* | inscientia *Lambin* | ii *ε* ‖ 35 ne *v*, non *L* | 36 Catonis *L*, *em. v*

imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem! gratum est tamen, quod uolunt: cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? 'antiquior est huius sermo et quaedam horridiora uerba'. ita enim tum loquebantur! id muta, quod tum ille non potuit, et adde numeros et, ut aptior sit oratio, ipsa uerba compone et quasi coagmenta, quod ne Graeci quidem ueteres factitauerunt: iam neminem antepones Catoni. ornari 69
orationem Graeci putant, si uerborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους, et sententiarum orationisque formis, quae uocant σχήματα: non uerisimile est, quam sit in utroque genere et creber et distinctus Cato. nec uero ignoro nondum esse satis 18
politum hunc oratorem, et quaerendum esse aliquid perfectius [quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem uetus, ut nullius scriptum exstet, dignum quidem lectione, quod sit antiquius]: sed maiore honore in omnibus artibus quam in hac una arte dicendi uersatur antiquitas.

Quis enim eorum, qui haec minora animaduertunt, non in- 70
tellegit Canachi signa rigidiora esse quam ut imitentur ueritatem; Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora quam Canachi; nondum Myronis satis ad ueritatem adducta, iam tamen quae non dubites pulchra dicere; pulchriora [etiam] Polycliti et iam plane perfecta, ut mihi quidem uideri solent? similis in pictura ratio est: in qua Zeuxim et Polygnotum et Timanthem et eorum, qui non sunt usi plus quam quattuor coloribus, formas et linia- menta laudamus; at in Aëtione Nicomacho Protogene Apelle iam perfecta sunt omnia. et nescio an reliquis in rebus omnibus 71
idem eueniat: nihil est enim simul et inuentum et perfectum; nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum poëtae; quod ex eis carminibus intellegi potest, quae apud illum et in Phaeacum et in procorum epulis canuntur. quid? nostri ueteres uersus ubi sunt?

quos olim Fauni uatesque canebant,
cum neque Musarum scopulos — — — — ⏑
nec *doctis* dictis studiosus quisquam erat ante hunc

---

1 gratum . . . 2 uolunt *secl. Eberhard* ‖ 5 ut *add. v* ‖ 7 ornari . . . 16 antiquitas *not. Weidner* ‖ 8 *an* utamur? ‖ 10 uerisimile] *immo* credibile | *an* [in]? ‖ 11 creber et F^2M^2, creberet M^1, crebere F^1G, crebre *C* ‖ 13 quippe . . . 14 antiquius *secl. Eberhard* ‖ 14 lectione *notemus coll. § 71. 112.* ‖ 15 una hac *BH* ‖ 16 arte *secl. v* ‖ 21 etiam *FO*, *om. C* | et iam O^2 *al.*, etiam *C.* ‖ 23 Zeuxim *F*, Zeusim *O*, Zeusum *C* ‖ 34 ⟨doctis⟩ dictis *Bergk*, dicti *L*

ait ipse de se, nec mentitur in gloriando: sic enim sese res
habet. nam et Odyssia Latina est sic [ut] tamquam opus aliquod
Daedali, et Liuianae fabulae non satis dignae, quae iterum legan-
72 tur. atqui hic Liuius [qui] primus fabulam C. Claudio Caeci
filio et M. Tuditano consulibus docuit, anno ipso antequam
natus est Ennius, post Romam conditam autem quarto decimo
et quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur. est enim inter
scriptores de numero annorum controuersia. Accius autem a
Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Liuium,
73 annis XXX postquam eum fabulam docuisse et Atticus scribit
et nos in antiquis commentariis inuenimus, docuisse autem fa-
bulam annis post XI, C. Cornelio Q. Minucio consulibus, ludis
Iuuentatis, quos Salinator Senensi proelio uouerat; in quo tantus
error Accii fuit, ut his consulibus XXXX annos natus Ennius
fuerit: cui si aequalis fuit Liuius, minor fuit aliquanto is, qui
primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos
19 consules, et Plautus et Naeuius. haec si minus apta uidentur
74 huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammauit studio
illustrium hominum aetates et tempora persequendi. ego uero,
inquit Brutus, et delector ista quasi notatione temporum et ad
id quod instituisti [oratorum genera distinguere aetatibus] istam
diligentiam esse accommodatam puto. recte, inquam, Brute, in-
75 tellegis. atque utinam exstarent illa carmina, quae multis sae-
culis ante suam aetatem in epulis esse cantitata a singulis con-
uiuis de clarorum uirorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit
Cato! tamen illius, quem in uatibus et Faunis annumerat Ennius,
bellum Punicum quasi Myronis opus delectat. sit Ennius sane, ut
76 est certe, perfectior; qui si illum, ut simulat, contemneret, non
omnia bella persequens primum illud Punicum acerrimum bellum
reliquisset. sed ipse dicit, cur id faciat: 'scripsere', inquit, 'alii
rem uersibus' — et luculente quidem scripserunt, etiamsi minus
quam tu polite! nec uero tibi aliter uideri debet, qui a Naeuio
uel sumpsisti multa, si fateris, uel, si negas, surripuisti.

1 se ⟨Ennius⟩ *Bake ex ε* ‖ 2 sic [ut] *v*, sic in *L* ‖ 4 atque *L, em. ε* | Liuius ⟨est⟩ *Orelli* | qui *secl. Schuetz* | Claudio *v ex Fast. Capitol. antiquior.*, Clodio *L, itemque § 166* ‖ 6 conditam autem *FO*, autem conditam *C* ‖ 8 Accius *FO*^{2}, A(ccius) Atticus *B*^{1}, Atticus *HM*, Actius *O*^{1}*G*; *in u.* 14 Accii *FO*, Actii *C* ‖ 9 consule *M*^{2}*G*^{2}, cos. *F*, consulem *C* | capto *L, em. v* ‖ 13 Iuentatis *FOG*, luctantis *C, em. Victorius* | senesi *O*^{1} *uetus F* ‖ 14 . XXX . *BHMG* | 15 cui *v*, quod *L* | aequalis fuerit *L, em. Madvig* | 16 hi *L, em M*^{2} | 21 oratorum … aetatibus *seclusi* | 23 atque … 33 surripuisti *secl. Campe* | 26 tamen] ita me *Weidner*, nam Naeui *Eberhard* ‖ 25 enumerat *BHM* ‖ 27 bello punicūm *F*, bello punico cum *C, em. ε*

Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius C. 77 Varro Q. Maximus Q. Metellus P. Lentulus P. Crassus, qui cum superiore Africano consul fuit. ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. filius quidem eius, is qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptauit, si corpore ualuisset, inprimis habitus esset disertus; indicant cum oratiunculae tum historia quaedam Graeca, scripta dulcissime. numeroque eodem fuit 20 78 Sex. Aelius, iuris quidem ciuilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus. de minoribus autem C. Sulpicius Gallus, qui maxime omnium nobilium Graecis litteris studuit; isque et oratorum in numero est habitus et fuit reliquis rebus ornatus atque elegans. iam enim erat unctior quaedam splendidiorque consuetudo loquendi; nam hoc praetore ludos Apollini faciente cum Thyesten fabulam docuisset, Q. Marcio Cn. Seruilio consulibus, mortem obiit Ennius. erat isdem temporibus Ti. Gracchus 79 P. F., qui bis consul et censor fuit, cuius est oratio Graeca apud Rhodios; quem ciuem cum grauem tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem aiunt, P. illius qui sacra accepit filium; dicunt etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo consul fuit. Q. Nobiliorem M. F. iam patrio instituto deditum studio litterarum — qui etiam Q. Ennium, qui cum patre eius in Aetolia militauerat, ciuitate donauit, cum tres uir coloniam deduxisset — et T. Annium Luscum, huius Q. Fuluii collegam, non indisertum dicunt fuisse; atque etiam L. Paulus, 80 Africani pater, personam principis ciuis facile dicendo tuebatur. et uero etiam tum Catone uiuo, qui annos quinque et octoginta natus excessit e uita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixisset, quam etiam orationem scriptam reliquit, — sed uiuo Catone minores natu multi 21 81 uno tempore oratores floruerunt. nam et A. Albinus, is qui Graece scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, et litteratus et disertus fuit; et tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fuluius et una Ser. Fabius Pictor, et iuris et litterarum et antiquitatis bene peritus; Quintusque Fabius Labeo fuit ornatus isdem fere laudibus. nam Q. Metellus, is cuius quattuor filii consulares fuerunt, inprimis est habitus eloquens, qui pro L. Cotta dixit accusante Africano: cuius et aliae sunt orationes

2 *an* ⟨is⟩ qui? ‖ 19 eloquentem m. (. M. *BHM*) aliunt illius *L* (*O*[2] aiunt), *em. Pighius* ‖ 20 ⟨Idaea⟩ sacra? acceperit *L, em. Schuetz* ‖ dicunt *et 24* et *secl. Madvig* ‖ 21 patre *L, em. v* ‖ 23 triumuirum *L, em. Eberhard* ‖ 27 At uero *L, em. Lambin*

et contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannii annalibus.
82 tum ipse L. Cotta est ueterator habitus; sed C. Laelius et P. Africanus inprimis eloquentes: quorum exstant orationes, ex quibus
existimari de ingeniis oratorum potest. sed inter hos, aetate
paulum iis antecedens, sine controuersia Ser. Galba eloquentia
praestitit; et nimirum is princeps ex Latinis illa oratorum
propria et quasi legitima opera tractauit, ut egrederetur a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, ut permoueret, ut
augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur.
sed nescio quo modo huius, quem constat eloquentia praestitisse,
exiliores orationes sunt et redolentes magis antiquitatem quam
aut Laelii *aut* Scipionis aut etiam ipsius Catonis, itaque exaruerunt,
uix iam ut appareant.
83 De ipsius Laelii et Scipionis ingenio quamquam ea est fama,
ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus est in Laelio
illustrior. at oratio Laelii de collegiis non melior quam de
multis quam uoles Scipionis; non quo illa Laelii quidquam sit
dulcius, aut quo de religione dici possit augustius; sed multo
tamen uetustior et horridior ille quam Scipio et, cum sint in
dicendo uariae uoluntates, delectari mihi magis antiquitate uide-
84 tur et libenter uerbis etiam uti paulo magis priscis Laelius. sed
est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere.
nam ut ex bellica laude aspirare ad Africanum nemo potest, in qua
ipsa egregium Viriathi bello reperimus fuisse Laelium: sic ingenii
litterarum eloquentiae sapientiae denique, etsi utrique primas,
priores tamen libenter deferunt Laelio. nec mihi ceterorum
iudicio solum uidetur, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu
85 ita tributum fuisse: erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus
melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent in suum cui-
22 que tribuendo. memoria teneo Smyrnae me ex P. Rutilio Rufo
audiuisse, cum diceret adulescentulo se accidisse, ut ex senatus
consulto P. Scipio et D. Brutus, ut opinor, consules de re atroci

1 est *secl. Jahn* (et ⟨quae⟩ ... est *Kayser*) | 2 Cotta est *ego*, Cottae *L*, Cotta *v* ‖ 3 quorum ... 4 potest *secl. Jahn* ‖ 4 oratorum] eorum *Ernesti* (*u. § 91. 122*) ‖ 5 eis *Jahn*, his *L* ‖ 7 degrederetur *Lambin* ‖ 8 aut permoueret *L*, *em. v* ‖ 9 rem ut ⟨eleuaret⟩ *Campe* | commiserationibus *Lambin; coll. p. 31, 34* ‖ 10 quem ... praestitisse *secl. Eberhard* ‖ 12 aut *alterum add. v* | Catonis situque euanuerunt *Purgold* ‖ 14 fama *Baiter*; iam *L* ‖ 16 collegis *L*, *em. v* ‖ 18 quo de G^2, quode *F*, quod e *O*, quo e *C* ‖ 19 uenustior *L*, *em.* O^2M^2 ‖ 30 $\overset{s}{m}$yrnae F^1, Myrnae *O*, murne *H*, mirnae *BMG* ‖ 31 audisse *F*

magnaque quaererent. nam cum in silua Sila facta caedes esset
notique homines interfecti insimulareturque familia, partim etiam
liberi societatis eius, quae picarias de P. Cornelio L. Mummio
censoribus redemisset, decreuisse senatum, ut de ea re cognosce-
rent et statuerent consules. causam pro publicanis accurate, ut 86
semper solitus esset, eleganterque dixisse Laelium. cum consules
re audita 'amplius' de consilii sententia pronuntiauissent, paucis
interpositis diebus iterum Laelium multo diligentius meliusque
dixisse, iterumque eodem modo a consulibus rem esse prolatam.
tum Laelium, cum eum socii domum reduxissent egissentque
gratias et ne defatigaretur orauissent, locutum esse ita: se, quae
fecisset, honoris eorum causa studiose accurateque fecisse; sed
se arbitrari causam illam a Ser. Galba, quod is in dicendo
ardentior acriorque esset, grauius et uehementius posse defendi.
itaque auctoritate C. Laelii publicanos causam detulisse ad Gal-
bam; illum autem, quod ei uiro succedendum esset, uerecunde 87
et dubitanter recepisse. unum quasi comperendinatus medium
diem fuisse, quem totum Galbam in consideranda causa compo-
nendaque posuisse; et cum cognitionis dies esset et ipse Rutilius
rogatu sociorum domum ad Galbam mane uenisset, ut eum ad-
moneret et ad dicendi tempus adduceret, usque illum, quoad ei
nuntiatum esset consules descendisse, omnibus exclusis commen-
tatum in quadam testudine cum seruis litteratis fuisse, quorum
alii aliud dictare eodem [a] tempore solitus esset. interim cum
esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in aedes eo colore et iis
oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. addebat 88
etiam, idque ad rem pertinere putabat, scriptores illos male
mulcatos exisse cum Galba; ex quo significabat illum non in
agendo solum, sed etiam in meditando uehementem atque in-
censum fuisse. quid multa? magna exspectatione, plurimis
audientibus, coram ipso Laelio sic illam causam tantaque gra-
uitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio
praeteriretur. itaque multis querellis multaque miseratione ad-
hibita socios omnibus approbantibus illa die quaestione liberatos
esse. ex hac Rutilii narratione suspicari licet, cum duae sum- 23 89
mae sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi ad docen-

1 in silua Sila *Turnebus*, in siuas ita *F*, istiuas ita *B H M G*, Stiuas ita *O* ‖ 3 liberti *Corradus* ‖ 14 ardentior *Corradus* (actuosior *Kayser*), adhortor *L* (adhortatior O^2) ‖ 24 alii *add. Manutius* | a *secl.* ε ‖ 25 iis *M*, his *C* ‖ 27 id quod *Lambin* ‖ 28 mulcatos *F*, mulctatos *C* ‖ 33 miseratione] *coll. p. 18, 9* ‖ 34 die *O*, dis *C*, tandem *Weidner* ‖ 35 Rutilia *L*, *em. Orelli*

dum, altera grauiter agendi ad animos audientium permouendos, multoque plus proficiat is qui inflammet iudicem quam ille qui doceat: elegantiam in Laelio, uim in Galba fuisse. quae quidem uis tum maxime cognita est, cum Lusitanis a Ser. Galba praetore contra interpositam, ut existimabatur, fidem interfectis, L. Libone tribuno plebis populum incitante et rogationem in Galbam priuilegii similem ferente, summa senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit; quam orationem in Origines suas rettulit paucis antequam mortuus est [an] diebus

90 an mensibus. tum igitur *nihil* recusans Galba pro sese [et] populi Romani fidem implorans cum suos pueros tum C. Galli etiam filium flens commendabat, cuius orbitas et fletus mire miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flamma, propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. atque etiam ipsum Libonem non infantem uideo fuisse, ut ex orationibus eius intellegi potest.

91 Cum haec dixissem et paulum interquieuissem, quid igitur, inquit, est causae, Brutus, si tanta uirtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus eius appareat? quod mirari non

24 possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt. nec enim est eadem, inquam, Brute, causa non scribendi et non tam bene scribendi quam dixerint. nam uidemus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem [pleraeque enim scribuntur orationes habitae iam, non ut habean-

92 tur]; alios non laborare ut meliores fiant (nulla enim res tantum ad dicendum proficit quantum scriptio): memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam maiorem uisum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non uenerint; alios, quod melius putent dicere se posse quam scribere: quod peringeniosis hominibus neque satis doctis plerumque contingit, ut

93 ipsi Galbae: quem fortasse uis non ingenii solum sed etiam animi et naturalis quidam dolor dicentem incendebat efficiebatque, ut et incitata et grauis et uehemens esset oratio; dein cum otiosus stilum prehenderat motusque omnis animi, tamquam ueu-

4 uis tum *r*, ut istum *L* | cognita est *F*, cognitast *O*, cognita sit *C*; *coll. Prooem not.22* | 5 L. *Corradus*, . T. *L* | 9 an *secl. Pareus* | 10 nihil *add. Corradus ex Val. Max. VIII 1, 2* et *secl. Campe* ‖ 20 apparet *L*, *em. Lambin* ‖ 25 pleraeque . . . habeantur *seclusi* ‖ 31 putent melius *B H M* | 34 calor *Schneider* ‖ 36 prenderat *F*

tus, hominem defecerat, flaccescebat oratio. quod iis qui limatius dicendi consectantur genus accidere non solet, propterea quod prudentia numquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit et dicere et scribere; ardor animi non semper adest, isque cum consedit, omnis illa uis et quasi flamma oratoris exstinguitur. hanc igitur ob causam uidetur Laelii mens spirare 94 etiam in scriptis, Galbae autem uis occidisse.

Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. et Sp. 25 Mummii fratres, quorum exstant amborum orationes; simplex quidem Lucius et antiquus, Spurius autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen astrictior: fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum. multae sunt Sp. Albini orationes; sunt etiam L. et C. Aureliorum Orestarum, quos aliquo uideo in numero oratorum fuisse. P. etiam Popilius cum ciuis egregius tum non indisertus 95 fuit; Caius uero, filius eius, disertus, Caiusque Tuditanus cum omni uita atque uictu excultus atque expolitus, tum eius elegans est habitum etiam orationis genus. eodemque in genere est habitus is, qui iniuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, ciuis in rebus optimis constantissimus, M. Octauius. at uero M. Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, isdem temporibus fere quibus Galba, sed paulo minor natu, et summus orator est habitus et fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sane bonus. hoc in oratore Latino primum mihi uidetur et leuitas apparuisse 96 illa Graecorum et uerborum comprehensio et iam artifex, ut ita dicam, stilus. hunc studiose duo adulescentes ingeniosissimi et prope aequales, C. Carbo et Ti. Gracchus, audire soliti sunt; de quibus iam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius non contemptus orator temporibus illis fuit, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ulla commendatione maiorum est adeptus. tum L. Cassius multum potuit, 97 non eloquentia, sed dicendo tamen: homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et seueritate popularis, cuius quidem legi tabellariae M. Antius Briso tribunus plebis diu restitit, M. Lepido consule adiuuante; eaque res P. Africano uituperationi fuit, quod eius auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. tum duo Caepiones multum clientes consilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia subleuabant. Sex. Pompei sunt scripta nec nimis extenuata, quamquam ueterum est similis, et plena pru-

1 flaccesciebat *L*, *em.* M^2 | his *F*, is *G* ‖ 9 Mummi *FBHM*O^1G^1 | 11 ex *v*, et *L* 13 C. aureliorum *F*, caureliorum *C* ‖ 17 etiam *secl. Kayser* | 19 ciuis FG^2, cuius *C* ‖ 21 minus *L*, *em.* ε | 24 et iam *P. Faber*, etiam *L* ‖ 36 clientes FOM^2, dicentes *C* ‖ 37 Sex. *Maduig*, Sed *L*

dentiae. P. Crassum ualde probatum oratorem isdem fere tem- 26 98
poribus accepimus, qui et ingenio ualuit et studio et habuit
quasdam etiam domesticas disciplinas. nam et cum summo illo
oratore, Ser. Galba, cuius Caio filio filiam suam collocauerat,
affinitate sese deuinxerat et cum esset P. Mucii filius fratremque
haberet P. Scaeuolam, domi ius ciuile cognouerat. in eo in-
dustriam constat summam fuisse maximamque gratiam, cum et
consuleretur plurimum et diceret. horum aetatibus adiuncti duo 99
C. Fannii, C. M. filii, fuerunt; quorum Cai filius, qui consul
cum Domitio fuit, unam orationem de sociis et nomine Latino
contra C. Gracchum reliquit, sane et bonam et nobilem. tum
Atticus: quid ergo? estne ista Fannii? nam uaria opinio pueris
nobis erat: alii a C. Persio, litterato homine, scriptam esse
aiebant, illo quem significat ualde doctum esse Lucilius; alii
multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem con-
tulisse. tum ego, audiui equidem ista, inquam, de maioribus 100
natu, sed numquam sum adductus ut crederem; eamque suspi-
cionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in
mediocribus oratoribus habitus esset, oratio autem uel optima
esset illo quidem tempore orationum omnium. sed nec eiusmodi
est ut a pluribus confusa uideatur — unus enim sonus est totius
orationis et idem stilus —, nec de Persio reticuisset Gracchus,
cum ei Fannius de Menelao Maratheno et de ceteris obiecisset;
praesertim cum Fannius numquam sit habitus elinguis. nam et
causas defensitauit et tribunatus eius, arbitrio et auctoritate P.
Africani gestus, non obscurus fuit. alter autem C. Fannius, M. 101
filius, C. Laelii gener, et moribus et ipso genere dicendi durior.
is soceri instituto, quem, quia cooptatus in augurum col-
legium non erat, non admodum diligebat, praesertim cum ille
Q. Scaeuolam sibi minorem natu generum praetulisset, — cui
tamen Laelius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed
maiori filiae detulisse — is tamen instituto Laelii Panaetium
audiuerat. eius omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non
ineleganter scripta perspici potest, quae neque nimis est infans
neque perfecte diserta. Mucius autem augur quod pro se opus 102

6 constat industriam *B H M* | 9 c. fanni. c. m. f. fuerunt *L*, c. m. (et) *H*[2] v | Cai] . C. *L ex ipsius Ciceronis errore* (*u. ad Att. XII 5, 3. XVI 13 c, 2*); *M. rectius lapides; coll. p. 22, 26* (*Eberhard*) | filius *F O G*, fannius *C* ‖ 11 C. *add. Jahn, item* *§ 117. 128*; Ti. *104.* ‖ 19 sq. est . . . est *Bake* ‖ 23 ei *Gruter*, et *L* | menelao *M*[1], menelauo *F O G*, menelano *C* ‖ 27 sq. durior. is *v*, durioris. *L* ‖ 28 quia ⟨ab eo⟩ *Orelli, at u. Quintil. VII 9, 12* ‖ 33 ex *add. v* | 35 pro se quod opus *?*

erat ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium.
is oratorum in numero non fuit, iuris ciuilis intellegentia atque
omni prudentiae genere praestitit. L. Caelius Antipater scriptor,
quemadmodum uidetis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris
ualde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister. 27

Vtinam in Ti. Graccho Caioque Carbone talis mens ad rem 103
publicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicen-
dum fuit: profecto nemo his uiris gloria praestitisset. sed eorum
alter propter turbulentissimum tribunatum, ad quem ex inuidia
foederis Numantini bonis iratus accesserat, ab ipsa re publica
est interfectus; alter propter perpetuam in populari ratione leui-
tatem morte uoluntaria se a seueritate iudicum uindicauit; sed
fuit uterque summus orator. atque hoc memoria patrum teste
dicimus; nam et Carbonis et Gracchi habemus orationes, nondum 104
satis splendidas uerbis, sed acutas prudentiaeque plenissimas.
fuit *Ti.*† Gracchus diligentia Corneliae matris a puero doctus et
Graecis litteris eruditus. nam semper habuit exquisitos e Graecia
magistros, in eis iam adulescens Diophanem Mytilenaeum, Grae-
ciae temporibus illis disertissimum. sed ei breue tempus ingenii
augendi et declarandi fuit; Carbo, cui uita suppeditauit, est in 105
multis iudiciis causisque cognitus. hunc qui audierant, prudentes
homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi con-
tubernalem in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem et
uolubilem et satis acrem, atque eundem et uehementem et ualde
dulcem et perfacetum fuisse dicebat; addebat, industrium etiam
et diligentem, et in exercitationibus commentationibusque multum
operae solitum esse ponere. hic optimus illis temporibus est 106
patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri iudicia coepe-
runt. nam et quaestiones perpetuae hoc adulescente constitutae
sunt, quae antea nullae fuerunt: L. enim Piso tribunus plebis
legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio con-
sulibus tulit — ipse etiam Piso et causas egit et multarum
legum aut auctor aut dissuasor fuit, isque et orationes reliquit,
quae iam euanuerunt, et annales sane exiliter scriptos —; et
iudicia populi [quibus aderat Carbo] iam magis patronum de-
siderabant tabella data; quam legem L. Cassius Lepido et Man-
cino consulibus tulit.

3 coelius *FG* ‖ 14 didicimus *BHM O*² *G*² *al.* ‖ 16 Ti.] *coll. p. 22, 11* 18 diaphanem *L, em F*³ mutilenaeum (-num *H*) *L, em.* *ε* ‖ 19 ei *Lambin*, et *L* ‖ 20 cui *Aldus*, quo *L* 25 fuisse] esse *G* | dicebant; addebant *Lambin* ‖ 26 commendationibus *L, em. v* ‖ 27 sq. patronus est habitus *H* 35. Quibus aderat Carbo. *F O*, quibus aderat Carbo. *C, not. Eberhard* 36 quam...37 tulit *sect. Bake*

28 107 Vester etiam D. Brutus, M. filius, ut ex familiari eius L.
Accio poëta sum audire solitus, et dicere non inculte solebat et
erat cum litteris Latinis tum etiam Graecis, ut temporibus illis,
eruditus. quae tribuebat idem Accius etiam Q. Maximo, L. Pauli
nepoti: et uero ante Maximum illum Scipionem, quo duce pri-
uato Ti. Gracchus occisus est, cum omnibus in rebus uehementem
108 tum acrem aiebat in dicendo fuisse. tum etiam P. Lentulus ille
princeps, ad rem publicam dumtaxat quod opus esset, satis
habuisse eloquentiae dicitur; isdemque temporibus L. Furius
Philus perbene Latine loqui putabatur litteratiusque quam ceteri;
P. Scaeuola ualde prudenter et acute; paulo etiam copiosius nec
multo minus prudenter M'. Manilius. Appii Claudii uolubilis,
sed paulo feruidior erat oratio. in aliquo numero etiam M. Ful-
uius Flaccus et C. Cato, Africani sororis filius: mediocres ora-
tores; etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi litterarum. Flacci
autem aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, sed ut
109 uita, sic oratione etiam turbulentus. M. Drusus C. F., qui in
tribunatu C. Gracchum collegam iterum tribunum fregit, uir et
oratione grauis et auctoritate, eique proxime adiunctus C. Drusus
frater fuit. tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facete agi-
tauit in tribunatu C. Gracchum, paulum aetate antecedens. fuit
enim M. Lepido [et] L. Oreste consulibus quaestor Gracchus,
tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio consul fuit;
sed is omnia summa sperans aedilicius est mortuus. nam de
T. Flaminino, quem ipse uidi, nihil accepi nisi Latine diligenter
locutum.

29 110 His adiuncti sunt C. Curio M. Scaurus P. Rutilius C. Grac-
chus. de Scauro et Rutilio breuiter licet dicere: quorum neuter
summi oratoris habuit laudem, et est uterque in multis causis
uersatus: erant in quibusdam laudandi uiri et, uel si maximi

4 tribuerat *L*, *em. Lallemand ex* ε | 6 est *Bake*, esset *L* | 10 perbelle *B H M*[1] | latine *bis habent F*[1] *B H* | literatusque *B H M G* | quam tum ceteri *H* ‖ 13 erat oratio *v*, oratio erat *L* | 18 fregit *Victor Pisanus*, fecit *L* | 20 frater *om. B H M G* | etiam *F O*[2] *uetus*, et *C* | facete *Lambin*, facile *L* (facile actitauit in ... *Madvig*) | 21 paulum C. Gracchum *L*, *transpos. v* | ⟨ei⟩ aetate? (*u* § *82*) | 22 . M. *F O*, . L. *C* | et *secl. v* ‖ 25 Flaminino *O G*, Flaminio *C* | 29 et est *ego*, et *L*, etsi *Schneider* | uersatus: erant... probabiles *ego*, uersatus erat. In quibusdam laudandis uiris ... probabiles *L*, uersatus ⟨est⟩. erat in quibusdam laudandis uiris ... probabilis *Peter et Madvig*, uersatus erat: in quibusdam laudandi uiri ... probabiles *Eberhard* | 30 in quibusdam ... p. 25, 1 industria *secl. Bake* | et, uel si *ego*, etiam si *L*, etiam si ... p. 25, 1 essent *secl. Eberhard*

ingenii non essent, probabiles tamen industria; quamquam his
quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuit.
neque enim refert uidere, quid dicendum sit, nisi id queas so-
lute et suauiter dicere; ne id quidem satis est, nisi id quod dicitur
fit uoce uultu motuque conditius. quid dicam opus esse doctrina? 111
sine qua etiam si quid bene dicitur adiuuante natura, tamen id,
quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. in Scauri ora-
tione, sapientis hominis et recti, grauitas summa et naturalis quae-
dam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere
putares [cum pro reo diceret]. hoc dicendi genus ad patrocinia 112
mediocriter aptum uidebatur, ad senatoriam uero sententiam, cuius
erat ille princeps, uel maxime; significabat enim non prudentiam
solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem. habebat hoc
a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset; quamquam
huius quoque ipsius rei, quemadmodum scis, praecepta sunt.
huius et orationes sunt et tres ad L. Fufidium libri scripti de
uita ipsius, lectu sane utiles: quos nemo legit; at Cyri uitam
et disciplinam legunt, praeclaram illam quidem, sed neque tam
nostris rebus aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam.
ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. Rutilius 113
autem in quodam tristi et seuero genere dicendi uersatus est.
erat uterque natura uehemens et acer; itaque cum una consu- 30
latum petiuissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusauit
ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus
Rutilium in iudicium uocauit. multaque opera multaque industria
Rutilius fuit; quae erat propterea gratior, quod idem magnum
munus de iure respondendi sustinebat. sunt eius orationes ieiunae; 114
multa praeclara de iure; doctus uir et Graecis litteris eruditus,
Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis; quorum peracutum
et artis plenum orationis genus scis tamen esse exile nec satis
populari assensioni accommodatum; itaque illa, quae propria est
huius disciplinae philosophorum de se ipsorum opinio, firma in
hoc uiro et stabilis inuenta est. qui cum innocentissimus in 115
iudicium uocatus esset, (quo iudicio conuulsam penitus scimus
esse rem publicam) cum essent eo tempore eloquentissimi uiri
L. Crassus et M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum

2 oratorium *FH*, oratorum *C* ‖ 3 uideri *L*, *em.* *G*² ‖ 5 fiat *Bake* ‖ 8 tecti *F*¹*OG* ‖ 10 cum . . . diceret *om.* *BHM*, *secl.* *Schuetz* ‖ 13 continet *Campe* (*at u.* *§ 275* distinguebatur) ‖ 14 quod . . . posset *secl.* *Campe* ‖ 17 lectu *Geel*, acta. *L* ‖ 19 [tamen] *uel* sane *Eberhard* ‖ 20 ipse . . . fuit *secl.* *Rau* ‖ 22 erat *Jahn*, et *L* ‖ 28 eruditi *L*, *em.* *v* ‖ 33 cum *v*, quam *L*

uoluit: dixit ipse pro sese et pauca C. Cotta, quod sororis erat
filius — et is quidem tamen ut orator, quamquam erat admodum
adulescens —, sed Q. Mucius, enucleate ille quidem et polite, ut
solebat, nequaquam autem ea ui atque copia, quam genus illud
116 iudicii et magnitudo causae postulabat. habeamus igitur in
Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis; utrumque
tamen laudemus, quoniam per illos ne haec quidem in ciuitate
genera hac oratoria laude caruerunt. uolo enim ut in scaena
sic [etiam] in foro non eos modo laudari, qui celeri motu et
difficili utantur, sed eos etiam, quos statarios appellant, quorum
sit illa simplex in agendo ueritas, non molesta.

31
117 Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Aelius Tubero
fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero,
sed uita seuerus et congruens cum ea disciplina quam colebat,
paulo etiam durior; qui quidem in tribunatu iudicauerit contra
P. Africani, auunculi sui, testimonium, uacationem augures,
quominus iudiciis operam darent, non habere; et ut uita, sic
oratione durus incultus horridus; itaque honoribus maiorum re-
spondere non potuit. fuit autem constans ciuis et fortis et in-
primis C. Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio;
— sunt etiam in Gracchum Tuberonis. is fuit mediocris in
118 dicendo, doctissimus in disputando. tum Brutus: quam hoc
idem in nostris contingere intellego quod in Graecis, ut omnes
fere Stoici prudentissimi in disserendo sint et id arte faciant
sintque architecti paene uerborum, idem traducti a disputando
ad dicendum inopes reperiantur. unum excipio Catonem, in quo
perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desiderem, quam
exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone
119 nullam uideo fuisse. et ego, non, inquam, Brute, sine causa,
propterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur,
uagum illud orationis et fusum et multiplex non adhibetur
genus. tuus autem auunculus, quemadmodum scis, habet a Stoicis
id quod ab illis petendum fuit; sed dicere didicit a dicendi
magistris eorumque more se exercuit. quodsi omnia a philo-
sophis essent petenda, Peripateticorum institutis commodius
120 fingeretur oratio. quo magis tuum, Brute, iudicium probo, qui

3 sed] et *Bake* | 5 habemus *L, em. Maduig* | 7 sq. haec ... hac] hac ... haec *Schuetz* 9 etiam *om. B H M secl. Omnibonus* (*u* § *108. 117*) 15 quidem *om. BHM* | tribunatu *Schuetz*, triumuiratu *L* | iudicauerat *BHMG* ‖ 17 et *Bake ex ε*, sed *L* 20 C.] *coll. p. 22, 11* ‖ 21 sunt] sicut *Kayser* ‖ 22 is . . . disputando *secl. Kayser*

eorum [id est ex uetere Academia] philosophorum sectam secutus
es, quorum in doctrina atque praeceptis disserendi ratio coniungitur
cum suauitate dicendi et copia: quamquam ea ipsa Peripateti-
corum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est,
ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese, nec sine ea ora-
tor esse perfectus. nam ut Stoicorum astrictior est oratio ali-
quantoque contractior quam aures populi requirunt, sic illorum
liberior et latior quam patitur consuetudo iudiciorum et fori.
quis enim uberior in dicendo Platone? Iouem sic [ut] aiunt philo- 121
sophi, si Graece loquatur, loqui. quis Aristotele neruosior, Theo-
phrasto dulcior? lectitauisse Platonem studiose, audiuisse etiam
Demosthenes dicitur idque apparet ex genere et granditate uer-
borum; dicit etiam in quadam epistula hoc ipse de sese. sed et huius
oratio in philosophiam translata pugnacior, ut ita dicam, uideatur 32
et illorum in iudicia pacatior. nunc reliquorum oratorum aetates, 122
si placet, et gradus persequamur. nobis uero, *inquit* Atticus, et
uehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam.

Curio fuit igitur eiusdem aetatis fere sane illustris orator,
cuius de ingenio ex orationibus eius existimari potest: sunt enim
et aliae et pro Ser. Fuluio de incestu nobilis oratio. nobis
quidem pueris haec omnium optima putabatur, quae uix iam
comparet in hac turba nouorum uoluminum. praeclare, inquit 123
Brutus, teneo, qui istam turbam uoluminum effecerit. et ego,
intellego, inquam, Brute, quem dicas. certe enim et boni ali-
quid attulimus iuuentuti, magnificentius quam fuerat genus di-
cendi et ornatius, et nocuimus fortasse, quod ueteres orationes
post nostras, non a me quidem (meis enim illas antepono), sed
a plerisque legi sunt desitae. me numera, inquit, in plerisque;
quamquam uideo mihi multa legenda iam te auctore, quae antea
contemnebam. atqui haec, inquam, de incestu laudata oratio 124
puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore loci
sane inanes, uerum tamen nondum tritis nostorum hominum
auribus nec erudita ciuitate tolerabiles. scripsit etiam alia non-
nulla et multa dixit et illustria, et in numero patronorum fuit,
ut eum mirer, cum et uita suppeditauisset et splendor ei non
defuisset, consulem non fuisse.

---

1 id est . . . Academia *secl. Lambin* 4 c. ratione *Kayser* ‖ 9 quis enim . . . 15 pacatior *secl. Campe* ‖ sic [ut] *Schuetz*, sicut *L* ‖ 14 uidetur *L*, *em. Ernesti* (*u. Or.* § 183) ‖ 16 inquit *add. v* ‖ 21 putabatur *FO²*, putabantur *C* ‖ 24 inquam intellego *L*, *transpos. Schuetz* ‖ 28 me numera inquit *Weidner*, Enumera inquit *L*, numera inquit me *Ernesti* ‖ 34 inlustri *L*, *em.* ε ‖ 35 cum ei uita *Jahn*

33 125 Sed ecce in manibus uir et praestantissimo ingenio et flagranti studio et doctus a puero, C. Gracchus. noli enim putare quemquam, Brute, pleniorem aut uberiorem ad dicendum fuisse. et ille, sic prorsus, inquit, existimo atque istum de superioribus paene solum lego. immo plane, inquam, Brute, legas censeo. damnum enim illius immaturo interitu res Romanae Latinaeque
126 litterae fecerunt. utinam non tam fratri pietatem quam patriae praestare uoluisset! quam ille facile tali ingenio, diutius si uixisset, uel paternam esset uel auitam gloriam consecutus! eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem: grandis est uerbis, sapiens sententiis, genere toto grauis; manus extrema non accessit operibus eius; praeclare incohata multa, perfecta non plane. legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, iuuentuti; non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.

127 Huic successit aetati C. Galba, Seruii illius eloquentissimi uiri filius, P. Crassi eloquentis et iuris periti gener. laudabant hunc patres nostri, fauebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. nam rogatione Mamilia, Iugurthinae coniurationis inuidia, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est. exstat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, ut eum etiam edisceremus. hic, qui in collegio
34 sacerdotum esset, primus post Romam conditam iudicio publico
128 est condemnatus. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem nec saepe dicebat, sed et Latine loquendo cuiuis erat par et omnes sale facetiisque superabat. eius collega L. Bestia a bonis initiis orsus tribunatus nam P. Popilium ui C. Gracchi expulsum sua rogatione restituit, uir et acer et non indisertus, tristes exitus habuit consulatus. nam inuidiosa lege Mamilia [quaestio] C. Galbam sacerdotem et quattuor consulares L. Bestiam C. Catonem Sp. Albinum ciuemque praestantissimum L. Opimium, C. Gracchi interfectorem, a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani iudices
129 sustulerunt. huius dissimilis, in tribunatu reliquaque omni uita ciuis improbus, C. Licinius Nerua non indisertus fuit. C. Fimbria temporibus isdem fere, sed longius aetate prouectus, habitus est sane, ut ita dicam, lutulentus [patronus] asper maledicus: genere

5 immo *et 12* op. eius *secl. Weidner* ‖ 15 C. *v*, . p. *L* | Seruii illius *v*, Seruilius *OBHM*, serulius *C* ‖ 18 mamilia *F*, manilia *C* ‖ 26 a *add. Mueller* ‖ 28 inuidiosa lege manilia quaestio *L*, quaestio *secl. Ernesti (u. § 136)*, inuidiosa <illa> [lege Mamilia] quaestione *Piderit (u. Sall. Jug. 30)* | 31 C.] *coll. p. 22, 11* | 32 gracchum *BHM* | 35 isdem *F*, iisdem *C, et sic saepe* ‖ 36 luculentus *L, em. Jahn* (truculentus *Ernesti*) | patronus *secl. Jahn*

toto paulo feruidior atque commotior, diligentia tamen et uirtute
animi atque uita bonus auctor in senatu; idem tolerabilis patronus
nec rudis in iure ciuili, et cum uirtute tum etiam ipso orationis
genere liber; cuius orationes pueri legebamus, quas iam
reperire uix possumus. atque et acri ingenio et sermone ele- 130
ganti, ualetudine incommoda C. Sextius Caluinus fuit; qui etsi,
cum remiserant dolores pedum, non deerat in causis, tamen id
non saepe faciebat; itaque consilio eius, cum uolebant, homines
utebantur, patrocinio, cum licebat. isdem temporibus M. Brutus
[in quo] magnum fuit, Brute, dedecus generi uestro: qui, cum
tanto nomine esset patremque optimum uirum habuisset et iuris
peritissimum, accusationem factitauerit, ut Athenis Lycurgus (is
magistratus non petiuit, sed fuit accusator uehemens et molestus):
ut facile cerneres naturale quoddam stirpis bonum degenerauisse
uitio deprauatae uoluntatis. atque eodem tempore accusator de 131
plebe L. Caesulenus fuit, quem ego audiui iam senem, cum ab
L. Sabellio multam lege Aquilia damni iniuria petiuisset.
non fecissem hominis paene infimi mentionem, nisi iudicarem,
qui suspiciosius aut criminosius diceret, audiuisse me neminem.
doctus etiam Graecis T. Albucius, uel potius plane Graecus. 35
loquor, ut opinor; sed licet ex orationibus iudicare. fuit autem
Athenis adulescens, perfectus Epicurius euaserat: minime aptum
ad dicendum genus. iam Q. Catulus, non antiquo illo more, sed 132
hoc nostro, nisi quid fieri potest perfectius, *perfecte* eruditus: multae
litterae, summa non uitae solum atque naturae, sed orationis
etiam comitas, incorrupta quaedam Latini sermonis integritas:
quae perspici cum ex orationibus eius potest, tum facillime ex
eo libro, quem de consulatu et de rebus gestis suis conscriptum
molli et Xenophontio genere sermonis misit ad A. Furium poëtam,
familiarem suum; qui liber nihilo notior est quam illi tres,
de quibus ante dixi, Scauri libri. tum Brutus: mihi quidem nec 133
iste notus est nec illi; — sed haec mea culpa est: numquam
enim in manus inciderunt — nunc autem et a te sumam et

1 pauilo *O*² *uetus G* 5 atque et acri *Friedrich* (*u.* § *282*), atque etiam *L*, acuto etiam *Kayser* ‖ 10 in quo *secl. Jahn* | dedecus ε, genus *L*, uulnus *ed. Rom.*, (*an* caenum?) ‖ 12 accusationem . . . is *secl. Kayser*, ut . . . 13 molestus *secl. Eberhard* (*at u. ad Att. I 13, 3 et Ammian. XXX 8, 13*); is . . . molestus *est contra historiam* ‖ 17 sauelio *L, em. v* | damni iniuria *Hotomann*, de iustitia *L* ‖ 19 audisse *B H M* 20 ⟨in⟩ Graecis *Maduig; at u. Ac. po. I 10* | albitius *L, em. v* | plane *Vogel*, poene *F*, paene *B M*, pene *C* ‖ 21 loquar *L, em. v* ‖ 24 quod *Piderit* | perfecte *add. Iwan. Mueller* | eruditius *L, em. v* ‖ 29 Xenophonteo *O*¹ *G*, Xenophonteio *C; coll. p. 7, 1* ‖ 32 sed] nec *Riuius*

conquiram ista posthac curiosius. fuit igitur, *inquam*, in Catulo
sermo Latinus; quae laus dicendi non mediocris ab oratoribus
plerisque neglecta est. nam de sono uocis et suauitate appellan-
darum litterarum, quoniam filium cognouisti, noli exspectare
quid dicam. quamquam filius quidem non fuit in oratorum
numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum pru-
134 dentia tum elegans quoddam et eruditum orationis genus. nec
habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patro-
norum; sed erat talis ut, cum quosdam *una* audires qui tum
erant praestantes, uideretur esse inferior; cum autem ipsum
audires sine comparatione, non modo contentus esses, sed melius
135 non quaereres. Q. Metellus Numidicus et eius collega M. Sila-
nus dicebant de re publica, quod esset illis uiris et consulari
dignitati satis. M. Aurelius Scaurus non saepe dicebat, sed
polite; Latine uero inprimis est eleganter locutus. quae laus
eadem in A. Albino bene loquendi fuit; nam flamen Albinus
etiam in numero est habitus disertorum; Q. etiam Caepio: uir
acer et fortis, cui fortuna belli crimini, inuidia populi calamitati
36 136 fuit. tum etiam C. L. Memmii fuerunt, oratores mediocres,
accusatores acres atque acerbi; itaque in iudicium capitis
multos uocauerunt, pro reis non saepe dixerunt. Sp. Thorius
satis ualuit in populari genere dicendi, is qui agrum publi-
cum uitiosa et inutili lege uectigali leuauit. M. Marcellus,
Aesernini pater, non ille quidem in patronis, sed [et] in promp-
tis tamen et non inexercitatis ad dicendum fuit, ut filius eius
137 P. Lentulus. L. etiam Cotta praetorius, in mediocrium oratorum
numero, dicendi non ita multum laude processerat, sed de in-
dustria cum uerbis tum etiam ipso sono quasi subrustico per-
sequebatur atque imitabatur antiquitatem.

Atque ego et in hoc ipso Cotta et in aliis pluribus intellego,
me non ita disertos homines et rettulisse in oratorum numerum
et relaturum. est enim propositum colligere eos, qui hoc munere
in ciuitate functi sint, ut tenerent oratorum locum; quorum qui-
dem quae fuerit ascensio et quam in omnibus rebus difficilis
optimi perfectio atque absolutio, ex eo quod dicam existimari
138 potest: quam multi enim iam oratores commemorati sunt, et
quam diu in eorum enumeratione uersamur, cum tamen spisse

1 inquam *add. Eberhard* ‖ 2 mediocriter *OG* ‖ 9 una *add. Kayser* ‖ 11 modo ⟨non⟩ *Lambin* 16 bene loquendi *secl. Kayser* ‖ 18 cui $O^2 B^2$, qui *L* ‖ 21 torius *L*, *em. v* ‖ 23 uectigale *L*, *em. ε* ‖ 25 exercitatis *BHM* 37 cum] quam *Bake; at u. Verr. V 74. Pis. 27* | tandem *Campe*

atque uix, ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc
ad Antonium Crassumque peruenimus! nam ego sic existimo,
hos oratores fuisse maximos et in his primum cum Graecorum 37
gloria Latine dicendi copiam aequatam. omnia ueniebant An- 139
tonio in mentem; eaque suo quaeque loco, ubi plurimum pro-
ficere et ualere possent, ut ab imperatore equites pedites leuis
armatura, sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus
collocabantur. erat memoria summa, nulla meditationis suspicio;
imparatus semper aggredi ad dicendum uidebatur, sed ita erat
paratus, ut iudices illo dicente nonnumquam uiderentur non satis
parati ad cauendum fuisse. uerba ipsa non illa quidem elegan- 140
tissimo sermone; itaque diligenter loquendi laude caruit; neque
tamen est admodum inquinate locutus [scilicet illa, quae pro-
pria laus oratoris est in uerbis]. nam ipsum Latine loqui est
illud quidem [est], ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum,
sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum;
non enim tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire,
neque tam id mihi oratoris boni quam ciuis Romani proprium
uidetur. sed tamen Antonius in uerbis et eligendis, neque id
ipsum tam leporis causa quam ponderis, et collocandis et com-
prehensione deuinciendis nihil non ad rationem et tamquam ad
artem dirigebat; uerum multo magis hoc idem in sententiarum
ornamentis et conformationibus. quo genere quia praestat omni- 141
bus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps iudi-
catus. σχήματα enim quae uocant Graeci, ea maxime ornant
orationem, eaque non tam in uerbis pingendis habent pondus
quam in illuminandis sententiis. sed cum haec magna in An- 38
tonio tum actio singularis; quae si partienda est in gestum
atque uocem, gestus erat non uerba exprimens, sed cum senten-
tiis congruens: manus umeri latera supplosio pedis status in-
cessus omnisque motus [cum uerbis sententiisque consentiens];
uox permanens, uerum subrauca natura. sed hoc uitium huic 142
uni in bonum conuertebat. habebat enim flebile quiddam in
questionibus aptumque cum ad fidem faciendam tum ad miseri-
cordiam commouendam: ut uerum uideretur in hoc illud, quod

13 scilicet *Eberhard*, sed *L* | scilicet . . . uerbis *secl. Eberhard* | proprie *L*, *em. Lambin* ‖ 15 est *secl. v* ‖ 20 compressione *L*, *em. ε* ‖ 23 quo genere . . . 27 sententiis *secl. Campe, ego malim secl.* 25 σχήματα . . . 27 sententiis ‖ 26 orationem *Lambin*, oratorem *L* | eaque] [ea] quae *Jahn*, *an* atque ? ‖ 31 cum . . . consentiens *secl. Schuetz* ‖ 34 conquestionibus *Lambin*, *item de or. II 94. Or. 135*; *coll. p. 18,9* (in questionibus *secl. Weidner*)

Demosthenem ferunt ei, qui quaesiuisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem, et idem tertium respondisse: nec ulla res magis penetrat in animos eosque fingit format flectit talesque oratores uideri facit, quales ipsi se uideri uolunt.

143 Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum. illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem esse, qui horum altero utro patrono cuiusquam ingenium requireret. equidem quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. erat summa grauitas, erat cum grauitate iunctus facetiarum et urbanitatis oratorius, non scurrilis lepos; Latine loquendi accurata et sine molestia diligens elegantia; in disserendo mira explicatio; cum de iure ciuili, cum de aequo et bono disputabatur, argumentorum
39 144 et similitudinum copia. nam ut Antonius coniectura mouenda aut sedanda suspicione [aut excitanda] incredibilem uim habebat: sic in interpretando, in definiendo, in explicanda aequitate nihil erat Crasso copiosius; idque cum saepe alias tum apud centum-
145 uiros in M'. Curii causa cognitum est. ita enim multa tum contra scriptum pro aequo et bono dixit, ut hominem acutissimum Q. Scaeuolam et in iure, in quo illa causa uertebatur, paratissimum obrueret argumentorum exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis aequalibus et iam consularibus causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, ut eloquentium iuris peritissimus Crassus, iuris peritorum eloquentissimus Scaeuola putaretur. qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in iure aut in aequo uerum aut esset aut non esset, tum uerbis erat ad rem cum summa breuitate
146 mirabiliter aptus. quare sit nobis orator in hoc interpretandi explanandi edisserendi genere mirabilis, sic ut simile nihil uiderim; in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus quam admirandus orator. uerum ad Crassum reuertamur.

Tum Brutus, etsi satis, inquit, mihi uidebar habere cogni-
40 147 tum Scaeuolam ex iis rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio, quo utebatur perfamiliariter Scaeuola, ut nosti, tamen ista mihi eius dicendi tanta laus nota non erat; itaque cepi uoluptatem,

3 nulla *Schenkl*, nulla *L* | 9 Cr. tamen? | 13 disputaretur *L*, *em. Eberhard* 15 aut excitanda *secl. Kayser* 17 apud c. u. i. n. (ti. *B H M*) m. curi *L*, *em.* *F*[1] *O*[2] *G*[2] (*praeter* m.) 22 etiam *M*, etiam *C* 23 ius ciuile ex contraria parte *B H M* 27 cum *om. B H M* | 29 sic ut *M G*, sicut *C* 32 inquit *om. B H M* | haberi *L*, *em.* *G*[2] | 33 his *L*, *em.* *v* 34 utebar *ε* | perfamiliariter (perquam f. *E. F. Eberhard*) Scaeuola ut nosti *Kayser* (*u.* *§ 107*), propter familiaritatem scaeuole nostri *L*

tam ornatum uirum tamque excellens ingenium fuisse in nostra
re publica. hic ego, noli, inquam, Brute, existimare, his duobus 148
quidquam fuisse in nostra ciuitate praestantius. nam ut paulo
ante dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum
consultissimum fuisse, sic in reliquis rebus ita dissimiles erant
inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles simi-
liorem: Crassus erat elegantium parcissimus, Scaeuola parcorum
elegantissimus; Crassus in summa comitate habebat etiam seueri-
tatis satis, Scaeuolae multa in seueritate non deerat tamen comi-
tas. licet omnia hoc modo; sed uereor, ne fingi uideantur haec, 149
ut dicantur a me quodammodo; res se tamen sic habet: cum
omnis uirtus sit, ut uestra, Brute, uetus Academia dixit, medio-
critas, uterque horum medium quiddam uolebat sequi; sed ita
cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam
totam haberet. tum Brutus, cum ex tua oratione mihi uideor, 150
inquit, bene Crassum et Scaeuolam cognouisse, tum de te et de
Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam uobis cum illis similitudinem
iudico. quonam, inquam, istuc modo? quia mihi et tu uideris,
inquit, tantum iuris ciuilis scire uoluisse quantum satis esset
oratori, et Seruius eloquentiae tantum assumpsisse, ut ius ciuile
facile possit tueri, aetatesque uestrae, ut illorum, nihil aut non
fere multum differunt. et ego, de me, inquam, dicere nihil est 41 151
necesse de Seruio autem et tu probe dicis et ego dicam quod
sentio. non enim facile quem dixerim plus studii quam illum
et ad dicendum et ad omnes bonarum rerum disciplinas adhi-
buisse. nam et in isdem exercitationibus ineunte aetate fuimus, et
postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset
et doctior *orator*; [et] inde ut rediit, uidetur mihi in secunda
arte primus esse maluisse quam in prima secundus. atque haud
scio an par principibus esse potuisset; sed fortasse maluit, id
quod est adeptus, longe omnium non eiusdem modo aetatis, sed
eorum etiam qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. hic Brutus, 152
ain tu? inquit, etiamne Q. Scaeuolae Seruium nostrum anteponis?
sic enim, inquam, Brute, existimo, iuris ciuilis magnum usum et
apud Scaeuolam et apud multos fuisse, artem in hoc uno: quod
numquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea di-
dicisset artem, quae doceret rem uniuersam tribuere in partes,
latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando;

11 res sed tamen sic se habet *F* ‖ 12 dicit? ‖ 21 posset ε | nihil fere aut non multum *Maduig* ‖ 24 quem⟨quam⟩ *Lambin* ‖ 26 hisdem *F*, iisdem *OM* ‖ 27 una *secl. Jahn* | Rhodum ille *L* (Rh. etiam ille *O transpos.*), Rhodi: nam illo *Maduig* ‖ 28 orator *add. Campe, secl. idem* et

ambigua primum uidere, deinde distinguere; postremo habere regulam, qua uera et falsa iudicarentur et quae quibus propo-
153 sitis essent quaeque non essent consequentia. hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam quasi lucem ad ea, quae confuse ab aliis aut respondebantur aut agebantur. dialecticam
42 mihi uideris, inquit, dicere. recte, inquam, intellegis; sed adiunxit etiam et litterarum scientiam et loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspici
154 potest. cumque discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo: Galli, hominis acuti et exercitati, promptam et paratam in agendo et in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superauit; Balbi, docti et eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem uicit expediendis conficiendisque rebus: sic et habet, quod uterque eorum
155 habuit, et expleuit, quod utrique defuit. itaque ut Crassus mihi uidetur sapientius fecisse quam Scaeuola — hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur; ille se consuli nolebat, ne qua in re inferior esset quam Scaeuola — sic Seruius sapientissime: *qui*, cum duae ciuiles artes ac forenses plurimum et laudis haberent et gratiae, perfecit ut altera praestaret omnibus, ex altera tantum assumeret, quantum esset et ad tuendum ius ciuile et ad obtinendam consularem dignitatem
156 satis. tum Brutus, ita prorsus, inquit, et antea putabam — audiui enim nuper eum studiose et frequenter Sami, cum ex eo ius nostrum pontificium, qua ex parte cum iure ciuili coniunctum esset, uellem cognoscere — et nunc meum iudicium multo magis confirmo testimonio et iudicio tuo; simul illud gaudeo, quod et aequalitas uestra et pares honorum gradus et artium studiorumque quasi finitima uicinitas tantum abest ab obtrectatione *et* inuidia, quae solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare uestram gratiam, sed etiam conciliare uideatur: quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te uoluntate
157 iudicioque cognoui. itaque doleo et illius consilio et tua uoce populum Romanum carere tam diu; quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto deuenerint. hic Atticus, dixeram, inquit, a principio, de re publica ut sileremus: itaque faciamus;

1 ambiguam *L*, *em. v* ‖ 6 dicere inquit *L. transpos. ε* ‖ 7 et eloquendi *O*, eloquendi *G* 8 similia nulla] uolumina multa *H. A. Koch* ‖ 9 dicendi *FO*[1] ‖ 10 ⟨et⟩ C. *v* ‖ 18 solebat *L*, *em. v* | 19 apsentissume *L*, *em. ε* | qui *add. Eberhard* | duae *H*[1], duo *L*, *et sic saepe in his codd.* ‖ 30 et *add. v* | inuidiae *MH*[2], inuidiaque *ε* | macerare *Madvig* | uti *Lambin*, ut in *L*

nam si isto modo uolumus singulas res desiderare, non modo 43
querendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus. pergamus 158
ergo, inquam, ad reliqua et institutum ordinem persequamur.

Paratus igitur ueniebat Crassus, exspectabatur, audiebatur; a principio statim, quod erat apud eum semper accuratum, exspectatione dignus uidebatur. non multa iactatio corporis, non inclinatio uocis, nulla inambulatio, non crebra supplosio pedis: uehemens et interdum irata et plena iusti doloris oratio, multae et cum grauitate facetiae: quodque difficile est, idem et perornatus et perbreuis; iam in altercando inuenit parem neminem.
uersatus est in omni fere genere causarum; mature in locum 159
principum oratorum uenit. accusauit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adulescens; summam ingenii non
laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus. defendit 160
postea Liciniam uirginem, cum annos XXVII natus esset. in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque eius scriptas quasdam partes reliquit. noluit adulescens in colonia Narbonensi causae popularis aliquid attingere eamque coloniam, ut fecit, ipse deducere; exstat in eam legem senior, ut ita dicam, quam aetas illa ferebat oratio. multae deinde causae, sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenauisset apud praeconem Granium idque nobis [bis] narrauisset Lucilius, tribunum plebis
nesciremus fuisse. ita prorsus, inquit Brutus, sed ne de Scae- 161
uolae quidem tribunatu quidquam audiuisse uideor, et eum collegam Crassi credo fuisse. omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suasit Seruiliam legem Crassus; nam censuram sine Scaeuola gessit: eum enim magistratum nemo umquam Scaeuolarum petiuit. sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quattuor et triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat: iis enim consulibus eam legem suasit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Caepione consule natus et C. Laelio, triennio ipso minor quam Antonius. quod idcirco posui, ut, dicendi Latine prima maturitas in qua aetate exstitisset, posset notari, et intellegeretur iam ad summum paene esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui a philosophia, a iure ciuili, ab historia fuisset instructior.

---

1 istas B^1 H^1 M^1 ‖ 2 quaerendi *FG* ‖ 8 uehemens interdum et irata *Campe* ‖ 10 parem inuenit *ε; coll. § 126* ‖ 20 illa aetas *O* ‖ 22 bis *om. O, secl. Lambin; u. § 207* scriptis, *301* omnia, *229* aetatem ‖ 30 tum] dum *F, secl. Kayser* ‖ 31 iis *Corradus,* his *L*

44 erit, inquit [M.] Brutus, aut iam est iste quem exspectas? nescio.
162 sed est etiam L. Crassi in * consulatu pro Q. Caepione, defen-
sione iuncta, non breuis ut laudatio, ut oratio autem
breuis; postrema censoris oratio, qua anno duodequinqua-
gesimo usus est. in his omnibus inest quidam sine ullo fuco
ueritatis color; quin etiam comprehensio et ambitus ille uer-
borum, si sic *περίοδον* appellari placet, erat apud illum con-
tractus et breuis, et in membra quaedam, quae *κῶλα* Graeci uo-
163 cant, dispertiebat orationem libentius. hoc loco Brutus, quando
quidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, uellem ali-
quid Antonio praeter illum de ratione dicendi sane exilem
libellum, plura Crasso libuisset scribere: cum enim omnibus
memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi nobis reliquissent.
nam Scaeuolae dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas
164 reliquit, habemus cognitam. et ego, mihi quidem a pueritia quasi
magistra fuit, inquam, illa in legem Caepionis oratio: in qui
et auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, et
inuidia concitatur in iudicum et in accusatorum factionem, contra
quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in
illa oratione grauiter, multa leniter, multa aspere, multa facete
dicta sunt; plura etiam dicta quam scripta, quod ex quibus-
dam capitibus expositis nec explicatis intellegi potest. ipsa illa
censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi
capita rerum et orationis commentarium paulo plenius; nulla
est enim altercatio clamoribus umquam habita maioribus. et
165 uero fuit in hoc etiam popularis dictio excellens; Antonii genus
dicendi multo aptius iudiciis quam contionibus.

45 Hoc loco ipsum Domitium non relinquo; nam etsi non fuit
in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis
atque ingenii, quo et magistratus personam et consularem digni-
tatem tueretur; quod idem de C. Caelio dixerim: industriam in
eo summam fuisse summasque uirtutes, eloquentiae tantum, quod
esset in rebus priuatis amicis eius, in re publica ipsius dignitati
166 satis. eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus,
Latine et diligenter loquentibus, numeratus est; qui tamen summa
nobilitate hominem cognatione sodalitate collegio, summa etiam
eloquentia, L. Philippum, in consulatus petitione superauit.
eodem tempore C. Claudius, etsi propter summam nobilitatem et

1 M. *secl. Heusinger* ‖ 2 in causa peculatus pro . . . *L. Lange, malim aut* [ex consulatu p(eculatus)r(ei) Q. Caepionis defensio minuta, *aut*] in c. pro Q. C. ⟨testimonii loco oratio⟩, defensione tincta | 7 perhiodorum *L, em. v* =9 dispertibat oratione *L, em. v* | 14 his *L, cm. ε* ‖ 33 dignitatis *F O¹ B¹ H M* | 35 Latineque et? | Latine . . loquentibus *secl. Kraffert* ‖ 38 Clodius] *coll. p. 16, 4*

singularem prudentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiae
quandam mediocritatem afferebat. eiusdem fere temporis fuit 167
eques Romanus C. Titius, qui meo iudicio eo peruenisse uidetur,
quo potuit fere Latinus orator sine Graecis litteris et sine multo
usu peruenire. huius orationes tantum argutiarum [tantum
exemplorum], tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stilo
scriptae esse uideantur. easdem argutias in tragoedias satis ille
quidem acute, sed parum tragice transtulit. quem studebat imi-
tari L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem
etiam, ut scitis, disertus. fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui a 168
senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer et uehemens
accusator, in eo genere sane probabilis. doctus autem Graecis
litteris propinquus noster, factus ad dicendum, M. Gratidius,
M. Antonii perfamiliaris, cuius praefectus cum esset in Cilicia
est interfectus; *is* qui accusauit C. Fimbriam, M. Marii Grati- **46**
diani pater. atque etiam apud socios et Latinos oratores habiti 169
sunt Q. Vettius Vettianus e Marsis, quem ipse cognoui, prudens
uir et in dicendo breuis; Q. D. Valerii Sorani, uicini et fami-
liares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et Graecis
litteris et Latinis; C. Rusticelius Bononiensis, is quidem et exer-
citatus et natura uolubilis; omnium autem eloquentissimus extra
hanc urbem T. Betutius Barrus Asculanus: cuius sunt aliquot
orationes Asculi habitae, una Romae contra Caepionem, nobilis
sane; cui orationi Caepionis ore respondit *L.* Aelius, qui scripti-
tauit orationes multis, orator ipse numquam fuit. apud maiores 170
autem nostros uideo disertissimum habitum ex Latio L. Papirium
Fregellanum, Ti. Gracchi P. F. fere aetate; eius etiam oratio est,
pro Fregellanis coloniisque Latinis habita in senatu.

Tum Brutus, quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis
quasi oratoribus? quid censes, inquam, nisi idem quod urbanis
praeter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi
colorata oratio? et Brutus, qui est, inquit, iste tandem urbani- 171
tatis color? nescio, inquam; tantum esse quendam scio. id tu,
Brute, iam intelleges, cum in Galliam ueneris; audies tum quidem
etiam uerba quaedam non trita Romae; sed haec mutari dedis-
cique possunt: illud est maius, quod in uocibus nostrorum ora-

1 prudentiam *Campe*, potentiam *L* ‖ 5 tantum exemplorum *secl. Kayser* ‖ 9 poëta *secl. Rau* ‖ 13 natus *Eberhard* ‖ 15 is *add. Jahn* ‖ 16 patrem *L., em, v* ‖ 17 uectius uectianus *L, em. v* ‖ 20 Rusticellus *L, em. Vrsinus ex nummis* ‖ 22 Veturius *Hauercamp coni. ex lapide quodam aetatis Sullanae; u. ed. Turic. sec.* ‖ 23 una *Maduig*, illa *L*, ⟨et⟩ illa *Bake* ‖ 24 cui *v*, quo *L* | L. *addidi* ‖ 27 etiam *FOG*, autem *C* ‖ 28 colonisque *L, em. v* ‖ 34 tum *Weidner*, tu *L*, ibi *Koch*

torum retinnit quiddam et resonat urbanius. nec hoc in ora- 172 toribus modo apparet, sed etiam in ceteris. ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio praecone dicacitate certare. eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? isto ipso; sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore uernaculo, ut ego iam non mirer, illud Theophrasto accidisse quod dicitur, cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid uenderet, et respondisset illa atque addidisset 'hospes, non pote minoris', tulisse eum moleste se non effugere hospitis speciem, cum aetatem ageret Athenis optimeque loqueretur. omnino sic[ut], opinor, in nostris est quidam urbanorum, sicut illic Atticorum sonus. sed domum redeamus [id est ad nostros reuertamur].

47 173 Duobus igitur summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo tamen proximus; itaque eum, etsi nemo intercedebat qui se illi anteferret, neque secundum tamen neque tertium dixerim. nec enim in quadrigis eum secundum numerauerim aut tertium, qui uix e carceribus exierit, cum palmam iam primus acceperit, nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, uix ut in eodem curriculo esse uideatur. sed tamen erant ea in Philippo, quae, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multae facetiae; satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis; erat etiam inprimis, ut temporibus illis, Graecis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo et maledicto facetus. 174 horum aetati prope coniunctus L. Gellius est, non tam uendibilis orator, quamuis nescires, quid ei deesset; nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, et uerbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat eius aetas; multam tamen operam amicis et utilem praebuit, atque 175 ita diu uixit, ut multarum aetatum oratoribus implicaretur. multum etiam in causis uersatus est isdem fere temporibus D. Brutus, is qui consul cum Mamerco fuit, homo et Graecis doctus litteris et Latinis. dicebat etiam L. Scipio non imperite, Cnaeusque

---

1 retinuit *FOG*. recinuit *BHM*, *em. Schneider* ‖ 10 quom (cum) $B^1H^1M^1$, quom *F*, quomodo *OG* ‖ 11 omnino *ε*, omnium *L* | sic[ut] *Riuius*, sicut *L* | omnino ... 12 sonus *secl. Eberhard* ‖ 12 illic OM^2 illis GM^1, ille *C* ‖ 13 id est ... reuertamur *secl. Lambin* ‖ 25 et maledicto *secl. Kayser* ‖ 26 est *addidi* non tam ⟨non⟩ ... quam ut n. *Orelli* ‖ 27 quamuis *Jeep*, quam ut *L* ‖ 32 uersatus est isdem *ego*, uersatus isdem *Bake*, uersabatur isdem *Kayser*, uersaretur. Isdem *L*

Pompeius Sex. F. aliquem numerum obtinebat. nam Sex. frater eius praestantissimum ingenium contulerat ad summam iuris ciuilis et ad perfectam geometriae et rerum Stoicarum scientiam . et ante hos M. Brutus; et paulo post eum C. Bellienus, homo per se magnus, prope simili ratione summus euaserat; qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus et in eas petitionis angustias incidisset. Cn. autem Octauii eloquentia, quae fuerat 176 ante consulatum ignorata, in consulatu multis contionibus est uehementer probata. sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, iam ad oratores reuertamur. censeo, inquit Atticus; eloquentes enim uidebare, non sedulos uelle conquirere.

Festiuitate igitur et facetiis, inquam, C. Iulius L. F. et 48 superioribus et aequalibus suis omnibus praestitit, oratorque fuit 177 minime ille quidem uehemens, sed nemo umquam urbanitate, nemo lepore, nemo suauitate conditior: sunt eius aliquot orationes, ex quibus, sicut ex eiusdem tragoediis, lenitas eius sine neruis perspici potest. eius aequalis P. Cethegus: cui de re 178 publica satis suppeditabat oratio; totam enim tenebat eam penitusque cognorat. itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur, sed in causis publicis nihil, in priuatis satis ueterator uidebatur. erat in priuatis causis Q. Lucretius Vespillo et acutus et iuris peritus; nam Ofella contionibus aptior quam iudiciis. prudens etiam T. Annius Velina et in eius generis causis orator sane tolerabilis. in eodem genere causarum multus erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo et paene frigidus, sed et callidus et in capiendo aduersario uersutus et praeterea nec indoctus et magna cum . . tum iuris ciuilis intellegentia. cuius 179 auditor P. Orbius, meus fere aequalis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem ciuili non inferior quam magister fuit. nam T. Aufidius, qui uixit ad summam senectutem, uolebat esse

---

1 aliquem *v*, . aut (at) quem *H*¹, At . . quem *O*, at quem *C* ‖ 3 perfectum *L*, *em. v* | et *add. v* | scientiam . . . et ante hos *Jahn*, scientiam. Item in iure eminuerat ante *Prohasel*, scientiam iltim in iure. et ante hos *H*, scientiam itam in iure. et ante hos *C* ‖ 4 billienus *L*, *em. ed.Rom.* | 5 magnus] cognitus *Rau coll. § 96* | simili ratione prope *Schnetz*, prope sine ulla oratione *Bake* ‖ 20 in priuatis *v*, priuatis *L* ‖ 21 . Erant *L*, *em. v* | uispillo *L*, *em. Manutius* ‖ 22 Ofella *Victor Pisanus*, a filia *L* ‖ 24 multus *v*, multum *L*, multarum *Jahn coll. § 246*, ‖ 27 cum . . . <tum> *Eberhard*, cum *B*, *exciderunine* antiquitatis memoria, tum? (*u. § 81. 174. 214. 267.*)

similis horum, eratque et bonus uir et innocens, sed dicebat
parum; nec sane plus frater eius M. Vergilius, qui tribunus
plebis L. Sullae imperatori diem dixit. eius collega P. Magius
180 in dicendo paulo tamen copiosior. sed omnium oratorum siue
rabularum, qui et plane indocti et inurbani aut rustici etiam
fuerunt, quos quidem ego cognouerim, solutissimum in dicendo
et acutissimum iudico nostri ordinis Q. Sertorium, equestris C.
Gargonium. fuit etiam facilis et expeditus ad dicendum et uitae
splendore multo et ingenio sane probabili T. Iunius L. F.,
tribunicius, quo accusante P. Sextius praetor designatus dam-
49 natus est ambitus; is processisset honoribus longius, nisi semper
181 infirma atque etiam aegra ualetudine fuisset. atque ego prae-
clare intellego, me in eorum commemoratione uersari qui nec
habiti sint oratores neque fuerint, praeteririque a me aliquot ex
ueteribus commemoratione aut laude dignos. sed hoc quidem
ignoratione; quid enim est superioris aetatis quod scribi possit
de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur nec aliorum nec
ipsorum? de his autem, quos ipsi uidimus, neminem fere praeter-
182 mittimus eorum, quos aliquando dicentes audiuimus. uolo enim
sciri, in tanta et tam uetere re publica maximis praemiis elo-
quentiae propositis omnes cupisse dicere, non plurimos ausos
esse, potuisse paucos. ego tamen ita de unoquoque dicam, ut
intellegi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem
fuisse. isdem fere temporibus aetate inferiores paulo quam
Iulius, sed aequales propemodum fuerunt C. Cotta P. Sulpicius
Q. Varius Cn. Pomponius C. Curio L. Fufius M. Drusus P. An-
183 tistius; nec ulla aetate uberior oratorum fetus fuit. ex his Cotta
et Sulpicius cum meo iudicio tum omnium facile primas tulerunt.
Hic Atticus, quo modo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio,
tum omnium? semperne in oratore probando aut improbando
uulgi iudicium cum intellegentium iudicio congruit? an alii pro-
bantur a multitudine, alii autem ab iis qui intellegunt? recte
requiris, inquam, Attice; sed audies ex me fortasse quod non
184 omnes probent. an tu, inquit, id laboras, si huic modo Bruto
probaturus es? plane, inquam, Attice, disputationem hanc de

2 uirgilius *F* ‖ 3 sullae F^2, syllae *L* ‖ 5 et inurbani ε, aut inurbani *L* ‖ 10 Sestius *ed. Ven.* ‖ 14 sunt . . . fuerunt *H*, sunt . . . fuerint H^1 *corr.*, sint . . . fuerint *C*, *u. § 151. 251* ‖ 16 est enim ε | superioris aetatis *secl. Koch* | scribi] sciri *E. F. Eberhard.* ‖ 18 eis *v* | praetermittimus, *em. Bake* ‖ 19 eorum . . . audiuimus *secl. Kayser* | audiuimus *Ruhnken*, uidimus *L* ‖ 20 scire *L*, *em.* ε ‖ 26 P. Antistius G^2, patistius O^2 *uetus* FG^1, particius O^1, patirtius *C* ‖ 29 *an* inquit, dicis? ‖ 32 a *add. v* | ab his *L*, *em.* ε ‖ 34 laborasse huic *L*, *em. Manutius* ‖ 35 de . . . p. 41. 1 improbando *secl. Schuetz*

oratore probando aut improbando multo malim tibi et Bruto placere, eloquentiam autem meam populo probari uelim. etenim necesse est, qui ita dicat ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. nam quid in dicendo rectum sit aut prauum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possim aut sciam iudicare; qualis uero sit orator ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intellegi. tria sunt enim, ut quidem ego sentio, quae sint efficienda 185 dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moueatur uehementius. quibus uirtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus uitiis orator aut non assequatur haec aut etiam in his labatur et cadat, artifex aliquis iudicabit. efficiatur autem ab oratore necne, ut ii qui audiunt ita afficiantur ut orator uelit, uulgi assensu et populari approbatione iudicari solet. itaque numquam de bono oratore aut non bono doctis 50 hominibus cum populo dissensio fuit. an censes, dum illi uiguerunt 186 quos ante dixi, non eosdem gradus oratorum uulgi iudicio et doctorum fuisse? de populo si quem ita rogauisses: 'quis est in hac ciuitate eloquentissimus?' in Antonio et Crasso aut dubitaret aut hunc alius, illum alius diceret. nemone Philippum, tam suauem oratorem, tam grauem, tam facetum his anteferret, quem nosmet ipsi, qui haec arte aliqua uolumus expendere, proximum illis fuisse diximus? nemo profecto; id enim ipsum est summi oratoris summum oratorem populo uideri. quare tibicen Antigenidas 187 dixerit discipulo sane, frigenti ad populum: 'mihi cane et Musis'; ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem, 'mihi cane et populo, mi Brute' dixerim; ut qui audient, quid efficiatur, ego etiam cur id efficiatur intellegam. credit iis, quae dicuntur, qui audit oratorem, uera putat assentitur probat, fidem facit oratio: tu artifex quid quaeris amplius? delectatur audiens 188 multitudo et ducitur oratione et quasi uoluptate quadam perfunditur: quid habes quod disputes? gaudet dolet, ridet plorat, fauet odit, contemnit inuidet; ad misericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum; irascitur mitigatur, sperat timet; haec perinde accidunt ut eorum qui adsunt mentes uerbis et sententiis et actione tractantur; quid est quod exspectetur docti alicuius sententia? quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. denique hoc specimen est popularis iudicii †[in

6 is] quis *Jahn*, ipse *Weidner* ‖ 8 dicatur *Eberhard, item ε et Ernesti § 185, 187* audiant ‖ 9 oratoriis? *coll. § 65, 185, 279, 294* ‖ 12 ii *ε*, hi *L* ‖ 14 itaque . . . 27 intellegam *secl. Campe* ‖ 24 dixerit sane discipulo *Madvig* ‖ 27 id *om. B H M* his *L* ‖ 33 mitigatur *Schuetz*, miratur *L* ‖ 36 quod . . . 37 est *et* 37 in quo ([in] quod *Campe*) . . . p. 42, 1 dissensio *secl. Eberhard*

quo numquam fuit populo cum doctis intellegentibusque dissen-
189 sio: cum multi essent oratores in uario genere dicendi, quis umquam ex his excellere iudicatus est uulgi iudicio, qui non idem a doctis probaretur? quando autem dubium fuit apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret aut Crassum? aderant multi alii; tamen utrum de his potius, dubitasset aliquis, quin alterum, nemo. quid? adulescentibus
51 nobis cum esset Cotta et Hortensius, num quis, cui quidem
190 eligendi potestas esset, quemquam his anteponebat? tum Brutus, quid tu, inquit, quaeris alios? de te ipso nonne quid optarent rei, quid ipse Hortensius iudicaret uidebamus? qui cum partiretur tecum causas, — saepe enim interfui — perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. faciebat ille quidem, inquam, et mihi beneuolentia, credo, ductus tribuebat omnia. sed ego, quae de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo: qui uulgi opinione disertissimi habiti sint,
191 eosdem intellegentium quoque iudicio fuisse probatissimos. nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum, clarum poëtam, ferunt: qui cum conuocatis auditoribus legeret eis magnum illud quod nouistis uolumen suum, et eum legentem omnes praeter Platonem reliquissent, 'legam', inquit, 'nihilo minus: Plato enim mihi unus instar est centum milium'. et recte; poëma enim reconditum paucorum approbationem, oratio popularis assensum uulgi debet mouere. at si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset re-
192 lictus a ceteris, uerbum facere non posset. quid tu, Brute? possesne, si te, ut Curionem quondam, contio reliquisset; ego uero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus est, non cum populo, tamen, si a corona relictus sim, non queam dicere. ita se, inquam, res habet. ut, si tibiae inflatae non referant sonum, abiciendas eas sibi tibicen putet, sic oratori populi aures tamquam tibiae sunt;
52 eae si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tamquam
193 equus non facit, agitandi finis faciendus est. hoc tamen interest, quod uulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione; cum a mediocri aut etiam a malo delectatur, eo est contentus: esse melius non sentit, illud quod est, qualecumque est, probat. tenet enim aures uel mediocris

4 fuit *E. F. Eberhard*, fuisset *L* ‖ 6 at erant *Ernesti* ‖ 8 cui ε, quo *L* 22 centum milium *Camerarius*, omnium. me. illum *L* ‖ 24 mouere *B*² *M*², moueri *L* ‖ 27 posses nisi te *L. em. v* ‖ 36 a malo *v*, malo *L* 37 delectetur *O G*

orator, sit modo aliquid in eo; nec res ulla plus apud animos
hominum quam ordo et ornatus orationis ualet.

Quare quis ex populo, cum Q. Scaeuolam pro M. Coponio 194
dicentem audiret in ea causa, de qua ante dixi, quidquam politius
aut elegantius aut omnino melius aut exspectaret aut posse fieri
putaret? cum is hoc probare uellet, M'. Curium, cum ita heres 195
institutus esset, 'si pupillus ante mortuus esset quam in suam
tutelam uenisset', pupillo non nato heredem esse non posse: quid
ille non dixit de testamentorum iure? de antiquis formulis?
quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres
institueretur? quam captiosum esset populo, quod scriptum 196
esset neglegi, et opinione quaeri uoluntates, et interpretatione
disertorum scripta simplicium hominum peruertere? quam ille 197
multa de auctoritate patris sui, qui semper ius illud esse defen-
derat? quam omnino multa de conseruando iure ciuili? quae
quidem omnia cum perite et scienter, item breuiter et presse et
satis ornate et pereleganter diceret, quis esset in populo, qui
[aut exspectaret aut] fieri posse quidquam melius putaret? at **53**
uero, ut contra Crassus ab adulescente delicato, qui in litore
ambulans scalmum repperisset ob eamque rem aedificare nauem
concupiuisset, exorsus est, similiter Scaeuolam ex uno scalmo
captionis centumuirale iudicium hereditatis effecisse: hocce ille
initio, consecutis multis eiusdem generis sententiis, delectauit
animosque omnium qui aderant in hilaritatem a seueritate tra-
duxit: quod est unum ex tribus, quae dixi ab oratore effici
debere. deinde hoc uoluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc
sensisse: quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam
ueniret, siue non natus siue ante mortuus, Curius heres ut esset:
ita scribere plerosque, et id ualere et ualuisse semper. haec et
multa eiusmodi dicens fidem faciebat: quod est ex tribus ora-
toris officiis alterum. deinde aequum bonum, testamentorum 198
sententias uoluntatesque tutatus est: quanta esset in uerbis captio
cum in ceteris rebus tum in testamentis, si neglegerentur uolun-
tates; quantam sibi potentiam Scaeuola assumeret, si nemo
auderet testamentum facere postea nisi de illius sententia. haec

5 fieri posse *OG ex u. 18* ‖ 8 ueniret *malim ex codd. OP de or. I 180* | 11 captiosum esse *L, em. Ernesti* ‖ 13 peruertere, *u de or. II 177* | 14 qui . . . defenderat *secl. Eberhard* | 16 item *M. Haupt*, tum ita *L* ‖ 18 aut . . . aut *secl. Jahn* | 22 hoc in illo initio consecutus *L* (hoc illum in. c. *Campe*); *restitui* ille *mutuando ab Ellendt*, consecutis *ab edd. uett.*; hoc ille initio, consecutis . . animos[que] . . . aderant ⟨et⟩ *Maduig* ‖ 28 uenisset *B II M*

cum grauiter tum ab exemplis copiose tum uarie tum etiam ridicule et facete explicans eam admirationem assensionemque commouit, dixisse ut contra nemo uideretur: hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem audito altero iudicium suum contemneret; at uero intellegens et doctus audiens Scaeuolam sentiret esse quoddam uberius dicendi genus et ornatius: ab utroque autem causa perorata si quaereretur uter praestaret orator, numquam profecto sapientis iudicium a iudicio uulgi discreparet.

54 199 Qui praestat igitur intellegens imperito? magna re et difficili; si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur amittaturue dicendo illud quidquid est, quod aut effici dicendo oportet aut amitti non oportet. praestat etiam illo doctus auditor indocto, quod saepe, cum oratores duo aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit intellegit. nam illud quod populo non probatur, ne intellegenti quidem auditori probari potest. ut enim ex neruorum sono in fidibus, quam scienter ei pulsi sint, intellegi solet: sic ex animorum motu
200 cernitur, quid tractandis his perficiat orator. itaque intellegens dicendi existimator non assidens et attente audiens, sed uno aspectu et praeteriens de oratore saepe iudicat. uidet oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnumquam etiam circulantem, mittentem ad horas, quaesitorem ut dimittat rogantem: intellegit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis iudicum admouere orationem tamquam fidibus manum. idem si praeteriens aspexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re idque etiam uultu probare uideantur aut, ut auem cantu aliquo, sic illos uiderit oratione quasi suspensos teneri aut, id quod maxime opus est, misericordia odio motu animi aliquo perturbatos esse uehementius: ea si praeteriens, ut dixi, aspexerit, si nihil audiuerit, tamen oratorem uersari in illo iudicio et opus oratorium fieri aut perfectum iam esse profecto intelleget.

55 201 Cum haec disseruissem, uterque assensus est; et ego tamquam de integro ordiens, quando igitur, inquam, a Cotta et Sulpicio haec omnis fluxit oratio, cum hos maxime *cum meo* iudicio tum omnium illius aetatis dixissem probatos, reuertar ad eos ipsos; tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. quoniam

1 cum ab *L, em. v* | 2 facile *L, em v* | 12 dicendo *prius secl. Kraffert* | 16 auditori *secl. Kayser* | 23 oratorem *secl. Weidner* || 35 maxume iudicio illorum hominum et illius aetatis *L, corr. fere Eberhard*; maxime iudicio illorum hominum *Weidner* (*om.* et illius aetatis), m. ⟨et meo⟩ i. et omnium ex illius aetatis ⟨oratoribus⟩ *Jahn*

ergo oratorum bonorum — hos enim quaerimus — duo genera sunt: unum attenuate presseque, alterum sublate ampleque dicentium, etsi id melius est, quod splendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia quae summa sunt iure laudantur. sed 202
cauenda est presso illi oratori inopia et ieiunitas, amplo autem inflatum et corruptum orationis genus. inueniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute; et ut ad infirmitatem laterum perscienter contentionem omnem remiserat, sic ad uirium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. nihil erat in eius oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum atque sanum; illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos iudicum uix posset nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati. fuit enim Sulpicius uel maxime *omnium*, quos quidem 203
ego audiuerim, grandis et, ut ita dicam, tragicus orator: uox cum magna tum suauis et splendida; gestus et motus corporis ita uenustus, ut tamen ad forum, non ad scaenam institutus uideretur; incitata et uolubilis, nec ea redundans tamen nec circumfluens oratio. Crassum hic uolebat imitari, Cotta malebat Antonium; sed ab hoc uis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos. o magnam, inquit, artem! Brutus: si quidem istis, cum summi 204
essent oratores, duae res maximae altera alteri defuit. atque in his oratoribus illud, *inquam*, animaduertendum est, posse esse summos, 56
qui inter se sint dissimiles. nihil enim tam dissimile quam Cotta Sulpicii, et uterque aequalibus suis plurimum praestitit. quare hoc doctoris intellegentis est: uidere, quo ferat natura sua quemque, et ea duce utentem sic instituere, ut Isocratem in acerrimo ingenio Theopompi et lentissimo Ephori dixisse traditum est: alteri se calcaria adhibere, alteri frenos. Sulpicii orationes quae 205
feruntur, eas post mortem eius scripsisse P. Canutius putatur, aequalis meus, homo extra nostrum ordinem meo iudicio disertissimus. ipsius Sulpicii nulla oratio est, saepeque ex eo audiui, cum se scribere neque consuesse neque posse diceret. Cottae pro se lege Varia quae inscribitur, eam L. Aelius scripsit Cottae rogatu. fuit is omnino uir egregius et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Graecis litteris et Latinis, antiquitatisque nostrae et in inuentis rebus et in actis scrip-

3 *an* ⟨est⟩ et*?* ‖ 12 nec ... diceret *secl. Weidner* ‖ 14 omnium *add.* ε ‖ 22 maxume *L, em.* ε ‖ 23 inquam *hic add. Weidner* | est *om. B H M* ‖ 25 Sulpicio *L, em. Madvig* | 28 et lentissimo *Vogel ex Quintil. II 8, 11,* et lenissimum *GM*[1], E denissimo *O*[1], et lenissimo *O*[2] *uetus C* | 30 Cānutius *B H*[1]*M*[2]*O*[2] ‖ 33 consuesse *F*, consueuisse *C*

torumque ueterum litterate peritus. quam scientiam Varro noster
206 acceptam ab illo auctamque per sese, uir ingenio praestans omnique doctrina, pluribus et illustrioribus litteris explicauit. sed
idem Aelius Stoicum se uoluit, orator autem nec studuit umquam nec fuit; scribebat tamen orationes, quas alii dicerent, ut Q. Metello . . . F., ut Q. Caepioni, ut Q. Pompeio Rufo; quamquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non
207 sine Aelio. his enim scriptis etiam ipse interfui, cum essem apud Aelium adulescens eumque audire perstudiose solerem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorem minimeque inep-
57 tum, Aelianas leues oratiunculas uoluisse existimari suas. his duobus eiusdem aetatis annumerabatur nemo tertius; sed mihi placebat Pomponius maxime uel dicam minime displicebat. locus erat omnino in maximis causis praeter eos, de quibus supra dixi, nemini; propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in causis recipiendis erat, fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere aut ad Caesarem; *rarius* Cotta *et* Sulpicius expetebantur. ita ab his sex patronis causae illustres agebantur; neque tam multa quam nostra aetate iudicia fiebant, neque hoc, quod nunc fit, ut causae singulae defenderentur a pluribus, quo nihil
208 est uitiosius. respondemus iis quos non audiuimus: in quo primum saepe aliter est dictum, aliter ad nos relatum; deinde magni interest coram uidere me, quemadmodum aduersarius de quaque re asseueret, maxime autem, quemadmodum quaeque res audiatur. sed nihil uitiosius quam, cum unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam, cum sit ab altero
209 perorata. omnium enim causarum unum est naturale principium, una peroratio; reliquae partes, quasi membra suo quaeque loco locata, suam et uim et dignitatem tenent. cum autem difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conueniat: quanto difficilius cauere, ne quid dicas, quod non conueniat eius orationi qui ante te dixerit: sed quia et labor multo maior est totam causam quam partem dicere, et quia plures ineuntur gratiae, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem libenter asciuimus.
58
210 Erant tamen quibus uideretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse uerbis utebatur et quia Latine non

4 Stoicum se *ego*, Stoicus *L*, Stoicus esse *v* ‖ 6 Balearici *suppl. Lambin* | caepione *L*, *em. v* | 8 scriptis *om. O*[1] (*hab. C et O*[2] *uetus*), scribentibus *Kraffert*, scribendis *Lambin* ‖ 18 rarius *add. Eberhard*, *alii alia* | et *add. v*; *malim* C. ⟨raro, rarius⟩ S. expetebatur ‖ 22 his *FOG* ‖ 32 ipse] *v. Naegelsbach Lat. Stil.* § *91, 4* (*coni. alii* ipsum, *Ernesti* tibi ipse non conuenias ‖ 33 te *om. HG*

pessime loquebatur usu, credo, aliquo domestico; nam litterarum admodum nihil sciebat: sed magni interest, quos quisque audiat cotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, paedagogi, matres etiam loquantur. legimus epistulas Corneliae, 211
matris Gracchorum: apparet, filios non tam *in* gremio educatos quam in sermone matris. auditus est nobis Laeliae C. F. saepe sermo: ergo illam patris elegantia tinctam uidimus, et filias eius Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus, et neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. ego uero, ac libenter quidem, inquit Brutus; et eo libentius, quod L. Crassi erat filia. quid 212
Crassum? inquam; illum censes, istius Liciniae filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit; et uero hic Scipio, collega meus, mihi sane bene et loqui uidetur et dicere. recte inquam, iudicas, Brute; etenim istius genus est ex ipsius sapientiae stirpe generatum. nam et de duobus auis iam diximus, Scipione et Crasso, et de tribus proauis, Q. Metello, cuius quattuor *illi* filii, P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi priuatus in libertatem rem publicam uindicauit, Q. Scaeuola augure, qui peritissimus iuris idemque percomis est habitus. iam duorum abauorum quam est illustre 213
nomen, P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est Corculum dictus, alterius omnium sapientissimi, C. Laelii. o generosam, inquit, stirpem et, tamquam in unam arborem plura genera, sic in istam domum multorum insitam atque innatam sapientiam! similiter 59
igitur suspicor, ut conferamus parua magnis, Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone assuefactam domum; et eo magis hoc iudico, quod neminem ex his quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognoui in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. nullum ille poëtam 214
nouerat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat; non publicum ius, non priuatum et ciuile cognouerat. quamquam hoc quidem fuit etiam in aliis et magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus uidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. sed ei tamen unum illud habebant: dicendi opus elaboratum; idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua partium earum omnino nihil poterat: in quacumque enim una plane clauderet, orator esse non posset;

5 in *add. v* ‖ 6 C. *om. FO*[1] ‖ 18 illi *add. Jahn* | filii ⟨consulares⟩ *Campe; u. § 81* ‖ 19 Ti. *om. F* ‖ 20 perconus *M*[2], pa[t]ronus *ε* ‖ 25 innatam *Schuetz.* inseminatam *malim,* inluminatam *L* ‖ 26 *an* igitur ⟨inquam⟩ *?* ‖ 33 hoc *v,* hic *F,* id *C* ‖ 37 partium *ego,* parte *L, secl. Vassis* (*u. § 25*)

215 sed tamen alius in alia excellebat magis. reperiebat quid dici opus esset, et quo modo apparari, et quo loco locari, memoriaque ea comprehendebat Antonius, excellebat autem actione: erantque ei quaedam ex his paria cum Crasso, quaedam etiam superiora; at Crassi magis nitebat oratio. nec uero Sulpicio neque Cottae dicere possumus neque cuiquam bono oratori rem ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuisse.
216 itaque in Curione hoc uerissime iudicari potest, nulla re una magis oratorem commendari quam uerborum splendore et copia. nam cum tardus in cogitando tum in struendo dissipatus fuit.
60 reliqua duo sunt, agere et meminisse: in utroque cachinnos irridentium commouebat. motus erat is, quem et C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in utramque partem toto corpore uacillante quaesiuit, quid loqueretur e luntre, et Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam: is cum tribunus plebis Curionem et
217 Octauium consules produxisset, Curioque multa dixisset sedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat fasciis et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus, 'numquam', inquit, 'Octaui, collegae tuo gratiam referes: qui nisi se suo more iactauisset, hodie te istic muscae comedissent'. memoria autem ita fuit nulla, ut aliquotiens tria cum proposuisset, aut quartum adderet aut tertium quaereret: qui in iudicio priuato uel maximo, cum ego pro Titinia Cottae perorauissem, ille contra me pro Ser. Naeuio diceret, subito totam causam oblitus est idque uene-
218 ficiis et cantionibus Titiniae factum esse dicebat. magna haec immemoris ingenii signa! sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis obliuiscebatur, quid paulo ante posuisset: ut in eo libro, ubi se exeuntem e senatu et cum Pansa nostro et cum Curione filio colloquentem facit [cum senatum Caesar consul habuisset] omnisque ille sermo ductus *est* e percontatione filii, quid in senatu esset actum, in quo multis uerbis cum inueheretur in Caesarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu misso,

2 apparari *Campe*, praeparare *L* ‖ 4 erantque *FO*, erant *C* | ex is *F* ‖ 5 nec uero . . . 7 defuisse *secl. Eberhard* ‖ 10 in struendo *F*, in instruendo *C* ‖ 14 quid *Campe*, quis *L et Quintil. XI 3,129* | loquetur *L* | eluntre *FMG*, cluntre *O*¹, cli intre *BH*, in luntre *Quintil.*, e lintre *O*² *al.* | siccinius *BHM* ‖ 28 obliuisceretur *Manutius* | 30 . Cum *F*, cum *C* | cum . . . habuisset] *secl. Ernesti* ‖ 31 ductus est *Baiter*, ductus *L*, ducitur *v* | 32 in quo . . . 34 misso *secl. Eberhard* | 33 disputatioque . . . 34 dialogorum *secl. Kayser*

quem senatum Caesar consul habuisset, reprehendit eas res,
quas idem Caesar anno post et deinceps reliquis annis ad-
ministrauit in Gallia. tum Brutus admirans, tantamne fuisse 61
obliuionem, inquit, in scripto praesertim, ut ne legens quidem 219
umquam senserit, quantum flagitii commisisset? quid autem, in-
quam, Brute, stultius quam, si ea uituperare uolebat quae uitu-
perauit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum
iam tempora praeterissent? sed ita totus errat, ut in eodem
sermone dicat, in senatum se Caesare consule non accedere, et
id dicat ipso consule exiens e senatu. iam qui hac parte animi,
quae custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset
ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset,
huic minime mirum est ex tempore dicenti solitam effluere
mentem. itaque cum ei nec officium deesset et flagraret studio
dicendi, perpaucae ad eum causae deferebantur. orator autem, 220
uiuis etiam aequalibus, proximus optimis numerabatur, propter
uerborum bonitatem, ut ante dixi, et expeditam ac profluentem
quodammodo celeritatem. itaque eius orationes aspiciendas tamen
censeo. sunt illae quidem languidiores, uerum tamen possunt augere
et quasi alere id bonum, quod in illo non mediocriter fuisse con-
cedimus: quod habet tantam uim, ut solum sine aliis in Curione
speciem oratoris alicuius effecerit. sed ad instituta redeamus.

In eodem igitur numero eiusdem aetatis C. Carbo fuit,
illius eloquentissimi uiri filius, non satis acutus orator; sed tamen
orator numeratus est. erat in uerbis grauitas, et facile dicebat, 62 221
et auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. acutior Q.
Varius rebus inueniendis nec minus uerbis expeditus; fortis uero
actor et uehemens et uerbis nec inops nec abiectus, et quem
plane oratorem dicere auderes Cn. Pomponius, lateribus pugnans,
incitans animos, acer acerbus criminosus. multum ab his aberat
L. Fufius; tamen ex accusatione M'. Aquilii diligentiae fructum
ceperat. nam M. Drusum, tuum magnum auunculum, grauem 222
oratorem ita dumtaxat cum de re publica diceret, L. autem Lu-
cullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, iuris quoque et
publici et priuati sane peritum, M. Lucullum, M. Octauium Cn. F.,
qui tantum auctoritate dicendoque ualuit, ut legem Semproniam
frumentariam populi frequentis suffragiis abrogauerit, Cn. Octa-

2 administrauit *M*, administrauisset *C* ‖ 9 senatu *L*, *em.* *ε* | et *Lambin*, sed *L* ‖ 12 ut . . . posuisset *secl. Eberhard* ‖ 16 uiuis etiam *ego*, uiuis eius *L*, a temporis eius *Maduig*, a suis *Piderit* (*u. § 80. 227. 228, 270. 333*). ‖ 20 non *addidi* ‖ 23 fuit *secl. Vassis* (Cai *uel* Aruina?) ‖ 24 ⟨is⟩ non *Jahn* (*u. § 207*) ‖ 31 tametsi *Eberhard* ‖ 32 cepit?

uium M. F., M. Catonem patrem, Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie [id est a iudiciis] et in praesidiis rei publicae,
223 cui facile satis facere possint, collocemus. eodem Q. Caepionem referrem, nisi nimis equestri ordini deditus a senatu dissedisset. Cn. Carbonem M. Marium et ex eodem genere complures, minime dignos elegantis conuentus auribus, aptissimos cognoui turbulentis contionibus. quo in genere, ut in his perturbem aetatum ordinem, nuper L. Quinctius fuit; aptior etiam Palicanus auribus
224 imperitorum. et quoniam huius generis facta mentio est: seditiosorum omnium post Gracchos L. Appuleius Saturninus eloquentissimus uisus est; magis specie tamen et motu atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copia aut mediocritate prudentiae. longe autem post natos homines improbissimus C. Seruilius Glaucia, sed peracutus et callidus cum primisque ridiculus. is ex summis et fortunae et uitae sordibus [in praetura] consul factus essset, si rationem eius haberi licere iudicatum esset; nam et plebem tenebat et equestrem ordinem beneficio legis deuinxerat. igitur praetor, eodem die quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flacco consulibus publice est interfectus: homo simillimus Atheniensis Hyperboli, cuius improbi-
225 tatem ueteres Atticorum comoediae notauerunt. quos Sex. Titius consecutus *est*, homo loquax sane et satis acutus, sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. [ita cauendum est ne quid in agendo dicen-
63 do facias, cuius imitatio rideatur]. sed ad paulo superiorem aetatem reuecti sumus; nunc ad eam, de qua aliquantum sumus locuti, reuertamur.

226 Coniunctus igitur Sulpicii aetati P. Antistius fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Iulii illam consulatus petitionem extraordinariam, ueram causam agens, est probatus; et eo magis, quod eandem causam cum ageret eius collega, ille ipse Sulpicius, hic plura et acutiora dicebat. itaque post tribunatum primo multae ad eum causae,
227 deinde omnes maximae quaecumque erant deferebantur: rem uidebat acute, componebat diligenter, memoria ualebat; uerbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abiectis; ex-

---

2 id est a iudiciis *secl. Manutius* ‖ 7 cognitionibus *L, em. v* ‖ 9 etiam. ⟨M.⟩ *?* ‖ 15 ex . . . in] in . . . ex *Campe* | in praetura *secl. Schenkl* ‖ 16 pr. ⟨paene⟩ c. f. est. [si . . . esset]. nam . . . deuinxerat. [is . . . interf.] *coni. Eberhard* ‖ 18 igitur *ego*, is *L* ‖ 22 est *hic add. Jahn* | dissolutus *B¹H et Campe* ‖ 24 ita . . . 25 rideatur *seclusi* (irrideatur *Friedrich*) ‖ 26 reiecti *O¹G* ‖ 35 maxime *L, em. ε*

pedita autem erat et perfacile currens oratio; erat eius quidam tamquam habitus non inurbanus; actio paulum cum uitio uocis tum etiam ineptiis claudicabat. hic temporibus floruit iis, quibus inter profectionem reditumque L. Sullae sine iure fuit et sine ulla dignitate res publica; hoc etiam magis probabatur, quod erat ab oratoribus quaedam in foro solitudo: Sulpicius occiderat, Cotta aberat et Curio, uiuebat e reliquis patronis eius aetatis nemo praeter Carbonem et Pomponium, quorum utrumque facile **62** superabat. inferioris autem aetatis erat proximus L. Sisenna, 228 doctus uir et studiis optimis deditus, bene Latine loquens, narus rei publicae, non sine facetiis, sed neque laboris multi nec satis uersatus in causis; interiectusque inter duas aetates Hortensii et Sulpicii nec maiorem consequi poterat et minori necesse erat cedere. huius omnis facultas ex historia ipsius perspici potest; quae cum facile omnes uincat superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptionis nondum sit satis Latinis litteris illustratum. nam Q. Hortensii admodum adulescentis ingenium, ut Phidiae signum, simul aspectum et probatum est. is L. Crasso Q. Scaeuola consulibus primum in 229 foro dixit, et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum qui adfuerunt, tum ipsorum consulum, qui omnes intellegentia anteibant, iudicio discessit probatus. undeuiginti annos natus erat eo tempore, est autem L. Paulo C. Marcello consulibus mortuus: ex quo uidemus, eum in patronorum numero annos quattuor et quadraginta fuisse. hoc de oratore paulo post plura dicemus; hoc autem loco uoluimus [aetatem] in disparem oratorum aetatem includere. quamquam id quidem omnibus usu uenire necesse fuit, quibus paulo longior uita contigit, ut et cum multo maioribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur: ut Accius isdem aedilibus ait se et Pacuuium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset. sic Hortensius non cum suis aequa- 230 libus solum, sed et mea cum aetate et cum tua, Brute, et cum aliquanto superiore coniungitur: si quidem et Crasso uiuo dicere solebat, et magis iam etiam uigebat cum Antonio et, Philippo iam sene pro Cn. Pompei bonis dicente, in illa causa,

1 quidem *L, em. Manutius* ‖ 3 iis ε, his *L* ‖ 4 syllae *L, em. F*² ‖ 5 ulla *secl. Jahn* | et am] etiam autem *F O* ‖ 13 maioris *L, em. v* ‖ 17 nam. Q. *O G*², Nam. q: *F*, Nāq3 *C* ‖ 25 hoc … 27 includere *secl. Eberhard* ‖ 26 ⟨eius⟩ aet. *Margyraff*, aet. ⟨eius⟩ *H. Stephanus* | aetatem *secl. Schuetz* ‖ 27 aetatem *om. O* ‖ 30 edilibus *O G*, et edibus *F*, edibus *C* ‖ 31 cum *v*, quo *L* ‖ 35 uigente florebat *Kayser* | cum Antonio et *Maduig*, Antonio et cum *L* ‖ 36 dicens *Schuetz*

adulescens cum esset, princeps fuit, et in eorum, quos in Sulpicii aetate posui, numerum facile peruenerat, et suos inter aequales M. Pisonem M. Crassum Cn. Lentulum P. Lentulum Suram, longe praestitit, et mę adulescentem nactus, octo annis minorem quam erat ipse, multos annos in studio eiusdem laudis exercuit et tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio
65 dixit, paulo ante mortem.

231 Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, peruenerimus tam multis inter nostrum tuumque initium dicendi interpositis oratoribus: ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum qui uiuerent nominare, ne uos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque iudicarem, eos qui iam sunt mortui nominabo. tum Brutus, non est, inquit, ista causa quam dicis, quam ob rem de iis qui uiuunt nihil uelis dicere. quaenam igitur, inquam, est? uereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet, et ii tibi suscenseant, quos praeterieris. quid? uos, inquam, tacere non poteritis? nos quidem, inquit, facillime; sed tamen te arbitror malle ipsum tacere, quam taciturnitatem nostram experiri. tum ego, uere tibi, inquam, Brute, dicam:
232 non me existimaui in hoc sermone usque ad hanc aetatem esse uenturum; sed ita traxit ordo aetatum orationem, ut iam ad minores etiam peruenerim. interpone igitur, inquit, si quos uidetur; deinde redeamus ad te et ad Hortensium. immo uero, inquam, ad Hortensium; de me alii dicent, si qui uolent. minime uero, inquit. nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior uidetur, quod propero audire de te; nec uero tam de uirtutibus dicendi tuis, quae cum omnibus tum certe mihi notissimae sunt, quam quod gradus tuos et quasi processus
233 dicendi studeo cognoscere. gerctur, inquam, tibi mos, quoniam me non ingenii praedicatorem esse uis sed laboris mei. uerum interponam, ut placet, alios, et a M. Crasso, qui fuit aequalis Hortensii, exordiar.

66 Is igitur mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura, labore et industria et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam et gratiam in principibus patronis aliquot annos fuit. in huius oratione sermo Latinus erat, uerba non abiecta, res compositae diligenter, nullus flos tamen neque lumen ullum, animi magna, uocis parua contentio, omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur. nam huius aequalis et inimicus

4 n. ⟨aemulum⟩ *Kayser* ‖ 5 stadio *Riuius* ‖ 11 eligeretis *L, em. v* ‖ 14 iis M, his *C* ‖ 16 ii O^2 *uetus FG*, ut O^1, is *C* ‖ 19 uere inquam tibi *B H M*

C. Fimbria non ita diu iactare se potuit; qui omnia magna uoce dicens uerborum sane bonorum cursu quodam incitato ita furebat tamen, ut mirarere tam alias res agere populum, ut esset insano inter disertos locus. Cn. autem Lentulus multo maiorem 234 opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat; qui cum esset nec peracutus, quamquam et ex facie et ex uultu uidebatur, nec abundans uerbis, etsi fallebat in eo ipso: sic interuallis exclamationibus, uoce suaui et canora, admirando *ore* irretiebat [calebat] in agendo, ut ea quae deerant non desiderarentur. ita, tamquam Curio copia nonnulla uerborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum: sic Lentulus ceterarum uirtutum dicendi mediocritatem actione occultauit, in qua excellens fuit. nec 235 multo secus P. Lentulus, cuius et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formae dignitas, corporis motus plenus et artis et uenustatis, uocis et suauitas et magnitudo. [scilicet in hoc nihil praeter actionem fuit, cetera etiam minora quam in superiore.] 67 M. Piso quidquid habuit, habuit ex disciplina maximeque 236 ex omnibus, qui ante fuerunt, Graecis doctrinis eruditus fuit. habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat: quod erat in reprehendendis uerbis uersutum et sollers, sed saepe stomachosum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem [quasi cursum] forensem diutius non tulit, quod et corpore erat infirmo et hominum ineptias ac stultitias, quae deuorandae nobis sunt, non ferebat iracundiusque respuebat siue morose, ut putabatur, siue ingenuo liberoque fastidio. igitur cum satis floruisset adulescens, minor haberi est coeptus postea: deinde ex uirginum iudicio magnam laudem est adeptus, et ex eo tempore quasi reuocatus in cursum tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem; postea quantum detraxit ex studio, tantum amisit ex gloria P. Murena mediocri ingenio, sed magno 237 studio rerum ueterum, litterarum et studiosus et non imperitus, multae industriae et magni laboris fuit. C. Censorinus Graecis litteris satis doctus, quod proposuerat explicans expedite, non inuenustus actor, sed iners et inimicus fori. L. Turius paruo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat saepe*que* dicebat;

8 ore *add. Friedrich* | irretiebat *Schuetz* (ualebat *Ernesti*), inridebat. calebat *L*, ad mirandum illiciebat, ⟨ita⟩ calebat *Maduig* 12 in qua … fuit *secl. Weidner* | neque *F* ‖ 15 scilicet *ego*, sic *L*, sed *Orelli* | scilicet … 16 superiore *seclusi* ‖ 22 quasi cursum *secl. Jahn* ‖ 25 igitur *ego*, is *L*, itaque *Kayser* ‖ 31 litterarum . . . imperitus *not. Eberhard* 34 Thorius *Pighius* ‖ 35 saepeque *ego*, et saepe *Bake*, saepe *L*

238 itaque ei paucae centuriae ad consulatum defuerunt. C. Macer
auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum dili-
gentissimus. huius si uita, si mores, si uultus denique non om-
nem commendationem ingenii euerteret, maius nomen in patronis
fuisset. non erat abundans, non inops tamen; non ualde nitens,
non plane horrida oratio; uox gestus et omnis actio sine lepore;
at in inueniendis componendisque rebus mira accuratio, ut non
facile in ullo diligentiorem maioremque cognouerim, sed eam,
ut citius ueteratoriam quam oratoriam diceres. hic etsi etiam
in publicis causis probabatur, tamen in priuatis illustriorem ob-
68 239 tinebat locum. C. deinde Piso statarius et sermonis plenus
orator, minime ille quidem tardus in excogitando, uerum tamen
uultu et simulatione multo etiam acutior quam erat uidebatur.
nam eius aequalem M'. Glabrionem bene institutum aui Scaeuolae
diligentia socors ipsius natura neglegensque tardauerat. etiam
L. Torquatus elegans in dicendo, in existimando admodum pru-
dens, toto genere perurbanus. meus autem aequalis Cn. Pompeius,
uir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset,
nisi eum maioris gloriae cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset.
erat oratione satis amplus, rem prudenter uidebat; actio uero
eius habebat et in uoce magnum splendorem et in motu summam
240 dignitatem. noster item aequalis D. Silanus, uitricus tuus, studii
ille quidem habuit non multum, sed acuminis et orationis satis.
Q. Pompeius A. F., qui Bithynicus dictus est, biennio quam nos
fortasse maior, summo studio discendi multaque doctrina, incre-
dibili labore atque industria: quod scire possum; fuit enim me-
cum et cum M. Pisone cum amicitia tum studiis exercitationibus-
que coniunctus. huius actio non satis commendabat orationem;
241 in hac enim satis erat copiae, in illa autem leporis parum. erat
eius aequalis P. Autronius, uoce peracuta atque magna nec alia
re ulla probabilis, et L. Octauius Reatinus, qui cum multas iam
causas diceret, adulescens est mortuus, — is tamen ad dicendum
ueniebat magis audacter quam parate —; et C. Staienus, qui se
ipse adoptauerat et de Staieno Aelium fecerat, feruido quodam
et petulanti et furioso genere dicendi; quod quia multis gratum
erat et probabatur, ascendisset ad honores, nisi in facinore mani-
69 242 festo deprehensus poenas legibus et iudicio dedisset. eodem
tempore C. L. Caepasii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti
homines et repentini, quaestores celeriter facti sunt, oppidano

1 ei *v*, et *L* | C. Macer *v*, Cancer *L* ‖ 7 accuratio] cura ac ratio *Madvig* ‖ 14 aui *v*, aut *L* ‖ 20 orator *H* ‖ 25 dicendi *L*, *em. Lambin; u. p. 34, 9. 56, 21*

quodam et incondito genere dicendi. addamus huc etiam, ne quem uocalem praeterisse uideamur, C. Cosconium Calidianum, qui, nullo acumine, eam tamen uerborum copiam, si quam habebat, praebebat populo cum multa concursatione magnoque clamore. quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarum. is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat [multorum] oboedire tempori multorumque uel honori uel periculo seruire. his enim rebus, infimo loco natus, 243
et honores et pecuniam et gratiam consecutus etiam in patronorum — sine doctrina, sine ingenio! — aliquem numerum peruenerat. sed ut pugiles inexercitati, etiam si pugnos et plagas Olympiorum cupidi ferre possunt, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni iam fortuna prospere functus labores etiam magnos excepisset, illius iudicialis anni seueritatem quasi solem non tulit.

Tum Atticus, tu quidem de faece, inquit, hauris idque iam 244
dudum; sed tacebam: hoc uero non putabam, te usque ad Staienos et Autronios esse uenturum. non puto, inquam, existimare te ambitione me labi, quippe de mortuis; sed ordinem sequens in memoriam notam et aequalem necessario incurro. uolo autem hoc perspici: omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint, memoria quidem dignos perpaucos, [uerum] qui omnino nomen habuerint non ita multos fuisse. sed ad sermonem institutum reuertamur. T. Torquatus T. F. et doctus uir ex Rhodia 70 245
disciplina Molonis et a natura ad dicendum satis solutus atque expeditus [cui si uita suppeditauisset, sublato ambitu consul factus esset] plus facultatis habuit ad dicendum quam uoluntatis. itaque studio huic non satisfecit, officio uero nec in suorum necessariorum causis nec in sententia senatoria defuit. etiam M. 246
Pontidius municeps noster multas priuatas causas actitauit, celeriter sane uerba uoluens nec hebes in causis uel dicam plus etiam quam non hebes, sed efferuescens in dicendo stomacho saepe iracundiaque uehementius; ut non cum aduersario solum, sed etiam, quod mirabile esset, cum iudice ipso, cuius delenitor esse debet orator, iurgio saepe contenderet. M. Messala, minor natu quam nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere uerborum; prudens acutus, minime incautus patronus, in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multae operae multarumque causarum. duo etiam Metelli, Celer et 247

7 multorum *secl. Gruter* ‖ 14 quasi solem *not. Eberhard* (*u. § 201. 288*) 21 indignos *B H M* ¦ uerum *secl. Maduig* (*an* uideri?) ‖ 22 ita] tam *O G* 25 cui] qui *Kayser* ‖ 33 est *Meyer*; *at u. p. 25, 13* ‖ 35 minus *O G*

Nepos, *non*nihil in causis uersati nec sine ingenio nec indocti,
hoc erant populare dicendi genus assecuti. Cn. autem Lentulus
Marcellinus nec umquam indisertus et in consulatu pereloquens
uisus est: non tardus sententiis, non inops uerbis, uoce canora,
facetus satis. C. Memmius L. F. perfectus litteris, sed Graecis,
fastidiosus sane Latinarum: argutus orator uerbisque dulcis, sed
fugiens non modo dicendi, uerum etiam cogitandi laborem, tan-
tum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriae.

71 248 Hoc loco Brutus, quam uellem, inquit, de his etiam orato-
ribus, qui hodie sunt, tibi dicere liberet; et, si de aliis minus,
de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Caesare et
Marcello, audirem non minus libenter quam audiui de iis qui
fuerunt. cur tandem? inquam, an exspectas, quid ego iudicem
de istis, qui tibi sunt aeque noti ac mihi? mihi mehercule, in-
quit, Marcellus satis est notus, Caesar autem parum; illum enim
saepe audiui, hic, cum ego iudicare iam aliquid possem, abfuit.
249 quid igitur de illo iudicas, *inquam*, quem saepe audiuisti? quid
censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? ne ego,
inquam, si ita est, uelim tibi eum placere quam maxime. atqui
et ita est, inquit, et uehementer placet; nec uero sine causa.
nam et didicit et omissis ceteris studiis unum id egit seseque
250 cotidianis commentationibus acerrime exercuit. itaque et lectis
utitur uerbis et frequentibus *sententiis*, et splendore uocis et
dignitate motus fit speciosum et illustre quod dicit, omniaque
sic suppetunt, ut ei nullam deesse uirtutem oratoris putem;
maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, quod liceat in
hoc communi nostro et quasi fatali malo, consoletur se cum
conscientia optimae mentis tum etiam usurpatione et renouatione
doctrinae. uidi enim Mytilenis nuper uirum atque, ut dixi, uidi
plane uirum. itaque cum eum antea tui similem in dicendo
uiderim, tum uero nunc a doctissimo uiro tibique, ut intellexi,
amicissimo, Cratippo, instructum omni copia multo uidebam
251 similiorem. hic ego, etsi, inquam, de optimi uiri nobisque ami-
cissimi laudibus libenter audio, tamen incurro in memoriam
communium miseriarum, quarum obliuionem quaerens hunc ip-
sum sermonem produxi longius. sed de Caesare cupio audire,
72 quid tandem Atticus iudicet. et ille, praeclare, inquit, tibi constas,

1 nonnihil *v*, nihil *L* ‖ 2 Cn. *Manutius*, . G. *L* ‖ 16 iam *om.* *BHM* ‖ 17 inquam *add. Jahn* | audisti *BHM* ‖ 18 (id quod agniturus es) *Maduig* ‖ 19 atque *L*, *em.* *v* ‖ 23 sententiis *add. Jahn* | uocis et *v*, uocis *L* ‖ 24 dicitur *L* (*om.* *G*), *em.* *Orelli* ‖ 26 quod *Peter*, cum *L* ‖ 32 gratippo *BHMG*[1]

ut de his qui nunc sint nihil uelis ipse dicere; et hercule si sic
ageres, ut de iis egisti qui iam mortui sunt, neminem ut praetermitteres: ne tu in multos Autronios et Staienos incurreres.
quare siue hanc turbam effugere uoluisti siue ueritus *es*, ne quis
se aut praeteritum aut non satis laudatum queri posset, de
Caesare tamen potuisti dicere, praesertim cum et tuum de illius
ingenio notissimum iudicium esset nec illius de tuo obscurum.
sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Caesare et ipse ita iudico 252
et de hoc huius generis acerrimo existimatore saepissime audio,
illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime; nec id
solum domestica consuetudine, ut dudum de Laeliorum et Muciorum familiis audiebamus, sed, quamquam id quoque credo
fuisse, tamen, ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis
litteris et iis quidem reconditis et exquisitis summoque studio
et diligentia est consecutus: qui etiam in maximis occupationibus 253
ad te ipsum, inquit in me intuens, de ratione Latine loquendi
accuratissime scripserit primoque in libro dixerit uerborum dilectum originem esse eloquentiae, tribueritque, mi Brute, huic
nostro, qui me de illo maluit quam se dicere, laudem singularem;
nam scripsit his uerbis, cum hunc nomine esset affatus: 'ac si,
cogitata *ut* praeclare eloqui possent, nonnulli studio et usu
elaborauerunt, cuius te paene principem copiae atque inuentorem
bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus: huncce facile cotidianum nouisse sermonem num 73
pro derelicto est habendum?' tum Brutus, amice, hercule, inquit, 254
et magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque
inuentorem copiae dixerit, quae erat magna laus, sed etiam bene
meritum de populi Romani nomine et dignitate. quo enim uno
uincebamur a uicta Graecia, id aut ereptum illis est aut certe
nobis cum Graecis communicatum. hanc autem, inquit, gloriam 255
testimoniumque Caesaris non tuae quidem supplicationi, sed
triumphis multorum antepono. et recte quidem, inquam, Brute;
modo sit hoc Caesaris iudicii, non beneuolentiae testimonium.
plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille,
si modo est aliquis, qui non illustrauit modo, sed etiam genuit

2 his *H*, iis *C* ‖ 4 es *add. v* ‖ 7 nec *F*, ne *C* ‖ 15 qui *Schuetz*, quin *L* ‖ 17 scripsit (*sic F*) ... dixit (disserit *F*³) ... tribuitque *coni. Eberhard* ‖ 21 ut *hic addidi, v ante* cogitata ‖ 24 huncce facile *ego*, hunc facile et *L*, hunc facilem et *v* | num *Lallemand*, nunc *L* ‖ 25 derelicto *Lambin*, reiculo *Maduig*, relicto *L* ‖ 30 grecis *FOG*, illis *C* ‖ 31 tuae quidem supplicationi non sed *L*, *transposui* (t. qu. s minus sed *Weidner*)

in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella 256 expugnauerunt: ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi! uerum quidem si audire uolumus: omissis illis diuinis consiliis, quibus saepe constituta est imperatorum sapientia salus ciuitatis aut belli aut domi, multo magnus orator praestat minutis imperatoribus. 'at prodest plus imperator.' quis negat? sed tamen — non metuo ne mihi acclametis; est autem quod sentias dicendi libere locus — malim mihi L. Crassi unam pro M'. Curio dictionem quam castellanos triumphos duo. 'at plus interfuit rei publicae castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam 257 M'. Curii.' credo; sed Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quam Mineruae signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam esse mallem, quam uel optimum fabrum tignarium. quare non quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit ponderandum est: praesertim cum pauci pingere egregie possint aut fingere, operarii autem aut baiuli deesse non possint. sed perge, Pomponi, de Caesare et redde quae restant.

74 258 Solum quidem, inquit ille, et quasi fundamentum oratoris uides: locutionem emendatam et Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiae, sed quasi bonae consuetudinis. mitto C. Laelium P. illum Scipionem: aetatis illius ista fuit laus, tamquam innocentiae, sic Latine loquendi — nec omnium tamen, nam illorum aequales Caecilium et Pacuuium male locutos uidemus — sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc uixerant, neque eos aliqua barbaries domestica infuscauerat, recte loquebantur. sed hanc certe rem deteriorem uetustas fecit et Romae et in Graecia. confluxerunt enim et Athenas et in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diuersis locis. quo magis expurgandus est sermo et adhibenda tamquam obrussa ratio, quae mutari non potest, nec utendum prauissima consuetudinis regula. T. Flamininum, qui cum Q. Metello consul 259 fuit, pueri uidimus: existimabatur bene Latine, sed litteras nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum, sed tamen suauitas uocis et lenis appellatio litterarum bene loquendi famam confecerat. Cotta, qui se ualde dilatandis litteris a similitudine Graecae locutionis abstraxerat

8 liber *L, em. Jahn* | L. *om. F* ‖ 9 duos O^2 ‖ 14 tignarium G^2, tignuarium *L* | 16 baiuli *F*, baioli *C* ‖ 21 P. illum *ego*, pilum F^1 *O B H*, P. F^2 G^2 *al. M* ‖ 25 nec *M* (nec os al. *Ernesti*) | aliqua barbaries O^2 G^2 *al.*, alique barbari in *L* ‖ 27 enim et *F O G*, enim *C* ‖ 29 tamquam *Manutius*, quam tum *F*, quantum *O G*, quam *C* ‖ 31 Flaminium *L, em. v.* ‖ 32 <loqui> sed *Kayser*) at *u Or.* § 72 | 35 quia *L, em. Ernesti*

sonabatque contrarium Catulo subagreste quiddam planeque
subrusticum, alia quadam quasi inculta et siluestri uia ad eandem laudem peruenerat. Sisenna autem quasi emendator sermonis usitati cum esse uellet, ne a C. Rusio quidem accusatore
deterreri potuit, quominus inusitatis uerbis uteretur. quidnam 260
istuc est? inquit Brutus; aut quis est iste C. Rusius? et ille,
fuit accusator, inquit, uetus, quo accusante C. Hirtilium Sisenna
defendens dixit quaedam eius ‘sputatilica’ esse crimina. tum 75
C. Rusius, circumuenior, inquit, iudices, nisi subuenitis; Sisenna
quid dicat nescio, metuo insidias. ‘sputatilica’! quid est hoc?
‘sputa’ quid sit scio, ‘tilica’ nescio — maximi risus! sed ille
tamen familiaris meus recte loqui putabat esse inusitate loqui.
Caesar autem rationem adhibens consuetudinem uitiosam et 261
corruptam pura et incorrupta consuetudine emendat. itaque
cum ad hanc elegantiam uerborum Latinorum — quae, etiamsi
orator non sis, et sis ingenuus ciuis Romanus, tamen necessaria
est — adiungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum uidetur
tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. hanc
cum habeat praecipuam laudem, in communibus non uideo cui
debeat cedere. splendidam quandam minimeque ueteratoriam
rationem dicendi tenet, uoce motu forma etiam magnificam et
generosam quodammodo. tum Brutus: orationes quidem eius 262
mihi uehementer probantur complures autem legi, atque etiam
commentarii, quos idem scripsit rerum suarum. ualde quidem,
inquam, probandos; nudi enim sunt, recti et uenusti, omni
ornatu orationis tamquam ueste detracta. sed dum uoluit alios
habere parata, unde sumerent qui uellent scribere historiam,
ineptis gratum fortasse fecit, qui illa uolent calamistris inurere:
sanos quidem homines a scribendo deterruit; nihil est enim in
historia pura et illustri breuitate dulcius. sed ad eos, si placet,
qui uita excesserunt, reuertamur.

C. Sicinius igitur Q. Pompei illius, qui censor fuit, ex filia 76 263
nepos, quaestorius mortuus est: probabilis orator, iam uero etiam
probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inueniendum expedita Hermagorae disciplina: ea dat rationes certas et praecepta

2 quadam *Manutius*, quidem *L* ‖ 4 C. Erucio *Pighius* | accusatore *secl. Kayser* ‖ 7 C. Hirtilium *Mueller*, chirtilium *L* ‖ 8 criminatum. C. rusium *L*, *em. v* ‖ 10 dicas *L*, *em. v* ‖ 14 inc. locutione *Schuetz* | emendabat *OG* ‖ 17 tum *secl. Kayser* ‖ 21 magnifica et generosa *L*, *rectius Sucton. u. Caes. c. 55* ‖ 24 commentarios quosdam scripsit *L* (quos *Bake*), *correxi* ‖ 25 enim *om. Sueton.* (*u.* § *63. 232*) ‖ 26 detracto *Lambin* ‖ 28 illa uolent *Sucton.*, uolunt illa *L* ‖ 29 enim est *BHM* ‖ 32 sinicius *FOG*, sinucius *C*, *em. v ex p. 60, 7. 48, 14*

dicendi; quae si minorem habent apparatum †sunt enim exilia† tamen habent ordinem et quasdam errare in dicendo non patientes uias. has ille tenens et paratus ad causas ueniens, uerborum non egens, ipsa illa comparatione disciplinaque dicendi

264 iam in patronorum numerum peruenerat. erat etiam uir doctus in primis C. Visellius Varro, consobrinus meus, qui fuit cum Sicinio aetate coniunctus. is cum post curulem aedilitatem iudex quaestionis esset, est mortuus; in quo fateor uulgi iudicium a iudicio meo dissensisse. nam populo non erat satis uendibilis: praeceps quaedam et cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida [et] celeritate caecata oratio; sed neque uerbis aptiorem cito alium dixerim neque sententiis crebriorem; praeterea perfectus in litteris, iurisque ciuilis iam a patre Aculeone traditam

265 tenuit disciplinam. reliqui sunt, qui mortui sint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, etsi non deerat oratio, quam, ut Graeci dicunt, πολιτικόν. erant in eo plurimae litterae nec eae uulgares, sed interiores quaedam et reconditae, diuina memoria, summa uerborum et grauitas et elegantia; atque haec omnia uitae decorabat grauitas et integritas. me quidem admodum delectabat etiam Triarii in illa aetate plena litteratae senectutis oratio. quanta seueritas in uultu! quantum pondus in uer-

266 bis! quam nihil non consideratum exibat ex ore! tum Brutus Torquati et Triarii mentione commotus — utrumque enim eorum admodum dilexerat —, ne ego, inquit, ut omittam cetera, quae sunt innumerabilia: de istis duobus cum cogito, doleo nihil perpetuam tuam auctoritatem de pace ualuisse. nam nec istos excellentes uiros nec multos alios praestantes ciues res publica perdidisset. sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem; nam et praeteritorum recordatio est acerba, et acerbior exspectatio reliquorum. itaque omittamus lugere et tantum quid quisque dicendo potuerit, quoniam id quaerimus, praedicemus.

77 267 sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui et scriptitauit accurate, cum praesertim non esset orator, et egit multa constanter; Appius Claudius, socer tuus, collega et familiaris meus: hic iam et satis studiosus et ualde cum doctus tum etiam exercitatus orator et cum auguralis tum omnis publici

2 patentes *BHMG*[1] ‖ 7 aedilitatem *FOG*, dignitatem *C* ‖ 11 et *secl. Schuetz coll. p. 49, 17. 34, 13;* linguae *coni. Weidner*; rapiditate et c. *Dederich*, r. [et c. *Eberhard* 14 sunt ... sunt *B H* 15 rhetorem] oratorem *Maduig* 19 grauitas *O*[2] *uetus C*, dignitas *O*[1], *malim* granditas (18) ... grauitas *cum Orelli aut* grauitas ... castitas ‖ 23 eorum enim *B*[1] *H* ‖ 25 tuam perpetuam *FOG* ‖ 28 nec *OG* ‖ 32 etiam] enim *Kayser*

iuris antiquitatisque nostrae bene peritus fuit. L. Domitius nulla
ille quidem arte, sed Latine tamen et multa cum libertate dicebat.
duo praeterea Lentuli consulares: quorum Publius, ille nostrarum 268
iniuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque
fuit, illud totum habuit e disciplina; instrumenta naturae deerant;
sed tantus animi splendor et tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae
clarorum uirorum essent, non dubitaret asciscere eaque omni digni-
tate obtineret. L. autem Lentulus satis erat fortis orator, si modo
orator; sed cogitandi non ferebat laborem: uox canora, uerba non
horrida sane, at plena [esset] animi et feruoris oratio; quaereres in
iudiciis fortasse melius: in re publica quod erat, esse iudicares satis.
ne T. quidem Postumius contemnendus in dicendo; de re publica 269
uero non minus uehemens orator quam bellator fuit, effrenatus et
acer nimis, sed bene iuris publici leges atque instituta cognouerat.

Hoc loco Atticus, putarem te, inquit, ambitiosum esse, si,
ut dixisti, ii quos iam diu colligis uiuerent. omnes enim comme-
moras, qui ausi aliquando sunt stantes loqui, ut mihi imprudens 78
M. Seruilium praeterisse uideare. non, inquam, ego istuc ignoro, 270
Pomponi, multos fuisse, qui uerbum numquam in publico fecis-
sent, cum melius aliquanto possent, quam isti oratores quos
colligo, dicere; sed his commemorandis etiam illud assequor, ut
intellegatis, primum ex omni numero quam non multi ausi sint
dicere, deinde ex iis ipsis quam pauci fuerint laude digni. ita- 271
que ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper
mortui sunt, *omittam* P. Cominium Spoletinum, quo accussante
defendi C. Cornelium: in quo et compositum dicendi genus et
acre et expeditum fuit; T. Accium Pisaurensem, cuius accusationi
respondi pro A. Cluentio: qui et accurate dicebat et satis copiose,
eratque praeterea doctus Hermagorae praeceptis, quibus etsi
ornamenta non satis opima dicendi, tamen, ut hastae uelitibus
amentatae, sic apta quaedam et parata singulis causarum generi-
bus argumenta traduntur. studio autem neminem nec industria 272
maiore cognoui, — quamquam ne ingenio quidem qui praesti-
terit facile dixerim C. Pisoni, genero meo. nullum tempus illi
umquam uacabat aut a forensi dictione aut a commentatione
domestica aut a scribendo aut a cogitando. itaque tantos pro-
cessus efficiebat, ut euolare, non excurrere uideretur; eratque
uerborum et dilectus elegans et apta et quasi rotunda constructio;

10 at *Weidner*, ut *L* | plane *O*[1], plene *G* | esset *secl. Schuetz*, et *coni. Weidner* | teruoris *Purgold*, terroris *FOG*, horroris *C* ‖ 14 acerrimus *F*
20 cum *OGB*[1] *supra lin.*, quom *C* ‖ 25 omittam *add. Kayser* ‖ 27 accium *F*, attium *C* ‖ 36 aut... a cogitando *not. Eberhard; at u. § 305. de or. I 150*

cumque argumenta excogitabantur ab eo multa et firma ad probandum tum concinnae acutaeque sententiae; gestusque natura ita uenustus, ut ars etiam, quae non erat, et e disciplina motus quidam uideretur accedere. uereor ne amore uidear plura, quam fuerint in illo, dicere: quod non ita est; alia enim de illo maiora dici possunt. nam nec continentia nec pietate nec ullo genere uirtutis quemquam eiusdem aetatis cum illo conferendum puto.
79 273 nec uero M. Caelium praetereundum arbitror, quaecumque eius in exitu uel fortuna uel mens fuit. qui quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamque dementiam a senatu et a bonorum causa steterit constantius. *anti*quam eius actionem multum tamen et splendida et grandis et eadem inprimis faceta et perurbana commendabat oratio. graues eius contiones aliquot fuerunt, acres acusationes tres, eaeque omnes ex rei publicae contentione susceptae; defensiones, etsi illa erant in eo meliora quae dixi, non contemnendae tamen saneque tolerabiles. hic, cum summa uoluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quo modo discessu meo discessit a sese, ceciditque, posteaquam
274 eos imitari coepit, quos ipse peruerterat. sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis, potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens uestiebat oratio. nihil tam tenerum quam illius comprehensio uerborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aeque in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret. nullum nisi loco positum et tamquam in uermiculato emblemate, ut ait Lucilius, structum uerbum uideres; nec uero ullum aut durum aut insolens aut humile aut [in] longius ductum: ac non propria uerba rerum, sed pleraque translata, sic tamen ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres; nec uero haec soluta nec diffluentia, sed astricta numeris, non aperte nec eodem
275 modo semper, sed uarie dissimulanterque conclusis. erant autem et uerborum et sententiarum illa lumina, quae uocant Graeci σχήματα, quibus tamquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. 'qua de re agitur' autem illud, quod multis locis in iuris consultorum includitur formulis, id ubi esset uidebat.
80 276 accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque

3 e *om.* *F* ‖ 12 antiquam *ego*, quam *L*, nimiam *Eberhard (coll. Quint. XI 1, 51)* ‖ 13 tamen et *FOG*, tamen *C* ‖ 23 nihil ... 26 fuerit *not. Eberhard* ‖ 24 comprensio *FBHM* ‖ 29 nullum *L*, *em.* *v* ‖ 30 in *secl.* *v* ‖ 36 in ornatu *secl.* *Lambin* ‖ 38 id *Corradus*, et *L*

dicendi placidum et sanum genus. quodsi est optimum suauiter dicere, nihil est quod melius hoc quaerendum putes. sed cum a nobis paulo ante dictum sit, tria uideri esse, quae orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moueret: duo summe tenuit, ut et rem illustraret disserendo et animos eorum qui audirent deuinciret uoluptate; aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla uis atque contentio: siue consilio, quod eos, quorum altior oratio actioque esset ardentior, furere atque bacchari arbitraretur, siue quod natura non esset ita factus [siue quod non consuesset siue quod non posset]; hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit; si opus erat, defuit. quin etiam me- 277
mini, cum in accusatione sua Q. Gallio crimini dedisset, sibi eum uenenum parauisse, idque a se esse deprehensum seseque chirographa testificationes indicia quaestiones manifestam rem deferre diceret, deque eo crimine accurate et exquisite disputauisset, me in respondendo, cum essem argumentatus quantum res ferebat, hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis se comperisse manifesto et manu tenere diceret, tam solute egisset, tam leniter, tam oscitanter: 'tu istuc, M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres? prae- 278
sertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas, tuum neglegeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingeniis elicere uoces et querellas solet! nulla perturbatio animi, nulla corporis; non frons percussa, non femur; pedis, quod minimum est, nulla supplosio. itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos: somnum isto loco uix tenebamus'. sic nos summi oratoris uel sanitate uel uitio pro argumento ad diluendum crimen usi sumus.

Tum Brutus, atque dubitamus, inquit, utrum ista sanitas 279
fuerit an uitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe ista sit maxima: inflammare animos audientium et, quocumque res postulet modo, flectere, qui hac uirtute caruerit, id ei quod maximum fuerit defuisse? sit sane ita, in- 81
quam; sed redeamus ad eum, qui iam unus restat, Hortensium; tum de nobismet ipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus. quamquam facienda mentio est, ut quidem mihi uide-

1 est *om. BHM* ‖ 6 deuinceret *L, em.* M^2G^2 ‖ 9 atque *FOG*, et *C* ‖ 10 siue ... consuesset... posset *secl. Weidner*; *u. § 205. 245* ‖ 11 siue ... posset *secl. Walch* ‖ 13 crimine *L, em. v* ‖ 16 differe *L, em.* M^2 ‖ 19 insidias *Kayser* | comperisse m. et *secl. Eberhard* ‖ 21 ⟨tu⟩ ista praesertim eloquentia, cum *edd. uett.* ‖ 23 soles *L, em. v* ‖ 25 non frons *Quint. XI 3, 123*, frons non *L* ‖ 27 abest *Quint.*

tur, duorum adulescentium, qui si diutius uixissent, magnam
280 essent eloquentiae laudem consecuti. C. Curionem te, inquit
Brutus, et C. Licinium Caluum arbitror dicere.

Recte, inquam, arbitraris; quorum quidem alter quod ueri-
simile dixisset ita facile soluteque uerbis uoluebat satis inter-
dum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset
ornatius esse, nihil expeditius. atque hic parum a magistris
institutus naturam habuit admirabilem ad dicendum; industriam
non sum expertus, studium certe fuit. qui si me audire uoluisset,
ut coeperat, honores quam opes consequi maluisset. quidnam
est, inquit, istuc? et quemadmodum distinguis? hoc modo, in-
281 quam. cum honos sit praemium uirtutis, iudicio studioque
ciuium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis
adeptus est, is mihi et honestus et honoratus uidetur. qui autem
occasione aliqua, etiam inuitis suis ciuibus, nactus est imperium,
ut ille cupiebat, hunc nomen honoris adeptum, non honorem
puto. quae si ille audire uoluisset, maxima cum gratia et gloria
ad summam amplitudinem peruenisset ascendens gradibus magis-
tratuum, ut pater eius fecerat, ut reliqui maiores clari uiri.
quae quidem etiam cum P. Crasso M. F., *cum* initio aetatis ad
amicitiam se meam contulisset, saepe egisse me arbitror, cum
eum uehementer hortarer, ut eam laudis uiam rectissimam esse
282 duceret, quam maiores eius ei tritam reliquissent. erat enim
cum institutus optime tum etiam perfecte *litteratus* planeque
eruditus, ineratque et ingenium satis acre et orationis non in-
elegans copia, praetereaque sine arrogantia grauis esse uidebatur
et sine segnitia uerecundus. sed hunc quoque absorbuit aestus
quidam insolitae adulescentibus gloriae: qui quia nauarat miles
operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat, cui
muneri mos maiorum aetatem certam, sortem incertam reliquit.
ita grauissimo suo casu, dum Cyri et Alexandri similis esse
uoluit, qui suum cursum transcucurrerant, et L. Crassi et multo-
82 rum Crassorum inuentus est dissimillimus.
283 Sed ad Caluum, is enim nobis erat propositus, reuertamur:
qui orator fuit cum litteris eruditior quam Curio, tum etiam
accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat genus; quod

4 quod . . . dixisset *secl. Lambin* ‖ 7 a magistris parum *B H M* ‖ 19 ut reliqui . . . uiri *secl. Weidner* | maiores clari *Jahn*, clariores *L* ‖ 20 cum *add. v* ‖ 24 litteratus *addidi, not. lac. Jahn (u. § 81. 99. 205. 261)* ‖ 28 ⟨non⟩ insolitae] *edd. uett.*, insitae *Campe* ‖ 30 munere (-ri *F*[4]) mos malorum *L*, *em. v* ‖ 32 transcurrerant *F O G H* ‖ 35 fuit *Corradus*, fuisset *L*

quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inqui-
rens in se atque ipse sese obseruans, metuensque ne uitiosum
colligeret, etiam uerum sanguinem deperdebat. itaque eius ora-
tio nimia religione attenuata doctis et attente audientibus erat
illustris, a multitudine autem et a foro, cui nata eloquentia est,
deuorabatur. tum Brutus, Atticum se, inquit, Caluus noster dici 284
oratorem uolebat: inde erat ista exilitas, quam ille de industria
consequebatur. dicebat, inquam, ita; sed et ipse errabat et alios
etiam errare cogebat. nam si quis eos, qui nec inepte dicunt
nec odiose nec putide, Attice putat dicere, is recte nisi Atticum
probat neminem. insulsitatem enim et insolentiam tamquam in-
saniam quandam orationis odit, sanitatem autem et integritatem
quasi religionem et uerecundiam oratoris probat: haec omnium
debet oratorum eadem esse sententia. sin autem ieiunitatem et 285
siccitatem et inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum
elegans, in Attico genere ponit, hoc recte dumtaxat; sed quia
sunt in Atticis alia *aliis* meliora, uideat ne ignoret et gradus
et dissimilitudines [et uim et uarietatem] Atticorum. 'Atticos', in-
quit, 'uolo imitari'. quos? nec enim est unum genus. nam quid
est tam dissimile quam Demosthenes et Lysias? quam idem
et Hyperides? quam horum omnium Aeschines? quem igitur
imitaris? si aliquem: ceteri ergo Attice non dicebant? si omnes:
qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? in quo illud etiam
quaero, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit? mihi quidem
ex illius orationibus redolere ipsae Athenae uidentur. at est
floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias: natura
quaedam aut uoluntas ita dicendi fuit! et quidem duo fuerunt 83 286
per idem tempus dissimiles inter se, sed Attici tamen; quorum
Charisius multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere
uideretur imitari Lysiam; Demochares autem, qui fuit Demostheni
sororis filius, et orationes scripsit aliquot et earum rerum histo-
riam, quae erant Athenis ipsius aetate gestae, non tam historico
quam oratorio genere perscripsit. ac Charisi uult Hegesias esse
similis, isque se ita putat Atticum, ut ueros illos prae se paene
agrestes putet. at quid est tam fractum, tam minutum, tam in 287
ipsa, quam tamen consequitur, concinnitate puerile? 'Atticorum
similes esse uolumus'. optime; suntne igitur hi Attici oratores?

3 dependebat *L*, *em.* *F*² *O*² *al.* ‖ 5 a *prius add.* *v* ‖ 17 aliis *add.* *Bake* [et]? ‖ 18 et . . . uarietatem *secl.* *E. F. Eberhard* ‖ 20 iidem *O*, idem *C* ‖ 22 sed aliquem *L*, *em.* *v* ‖ 23 in quo . . . p. 66, 2 aliorum *secl.* *Campe* ‖ 30 Demosthenis *O*²*G* ‖ 33 ac *Jahn*, At *L* (*an* atque?) ‖ 36 Atticorum . . . p. 66, 2 aliorum *secl.* *Eberhard*

‘quis negare potest? hos imitamur’. quo modo, qui sunt et inter se dissimiles et aliorum? ‘Thucydidem’, inquit, ‘imitamur’. optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronuntiator sincerus et grandis etiam fuit; hoc forense concertatorium iudiciale non tractauit genus. orationes autem quas interposuit (multae enim sunt), eas ego laudare soleo, imitari neque possim, si uelim, nec uelim fortasse, si possim. ut si quis Falerno uino delectetur, sed eo nec ita nouo ut proximis consulibus natum uelit, nec rursus ita uetere ut Opimium aut Anicium consulem quaerat — ‘atqui hae notae sunt optimae’: credo; sed nimia uetustas nec habet eam quam quaerimus suauitatem nec est iam sane tolera-
288 bilis — num igitur qui hoc sentiat, si is potare uelit, de dolio sibi hauriendum putet? minime; sed quandam sequatur aetatem: sic ego istis censuerim et nouam istam quasi de ‘musto’ ac lacu feruidam orationem fugiendam nec illam praeclaram Thucydidi nimis ueterem tamquam Anicianam notam persequendam. ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset et
84
289 mitior. ‘Demosthenem igitur imitemur’. o di boni! quid, quaeso, nos aliud agimus aut quid aliud optamus? at non assequimur. isti enim uidelicet Attici nostri quod uolunt assequuntur! ne illud quidem intellegunt, non modo ita memoriae proditum esse, sed ita necesse fuisse, cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus audiendi causa ex tota Graecia fierent; at cum isti Attici dicunt, non modo a corona, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab aduocatis relinquuntur. quare si anguste et exiliter dicere est Atticorum, sint sane Attici; sed in comitium ueniant, ad stantem iudicem dicant: subsellia grandiorem et pleniorem uocem
290 desiderant. uolo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribae sint in dando et cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus; cum surgat is, qui dicturus sit, significetur a corona silentium, deinde crebrae assensiones, multae admirationes; risus, cum uelit, cum uelit, fletus: ut, qui haec procul uideat, etiamsi quid agatur nesciat, at placere tamen et in scaena esse Roscium intellegat. haec cui contingant, eum scito Attice dicere: ut de Pericle audimus, ut de Hyperide, ut de Aeschine, de ipso
291 quidem Demosthene maxime. sin autem acutum prudens et idem

1 imitamur *G*, imitantur *FOBM*², imitatur *H* | quo quo modo *BHM* ‖ 2 aliorum] Atticorum *Weidner* ‖ 11 optume *L*, *em.* *ε* ‖ 15 musto ac *secl.* *Ellendt* ‖ 19 di *FBH*¹, dii *C* | quaeso *v*, quasi *L* ‖ 22 ita *om.* *BHM* ‖ 37 ut de Aeschine *BHM*, Aeschine *C*

sincerum et solidum et exsiccatum genus orationis probant nec illo grauiore ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium esse Atticorum uolunt: recte laudant; est enim in arte tanta tamque uaria etiam huic minutae subtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Attice, idem bene, sed ut omnes, qui bene, idem etiam Attice dicant. sed redeamus rursus ad Hortensium.

85 292 Sane quidem, inquit Brutus; quamquam ista mihi tua fuit periucunda a proposita oratione digressio. tum Atticus, aliquotiens sum, inquit, conatus, sed interpellare nolui; nunc quoniam iam ad perorandum spectare uidetur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. tu uero, inquam, Tite. tum ille, ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis et Xenophontis et Aeschini libris utitur, facetam et elegantem puto. est enim et minime inepti hominis et eiusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptatur, hanc sibi ipsum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant; ut apud Platonem Socrates in caelum effert laudibus Protagoram Hippiam Prodicum Gorgiam ceteros, se autem omnium rerum inscium fingit et rudem: decet hoc nescio quo modo illum, nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum qualis quisque orator fuisset exponeres, uide, quaeso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia quam in testimonio. quorsus, inquam, istuc? non enim intellego. quia pri- 293 mum, inquit, ita laudauisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere; equidem in quibusdam risum uix tenebam: [cum] Attico Lysiae Catonem nostrum comparabas! magnum mehercule hominem uel potius summum et singularem uirum — nemo dicet secus —; sed oratorem? sed etiam Lysiae similem? quo nihil potest esse pictius! bella ironia, si iocaremur; sin asseueramus, uide ne religio nobis tam adhibenda sit quam si testimonium diceremus. ego enim Catonem tuum ut ciuem, 294 ut senatorem, ut imperatorem, ut uirum denique cum prudentia et diligentia tum omni uirtute excellentem probo; orationes autem

9 concitatus *Eberhard* ‖ 10 iam *secl. cd. Ven. pr.* (*at u. Or. § 54. de opt. gen. or. § 11. ad. Attic. XIII 25, 2*) ‖ 11 Tite *FOG*, Attice *C* ‖ 15 disceptetur *L*, *em.* *ε* ‖ 16 adrogant *FOG*, adigant *C*, adrogent *Ernesti* ‖ 26 cum *seclusi auctore Eberhard, qui cd.* nam *praeterea coni.* ut *uel* cum (... Lysia) ‖ 30 tam *et* quam ... diceremus *secl. Eberhard*, *idem not.* 29 bella ... 30 adhibenda sit | quam si] quasi *Weidner* ‖ 32 imperatorem *M*, imp̄. *F*, impr̄. *OG*, imper. *C*

eius ut illis temporibus ualde laudo — significant enim formam quandam ingenii, sed admodum impolitam et plane rudem —, Origines uero cum omnibus oratoris laudibus refertas diceres et Catonem cum Philisto et Thucydide comparares, Brutone te id censebas an mihi probaturum? quos enim ne e Graecis quidem
86 quisquam imitari potest, his tu comparas hominem Tusculanum
295 nondum suspicantem, quale esset copiose et ornate dicere. Galbam laudas: si ut illius aetatis principem, assentior — sic enim accepimus —; sin ut oratorem, cedo, quaeso, orationes, — sunt enim, — et dic, hunc, quem tu plus quam te amas, Brutum uelle te illo modo dicere. probas Lepidi orationes: paulum hic tibi assentior, modo ita laudes ut antiquas; quod item de Africano, de Laelio, cuius tu oratione negas fieri quidquam posse dulcius, addis etiam nescio quid augustius. nomine nos capis summi uiri uitaeque elegantissimae uerissimis laudibus; remoue haec: ne ista dulcis oratio ita sit abiecta, ut eam aspicere nemo uelit.
296 Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cum in ceteris rebus tum in dicendo semper, quo iam nihil est melius, id laudari, qualecumque est, solet. dico idem de Gracchis; etsi de eis ea sunt a te dicta, quibus ego assentior. omitto ceteros; uenio ad eos, in quibus iam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audiui, sine controuersia magnos oratores, Crassum et Antonium. de horum laudibus tibi prorsus assentior; sed tamen non isto modo; ut Polycliti Doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Seruiliae tibi magistram fuisse: haec germana ironia est. cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi
297 assentari putes. omitto igitur, quae de his ipsis, quae de Cotta, quae de Sulpicio, quae modo de Caelio dixeris: hi enim fuerunt certe oratores; quanti autem et quales, tu uideris. nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes, ut mihi uideantur mori uoluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur.
87 haec cum ille dixisset, longi sermonis initium pepulisti, inquam, Attice, remque commouisti noua disputatione dignam, quam in
298 aliud tempus differamus. uoluendi enim sunt libri cum aliorum tum inprimis Catonis: intelleges nihil illius liniamentis nisi eorum pigmentorum, quae inuenta nondum erant, florem et colorem defuisse. nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere, alium, ut arbitror, neminem. nec

1 quandam formam *B H M G* 3 oratoriis *Lambin* 4 te *om. B H*[1] *M* 16 sit] erit *Weidner* | ut eam *v*, autem *L* (ut *O*[2] *al.*) 18 quoniam *L, em. Jahn* | laudare *L, em. s* ‖ 20 assentiar *E. F. Eberhard* ‖ 25 tu *secl. Jahn* 28 ii *M* ‖ 32 depulisti *L. em. v* ‖ 38 ut *secl. Schuetz*

in hoc ironiam duxeris esse, quod eam orationem mihi magistram
fuisse dixerim. nam etsi tute melius existimare uideris de ea,
si quam nunc habemus, facultate, tamen adulescentes, quid in
Latinis potius imitaremur, non habebamus. quod autem plures 299
a nobis nominati sunt, eo pertinuit, ut paulo ante dixi, quod
intellegi uolui, in eo, cuius omnes cupidissimi essent, quam
pauci digni nomine euaderent. quare *εἴρωνα* me, ne si Africanus
quidem fuit, ut ait in historia sua C. Fannius, existimari uelim.
ut uoles, inquit Atticus; ego enim non alienum a te putabam,
quod et in Africano fuisset et in Socrate. tum Brutus, de isto 300
postea; sed tu, inquit me intuens, orationes nobis ueteres explicabis?
uero, inquam, Brute; sed in Cumano aut in Tusculano
aliquando, si modo licebit, quoniam utroque in loco uicini sumus.
sed iam ad id, unde digressi sumus, reuertamur.

Hortensius igitur cum admodum adulescens orsus esset in 88 301
foro dicere, celeriter ad maiores causas adhiberi coeptus est; *et*
quamquam inciderat in Cottae et Sulpicii aetatem, qui annis
decem maiores *erant*, excellente tum Crasso et Antonio, dein
Philippo, post Iulio, cum his ipsis dicendi gloria comparabatur.
primum memoria tanta, quantam in nullo cognouisse me arbitror,
ut, quae secum commentatus esset, ea sine scripto uerbis eisdem
redderet, quibus cogitauisset. hoc adiumento ille tanto sic utebatur,
ut sua et commentata et scripta et nullo referente omnia
omnium aduersariorum dicta meminisset. ardebat autem cupi- 302
ditate *dicendi* sic, ut in nullo umquam flagrantius studium
uiderim. nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro
diceret aut meditaretur extra forum; saepissime autem eodem die
utrumque faciebat. attuleratque minime uulgare genus dicendi;
duas quidem res, quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus
dicturus esset, et collectiones eorum, quae essent dicta contra
quaeque ipse dixisset. erat in uerborum splendore elegans, 303
compositione aptus, facultate copiosus; eaque erat cum summo
ingenio tum exercitationibus maximis consecutus. rem complectebatur
memoriter, diuidebat acute, nec praetermittebat fere
quidquam, quod esset in causa aut ad confirmandum aut ad

---

1 duxeris ε, eduxeris *L* ‖ 2 tute *ego*, ut *H*, ut tu *C* | 7 *εἴρωνα v*, ironia *L* ‖ 16 et *add. Ellendt* ‖ 18 erant *hic add. Rau*, *Eberhard ante* maiores | 20 in nullo *v*, in nullo uiro O^2 *al.*, in uiro $G^1 M^2$, inuito *C* ‖ 23 omnia omnium *ego*, omnia . omnia *F B H M*, omnia *C* ‖ 25 dicendi *add. Kayser* ‖ 30 coniectiones *L*, *em. v* | eorum quae *Orelli*, memor quae *F*, memor et quae *C*

refellendum. uox canora et suauis, motus et gestus etiam plus artis habebat quam erat oratori satis. hoc igitur florescente Crassus est mortuus, Cotta pulsus, iudicia intermissa bello, nos in forum uenimus.

89 304 Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum; Sulpicius legatus aberat, aberat etiam [M.] Antonius; exercebatur una lege iudicium Varia, ceteris propter bellum intermissis: cui frequens aderam, quamquam pro se ipsi dicebant oratores non illi quidem principes, L. Memmius et Q. Pompeius, sed oratores tamen, teste diserto utique Philippo, cuius in testimonio contentio et uim accusatoris habebat et copiam.
305 reliqui qui tum principes numerabantur in magistratibus erant cotidieque fere a nobis in contionibus audiebantur. erat enim tribunus plebis tum C. Curio; quamquam is quidem silebat, ut erat semel a contione uniuersa relictus; Q. Metellus Celer non ille quidem orator, sed tamen non infans; diserti autem Q. Varius C. Carbo Cn. Pomponius, et hi quidem habitabant in rostris. C. etiam Iulius aedilis curulis cotidie fere accuratas contiones habebat. sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus. reliquos frequenter audiens acerrimo studio tenebar, cotidieque et scribens et legens et commentans oratoriis tamen exercitationibus contentus non eram. iam conse-
306 quente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat; ego autem in iuris ciuilis studio multum operae dabam Q. Scaenolae Q. F., qui quamquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi docebat. atque huic anno proximus Sulla consule et Pompeio fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu cotidie contionantis totum genus dicendi penitus cognouimus; eodemque tempore cum princeps Academiae Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset Romamque uenisset, totum ei me tradidi admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus; in quo hoc etiam commorabar attentius — etsi rerum ipsarum uarietas et magnitudo summa me delectatione retinebat —, quod tamen sublata iam esse in
307 perpetuum ratio iudiciorum uidebatur. occiderat Sulpicius illo anno tresque proximo trium aetatum oratores erant crudelissime

6 aberat *alterum add. Wex* | M. *secl. Ellendt* ‖ 8 cui *v*, qui *L* | quamquam] cum *v*, quoque *Maduig* ‖ 10 uterque *L*, *em. Jahn* ‖ 11 in testimonio *secl. Weidner* ‖ 17 ii *M* 18 accuratas *om. B H M* ‖ 22 oratoris tantum *L*, *em. Corradus* | 24 in *add. Mueller* | Q F. *Fabricius*, . p. f. *L* 25 se *hic add. v*, G^2 *post* docebat | 30 Mithridatico bello *secl. Weidner* 32 hoc *om. BHM* 34 quod *Maduig*, sed *L*

interfecti: Q. Catulus M. Antonius C. Iulius. [eodem anno etiam Moloni Rhodio Romae dedimus operam, et actori summo causarum et magistro]. haec etsi uidentur esse a proposita oratione 90 diuersa, tamen idcirco a me proferuntur, ut nostrum cursum perspicere, quoniam uoluisti, Brute, possis (nam Attico haec nota sunt) et uidere, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius uestigiis persecuti. triennium fere fuit urbs sine armis; 308 sed oratorum aut interitu aut discessu aut fuga — nam aberant etiam adulescentes M. Crassus et Lentuli duo — primas in causis agebat Hortensius, magis magisque cotidie probabatur Antistius, Piso saepe dicebat, minus saepe Pomponius, raro Carbo, semel aut iterum Philippus. at uero ego hoc tempore omni noctes et dies in omnium doctrinarum meditatione uersabar. eram cum Stoico Diodoto, qui cum habitauisset apud me *me*cumque uixisset, 309 nuper est domi meae mortuus. a quo cum in aliis rebus tum studiosissime in dialectica exercebar, quae quasi contracta et astricta eloquentia putanda est; sine qua etiam tu, Brute, iudicauisti te illam iustam eloquentiam, quam dialecticam esse dilatatam putant, consequi non posse. huic ego doctori et eius artibus uariis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies uacuus esset. commentabar 310 declamitans — sic enim nunc loquuntur — saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo cotidie, idque faciebam multum etiam Latine, sed Graece saepius; uel quod Graeca oratio plura ornamenta suppeditans consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat, uel quod a Graecis summis doctoribus, nisi Graece dicerem, neque corrigi possem neque doceri. tumultus 311 interim [recuperanda re publica] et crudelis interitus oratorum trium Scaeuolae Carbonis Antistii, reditus Cottae Curionis Crassi Lentulorum Pompei, leges et iudicia constituta, recuperata res publica, ex numero autem oratorum Pomponius Censorinus Murena sublati. tum primum nos ad causas et priuatas et publicas adire coepimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum ueniremus. eodem tempore Moloni dedimus operam; 312 dictatore enim Sulla legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis

---

1 eodem . . . 3 magistro *secl. Bake*(*u. § 312. 316*) ‖ 3 proposita ratione *O*, proposito ratione *C* (*u. § 292*) ‖ 6 et $O^1 G F^2$, ei O^2 *uetus C* ‖ 14 diodoto *F*, diodoro $B^2 M$, dioto *C* | me *alterum add. v* ‖ 16 quae $M G^1 B^2$, qua *C* ‖ 18 quam . . . putant *secl. Eberhard* dilatam *L, em.* G^2 27 possim *L, em. v* 28 interim <in> *Orelli* | recuperanda re p. *secl. Kayser* ‖ 31 re. *G*, re *Eberhard*

uenerat. itaque prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quae non nostro digna patrocinio uideretur. deinceps inde multae, quas nos diligenter elaboratas et tamquam elucubratas afferebamus.

91
313 Nunc quoniam totum me non naeuo aliquo aut crepundiis, sed corpore omni uideris uelle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quae fortasse uideantur minus necessaria. erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum: qui habitus et quae figura non procul abesse putatur a uitae periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. eoque magis hoc eos quibus eram carus commouebat, quod omnia sine remissione, sine uarietate, ui summa uocis et
314 totius corporis contentione dicebam. itaque cum me et amici et medici hortarentur ut causas agere desisterem, quoduis potius periculum mihi adeundum quam a sperata dicendi gloria discedendum putaui; sed cum censerem remissione et moderatione uocis [et commutato genere dicendi] me et periculum uitare posse et temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. itaque cum essem biennium uersatus in causis et iam in foro celebratum meum
315 nomen esset, Roma sum profectus. cum uenissem Athenas, sex menses cum Antiocho, ueteris Academiae nobilissimo et prudentissimo philosopho fui, studiumque philosophiae numquam intermissum a primaque adulescentia cultum et semper auctum hoc rursus summo auctore et doctore renouaui. eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, ueterem et non ignobilem dicendi magistrum, studiose exerceri solebam. post a me Asia tota peragrata est cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis libentibus; quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio tota Asia illis temporibus disertissimus; et, si nihil habere molestiarum nec ineptiarum Atticorum
316 est, hic orator in illis numerari recte potest. assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes; erat etiam Aeschylus Cnidius, Adramyttenus Xenocles: hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus Rhodum ueni meque ad

2 habui *L*, *em. v* ‖ nonnulla *Maduig* | 3 digna nostro *FOG* ‖ 4 nos] non minus *ς* | et tamquam *ς*, etiam quam *L* ‖ 10 accidit *L*, *em. F²* ‖ 15 desciscendum *Ernesti* ‖ 17 et commutato genere dicendi *secl. Weidner* | [et] p. u. p. [et t. d.] *Kayser* 18 ut . . . mutarem *secl. Eberhard* | mutarim *FBHM* 20 et iam *F*, etiam *C* ‖ 28 et *add. v*; dum s. studeo or. *Eberhard* ‖ 31 nec *FOG*, et *C* ‖ 33 aeschilus *F*, esculus *GM*, esculus *C* | Cnidius *O² uetus*, gnidius *F*, cnidius *C* ‖ 34 [hi . . . numer.] ? *u. Or. § 231*

eundem, quem Romae audiueram, Molonem applicaui, cum actorem in ueris causis scriptoremque praestantem tum in notandis animaduertendisque uitiis et in instituendo docendoque prudentissimum. is dedit operam, si modo id consequi potuit, ut nimis redundantes nos [et superfluentes] iuuenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret et quasi extra ripas diffluentes coerceret. ita recepi me biennio post non modo exercitatior, sed prope mutatus. nam et contentio nimia uocis resederat, et quasi deferuerat oratio, lateribusque uires et corpori mediocris habitus accesserat. 92

Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate 317
incitarent, Cotta et Hortensius; quorum alter remissus et lenis et propriis uerbis comprehendens solute et facile sententiam, alter ornatus acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, iam deflorescentem cognouisti, sed uerborum et actionis genere commotior. itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, cui et dicendi ardore eram propior et aetate coniunctior. etenim uideram in isdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium. acrem enim oratorem et incensum et agentem et canorum concursus hominum forique strepitus desiderat. unum igitur annum, cum redissemus ex Asia, causas 318
nobiles egimus, cum quaesturam nos, consulatum Cotta, aedilitatem peteret Hortensius. interim me quaestorem Siciliensis excepit annus, Cotta ex consulatu est profectus in Galliam, princeps et erat et habebatur Hortensius. cum autem anno post ex Sicilia me recepissem, iam uidebatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum et habere maturitatem quandam suam. nimis multa uideor de me, ipse praesertim; sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium et eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem et industriam. cum igitur 319
essem in plurimis causis et in principibus patronis quinquennium fere uersatus, tum in patrocinio Siciliensi maximum in certamen ueni, designatus aedilis cum designato consule Hortensio.

Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumera- 93
tionem oratorum, uerum etiam praecepta quaedam desiderat, quid tamquam notandum et animaduertendum sit in Hortensio,

3 in *add. E. F. Eberhard* | 5 suprafluentis *F G*, suprafluentes *C*, *em. v*, et s. *secl. Schuetz* ‖ 6 difduenti *F*, diffluentem *C*, *em. v* ‖ 8 reciderat . . . referuerat *L*, *em. v* ‖ 9 corporis *L*, *em. ε* ‖ 13 [et] *Bake*, certe *Weidner*, *an* id est? | 16 cui *Jahn*, quod *L* ‖ 17 iisdem *O G* ‖ 19 et *prius add. Bake* ‖ 21 redissemus *F*, rediissemus *C* | 25 e *BHM* | 26 esset] erat? | 29 et] aut? | 32 maxume *L*, *em Rau* | 35 oratoriam *L*, *em. Lambin*

320 breuiter licet dicere. nam is post consulatum — credo quod uideret ex consularibus neminem esse secum comparandum, neglegeret autem eos qui consules non fuissent — summum illud suum studium remisit, quo a puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia uoluit beatius, ut ipse putabat, remissius certe uiuere. primus et secundus annus et tertius tantum, quasi de picturae ueteris colore, detraxerat, quantum non quiuis unus ex populo, sed existimator doctus et intellegens posset cognoscere; longius autem procedens, cum in ceteris eloquentiae partibus tum maxime in celeritate et continuatione uerborum adhaerescens, sui dissimilior uidebatur fieri cotidie.
321 nos autem non desistebamus cum omni genere exercitationis tum maxime stilo nostrum illud quod erat augere, quantumcumque erat. atque, ut multa omittam in hoc spatio [et in his post aedilitatem annis]: et praetor primus et incredibili populi Romani uoluntate sum factus. nam cum propter assiduitatem in causis et industriam tum propter exquisitius et minime uulgare orationis genus animos hominum ad me dicendi nouitate
322 conuerteram. nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui uideretur exquisitius quam uulgus hominum studuisse litteris, quibus fons perfectae eloquentiae continetur; nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium bene factorum beneque dictorum; nemo, qui ius ciuile didicisset, rem ad priuatas causas et ad oratoris prudentiam maxime necessariam; nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret; nemo, qui breuiter arguteque illuso aduersario laxaret iudicum animos atque a seueritate paulisper ad hilaritatem risumque traduceret; nemo, qui dilatare posset atque a propria ac definita disputatione hominis ac temporis ad communem quaestionem uniuersi generis orationem traducere; nemo, qui delectandi gratia digredi parumper a causa, nemo qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo, qui ad fletum posset adducere, nemo, qui animum eius, quod unum est oratoris maxime proprium, quocumque res postularet impellere. itaque cum iam paene euanuisset Hortensius et ego

1 libet *Bake* ‖ 2 uiderit *L*, *em.* *G*² ‖ 4 suum *om.* *BHM* ‖ 8 aestumator *F*¹*B*²*M*²*G*², extumator *C*, *em.* *ε* ‖ 9 cognoscere *F*³, . magnum scelus. *L* | cum *Lambin*, ut *L* ‖ 13 quod erat *om.* *BHM* ‖ 14 et . . . annis *secl. Ellendt* | 15 his *ε*, iis *L* | populi R. *Orelli* (populi *Lambin*), populari *L* ‖ 27 incluso *L*, *em. Schuetz; coll. de or. II 236* ‖ 30 hominis ac temporis *secl. Weidner* | ad *G*², *om.* *L* ‖ 31 traduceret . . . 35 impelleret *L*, *em.* *r* | digredi] *u. p. 16, 7*

anno meo, sexto autem post illum consulem, consul factus essem, 94 reuocare se ad industriam coepit, ne, cum pares honore essemus, 323 aliqua re superior esse uiderer: sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum, sibi me ille anteferret, coniunctissime uersati sumus, consulatusque meus, qui illum primo leuiter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude coniunxit. maxime uero perspecta est utriusque nostrum exercitatio paulo ante quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito et ommutuit: cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis ad causas simillimas inter se uel potius easdem noui ueniebamus cotidie. quibus quidem causis tu etiam, Brute, praesto fuisti 324 compluresque et nobiscum et solus egisti: ut, qui non satis diu uixerit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. annis ante *se*decim causas agere coepit quam tu es natus; idem quarto *et* sexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, una tecum socerum tuum defendit Appium. dicendi autem genus quod fuerit in utroque, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt.

95 Sed si quaerimus, cur adulescens magis floruerit dicendo 325 quam senior Hortensius, causas reperiemus uerissimas duas: primam, quod genus erat orationis Asiaticum, adulescentiae magis concessum quam senectuti. genera autem Asiaticae dictionis duo sunt: unum sententiosum et argutum, sententiis non tam grauibus et seueris [num] quam concinnis et uenustis: qualis in historia Timaeus, in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater eius fuit, quorum utriusque orationes sunt inprimis, ut Asiatico in genere, laudabiles. aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam uerbis uolucre atque incitatum, quale est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et facto genere uerborum; in quo fuit Aeschylus Cnidius et meus aequalis Milesius Aeschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. haec autem, ut dixi, 326 genera dicendi aptiora sunt adulescentibus, in senibus grauitatem

---

3 superiores uideremur. *L*, *em. Jahn* ‖ 7 coniunxit *ego*, coniunxerat *L* | 15 sedecim *Nipperdey*, decem *L* ‖ et *add. v* ‖ 22 primum *L*, *em. Ernesti* | 25 .et si (.etsi *O G*) ueris numquam *L*, *em. v* ‖ 29 alterum *E. F. Eberhard* | 30 quale *B H M*, quali *C*, qualis *Schuetz ex ε* ‖ 31 faceto *L*, *em. Ruhnken* | 32 fuit] floruit *Eberhard* | aescilus *F G M*, eschilus *C* | Cnidius *O² G*, gnidius *F M²*, enidius *C* ‖ 33 iis *M*, his *C*

non habent. itaque Hortensius utroque genere florens clamores faciebat adulescens. habebat enim et Meneclium illud studium crebrarum uenustarumque sententiarum: in quo [ut in illo Graeco sic in hoc] erant quaedam magis uenustae dulcesque sententiae quam aut necessariae aut interdum utiles; et erat oratio cum incitata et uibrans tum etiam accurata et polita. non probabantur haec senibus: saepe uidebam cum irridentem tum etiam irascentem et stomachantem Philippum; sed mirabantur adu-
327 lescentes, multitudo mouebatur. [erat excellens iudicio uulgi et facile primas tenebat adulescens.] etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse aetati uidebatur; et certe, quod et ingenii quaedam forma elucebat [et] exercitatione perfecta, eratque uerborum astricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. sed cum iam honores et illa senior auctoritas grauius quiddam requireret, remanebat idem nec decebat idem; quodque exercitationem studiumque remiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea uestitu illo orationis, quo consuerat, ornata non erat. hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit quam placuisset, si illum flagrantem studio et florentem
96 328 facultate audire potuisses. tum Brutus, ego uero, inquit, et ista quae dicis uideo qualia sint et Hortensium magnum oratorem semper putaui maximeque probaui pro Messala dicentem, cum tu abfuisti. sic ferunt, inquam, idque declarat totidem quot dixit, ut aiunt, scripta uerbis oratio. ergo ille a Crasso consule et Scaeuola usque ad Paulum et Marcellum consules floruit, nos in eodem cursu fuimus a Sulla dictatore ad eosdem fere consules: sic Q. Hortensii uox exstincta fato suo est, nostra publico.

329 Melius, quaeso, ominare, inquit Brutus. sit sane ut uis, inquam, et id non tam mea causa quam tua; sed fortunatus illius exitus, qui ea non uidit cum fierent, quae prouidit futura. saepe enim inter nos impendentes casus defleuimus, cum belli ciuilis causas in priuatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio esse exclusam uideremus. sed illum uidetur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis quae consecutae

---

3 quo *ego*, quibus *L* | ut . . . hoc *secl. Eberhard* ‖ 6 probantur *L*, *em. Ernesti* ‖ 7 tum . . . tum *Bake* ‖ 9 erat . . . 10 adulescens *secl. Schuetz*, 9 erat . . . 14 excitabat *secl. Eberhard* ‖ 12 lucebat *L*, *em. Lambin* | et *prius om. G*, *utrumque secl. Schuetz* ‖ 13 eratque uerborum *v*, uerborum. eratque *L*; erat ⟨sententiarum concinnitas⟩ uerborumque *Bake* ‖ 18 consueuerat *O* ‖ 21 et *om. B H M* 24 idemque *B H M* ‖ 29 ominare G^{2}, o mire O^{2} *uetus* FG^{1}, omitte *C* | inquit ominare? ‖ 31 praeuidit *Lambin*

sunt morte uindicauisse. nos autem, Brute, quoniam post Hor- 330 tensii clarissimi oratoris mortem orbae eloquentiae quasi tutores relicti sumus, domi teneamus eam saeptam liberali custodia et hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurque ut adultam uirginem caste, et ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. equidem, etsi doleo me in uitam paulo serius tamquam in uiam ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc rei publicae noctem incidisse, tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suauissimis litteris: quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quae de me etiam [me] tacente ipsa loquerentur uiuerentque mortuo; quae, si recte esset, salute rei publicae, sin secus, interitu ipso testimonium meorum de re publica consiliorum 97 darent. sed in te intuens, Brute, doleo, cuius in adulescentiam 331 per medias laudes quasi quadrigis uehentem transuersa incurrit misera fortuna rei publicae: hic me dolor tangit, haec [me] cura sollicitat, et hunc mecum, socium eiusdem et amoris et iudicii. tibi fauemus, te tua frui uirtute cupimus, tibi optamus eam rem publicam, in qua duorum generum amplissimorum renouare memoriam atque augere possis. tuum enim forum, tuum erat illud curriculum, tu illuc ueneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi, sed et ipsam eloquentiam locupletauisses grauiorum artium instrumento, et isdem artibus decus omne uirtutis cum summa eloquentiae laude iunxisses. ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod et ipse re publica 332 careas et illa te. tu tamen, etsi cursum ingenii tui, Brute, premit haec importuna clades ciuitatis, contine te in tuis perennibus studiis et effice id quod iam propemodum uel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congessi in hunc sermonem, turba [patronorum]. nec enim decet te ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non posses, arcessiuisti ex urbe ea, quae domus est semper habita doctrinae, numerari in uulgo patronorum. nam quid te exercuit Pammenes, uir longe eloquentissimus Graeciae? quid illa uetus Academia atque eius heres Aristus, hospes et familiaris meus, si quidem similes maioris partis oratorum futuri sumus? nonne cernimus uix singulis 333

1 uindicasse *BHM* | 5 armatorum *L, em. v* ‖ 8 rei pu. *O*[1], re in. p. *O*[2] *uetus*, r. p. *C* ‖ 11 me *alterum seclusi;* mortuoque me uiuerent *Ernesti*, mortuo. uiuerentque. *L*, mortuoque uiuerent *v* ‖ 12 saluti *L, em. v* ‖ 16 angit *Corradus; coll. § 10. de sen. 66. ad Qu. fr. III 3, 1* | me *alterum om. FOG* ‖ 23 iisdem *OG* 30 patronorum *secl. Kayser; u. § 251* ‖ 33 qui *L, em. G*[2]

aetatibus binos oratores laudabiles constitisse? Galba fuit inter tot aequales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, et Cato cedebat senior et qui temporibus illis aetate inferiores fuerunt, Lepidus postea, deinde Carbo — nam Gracchi in contionibus multo faciliore et liberiore genere dicendi: quorum tamen ipsorum ad aetatem laus eloquentiae perfecta nondum fuit — Antonius Crassus, post Cotta Sulpicius Hortensius —. nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis, * si operosa est concursatio magis opportunorum, . . .

---

1 exstitisse *Riuius* | 5 contionibus ⟨usi sunt⟩ *Piderit* | 9 [scilicet op. . . . opportunorum]? ‖ 10 Non erat amplius in exemplari. a quo abscisse sunt charte due; quamquam ut mihi uidetur nedum charte. sed pauca admodum deficiunt. *Flauius Blondus in subscriptione libri B* (*u. Prooem. not.* 5); *similiter corrector codicis O ad uerba § 292:* ad perorandum spectare uidetur sermo tuus *in margine scripsit:* Nota quod deficit ad finem paucum. *itemque Vigleuius de Ardiciis in subscriptione eiusdem libri O* (*u. Prooem. not.* 3): Non inueni plura in perueteri codice. fortunae quidem iniquitas id totum si tamen quiddam erat recidit.

Index nominum

(numeris significantur sectiones Bruti Tulliani; a. = anno (annis) aute Christum natum; ca. = circa; or. = oriundus; mor. = mortuus; cetera compendia explicationem non requirunt).

Index uerborum Graecorum

Graece scriptorum.*

* In codice Laudensi omnia Graeca Latinis litteris exarata erant.

Index curarum criticarum

nuper in Brutum Tullianum editarum. *

Fleckeisen, Jahrb. f. Philol. 1883 p. 208.
Kraffert, Beitr. z. Kr. u. Erkl. d. latein. Autoren. III. Progr., Aurich 1883.
Lange Lud., Roem. Altert. III 68.
Madvig, Aduers. crit. III 100.
Mueller Iwan., Bursians Jahresber. X 231. XIV 195.
Prohasel, Comment. philol. in hon. A. Reifferscheid. Vratislauiae 1884. p. 35.
Vassis (*Βάσης*), *'Εφημερίς τῶν φιλομαθῶν φιλολογική,* 1880 p. 287.
Vitelli, Publ. del r. ist. di studi sup. prat. e di perfez. in Firenze. Lez. di Filos. et Filol. uol. II disp. 5. 1877 p. 5.

* Omissa sunt quaecumque uetustiora scripta diligentissime congesserunt Turicenses in Onomastico Tulliano (VI 230—232. 424—477), recentiora G. Teuffel L. Schwabe in Hist. Litt. Lat.[4] (§ 182, 3. 177, 6. 181, 1; Nachträge p. 1206), A. Eberhard in editione Weidmanniana quarta (p. 14. 197), Iwan. Mueller locis supra allatis.

ADDENDA.

In apparatu critico.

p. 10, 24 ⟨ne⟩ quo *Kraffert* p. 36, 34 oratoribus et L. d. L?

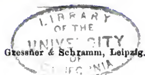
CORRIGENDA.

In contextu uerborum.

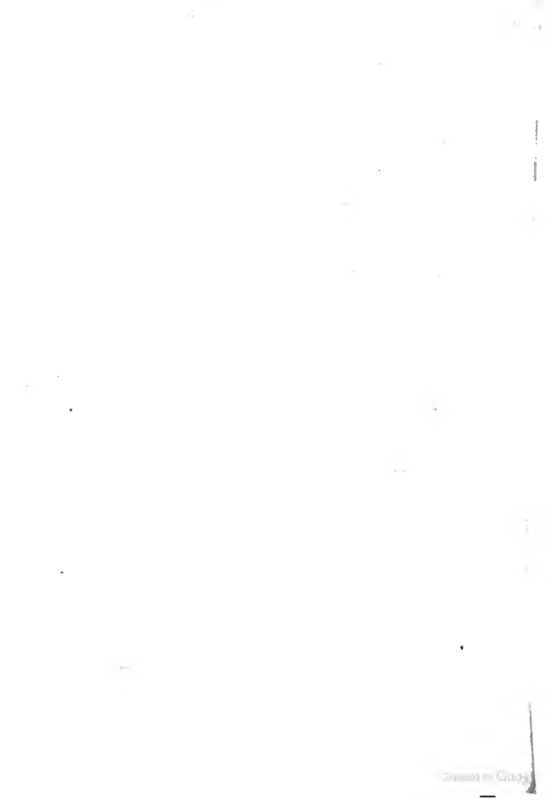
p. 19, 24 alii p. 36, 16 qui p. 50, 24 dicendoue p. 53, 24 respuebat 25 igitur 26 postea; p. 22 numeri sectionum et uersuum inuertantur.

In apparatu critico.

p. 4, 18 (pro 16) p. 6,4 G^2 (pro G^2 G^2) p. 7, 1 Xenophonteio | in p. 9, 34 . . . | suauitate p. 12, 15 nihil p. 13, 1 . . . *L* | popularibus p. 17, 20 sacra? | p. 22, 9 . . . *L* | c. et m. $H^2 v$ | . . . M. *rectius* . . . p. 26, 21 . . . | is (pro ‖ 22 is) p. 32, 3 nulla *Schenkl* p. 36, 7 . . . *v* ‖ 9 p. 41, 36 . . . Campe) p. 46, 32 conuenias) p. 50, 8 (pro 9) p. 60, 11 . . . r. c. [et. c.]

Giessner & Schramm, Leipzig.

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C052811000

